

Nederlandse relaties met Ashanti

Het perspectief van de Tweede West-Indische Compagnie, 1750-1772

Master Thesis

Research Master: Societies and Institutions
Opleiding Geschiedenis, Universiteit Leiden

Eerste lezer: Prof. dr. H.J. Den Heijer

Tweede lezer: Prof. dr. J.B. Gewald

Dave Boone MA

S0719900

Isabellaland 1502

2591 EH Den Haag

daveboone88@gmail.com

‘...moeijte nog kosten heb ik sedert mijn verblijf alhier niet gespaard, om wat het mogelijk de landsvolkeren, te bevreedigen...’

Directeur-Generaal Nicolaas Mattheus van der Noot de Gietere aan de directeuren van de
Middelburgse Commercie Compagnie, 15 januari 1755, Elmina
(ZA, MCC 60, Brieven van correspondenten in Elmina)

Woord vooraf

Het schrijven van een scriptie kan een lang proces zijn. Zo begon ik reeds in 2011 met de eerste verkenningen voor het schrijven van deze scriptie. Ruim vier jaar later is hier dan eindelijk het resultaat. De tijdsduur doet een moeizaam proces vermoeden, maar dat is het feitelijk nooit geweest. Ik maakte gedurende mijn tijd als masterstudent veel uitstapjes naar andere disciplines, opleidingen en andere bezigheden, waardoor de scriptie lang op zich liet wachten. Zo volgende ik naast vakken binnen de discipline Zeegeschiedenis vakken bij Oude Geschiedenis, ronde ik een masteropleiding International Relations af, werkte ik als student-assistent in twee grote onderzoeksprojecten, en heb ik niet minder dan zes jaar met veel genoegende de Universiteit Leiden naar de buitenwereld vertegenwoordigd als assistent bij de afdelingen Communicatie en Werving van de Faculteit der Geesteswetenschappen, Strategische Communicatie en Marketing, en de Honours Academy. Daarnaast heb ik tijdens mijn studententijd veel tijd ingeruimd voor een rijk sociaal leven en mijn grote passie voor hardlopen. Ik ben dankbaar dat ik nooit het gevoel had het geduld van mijn begeleider op de proef te stellen.

In 2010 behaalde ik mijn bachelor, waarbij ik afstudeerde op een onderwerp aangaande de Vereenigde Oostindische Compagnie. Ik was een van de laatste studenten die afstudeerde bij prof. dr. Gaastra, thans vijf jaar met emeritaat. En het toeval wil dat ik ook nu weer als een van de laatste studenten afstudeer voordat de hoogleraar Zeelgeschiedenis, prof. dr. Den Heijer, met emeritaat zal gaan. Na de aanstelling van prof. dr. Den Heijer in 2010 verschoof mijn interesse van de Oost naar de West – ik volgde onbewust altijd het interessegebied van hoogleraar Zeegeschiedenis. Deze masterthesis gaat logischerwijs over de West, oftewel het Atlantisch gebied. Waar mijn interessegebied geografisch gezien verschoven is, is de liefde voor de onderzoeksmethode, namelijk archiefwerk, wel altijd gebleven. Het archief heeft mij gedurende dit onderzoek wederom veel antwoorden gegeven op nog meer vragen. Want exact vinden wat je zoekt in een archief, blijft altijd een droom. Het is dikwijls een verrassing wat je er aantreft.

Ik wil graag mijn begeleider Den Heijer bedanken voor alle opmerkingen, commentaren en andere aanvullingen met betrekking tot dit onderzoek. Daarnaast wil ik mijn dank uitspreken voor alle inspiratie om historisch onderzoek te verrichten, de gesprekken over andere zaken des levens en de geruststellende woorden ten aanzien van mijn toekomst. ‘Neem de tijd om te ontdekken...’, was min of meer zijn terugkerende advies. Ik zal deze wijze raad de rest van mijn leven ter harte nemen.

Deze thesis markeert niet alleen het einde van mijn studie Geschiedenis; na de verdediging van mijn onderzoek komt er een einde aan een prachtige en inspirerende tijd als student én mens aan de Universiteit Leiden. Een nieuwe avontuur staat mij te wachten...

Dave Boone

Leiden, 26 augustus 2015

Inhoudsopgave

Inleiding	6
I. De kaders: historiografie, vraagstelling, bronnen en methode	8
Historiografie: algemene observaties	8
Historiografische tijdgeest	10
De historiografie en dit onderzoek	15
Van historiografie naar de vraagstelling: theoretisch kader	20
Onderzoeksmethode	22
Bronnenproblematiek	22
Andere problematiek: geografische kennis en ‘Akan’	23
<i>Oral history</i>	25
II. De Nederlanders en de Goudkust	28
Het perspectief vanuit de Republiek: de slavenhandel	28
Het Afrikaanse perspectief	33
Ashanti, en Ashanti en de Nederlanders	36
Politieke opbouw van Ashanti	38
Ashanti en de andere staten: staatkundige verhoudingen	41
Centralisering van binnenuit: beleid	43
De keerzijde van het succes	45
Allianties	46
De handelswegen	49
III. Interacties tussen de Compagnie en Ashanti: de archiefresultaten	52
Contracten en verdragen: juridisch legitiem	53
Case studie: ‘kostgeldbrief’	55
Geschenken	56
Start van de problemen met de handel	58
Bemiddeling en neutraliteit	59
Verlies van aandacht: andere kwesties	67

Personeel	68
Bestuurlijk beleid in de Republiek ten aanzien van Ashanti	72
Handel stond gelijk aan expansie?	73
Case studie: vuurwapens	74
Conclusie	77
Epiloog: grotere kaders en verder onderzoek	80
De impact van de Europese handel	80
De archeologie	82
Literatuur en bronnen	85
Primaire bronnen	85
Literatuur	87
Bijlages	93
Bijlage I: Asantehene's van Ashanti	93
Bijlage II: Directeurs-generaals 1747-1780	94
Bijlage III: Een chronologie van de conflicten	95
Bijlage IV: de handelswegen	99
Bijlage V: Vergoedingen van de Coalitie aan Ashanti met aanvullende voorwaarden	100

Inleiding

*...en dat indien er nu weeder niets van komt, wij reeden hebben van te vreesen, dat'er nooit beterschap meer te wagten is...*¹ In mei 1765 schreef de inmiddels moedeloos lijkende J.P.T. Huydecoper deze woorden aan de Heren X, het hoogste bestuursorgaan van de Tweede West-Indische Compagnie (WIC). De directeur-generaal op de kust van Guinea had de taak om de handelsbelangen van de Compagnie in de regio te verdedigen en banden te onderhouden met een groot aantal Afrikaanse staten. Dat was geen makkelijke taak. Oorlogen, opstanden en andere conflicten in het binnenland hadden grote gevolgen gehad voor de handel. En de welhaast onveranderlijke situatie maakte de directeur-generaal bijna wanhopig, wat uit de bovenstaande woorden kan worden opgemaakt – zelfs nadat er geruchten waren dat de machtigste staat op de Goudkust, namelijk Ashanti, een doorbraak probeerde te forceren. Sinds ongeveer 1750 was er sprake van grote onrust in het binnenland van de Goudkust. Diverse staten op de kust probeerden het machtige en steeds verder uitdijende Ashanti tegen te houden door onder andere de handelsroutes vanuit Ashanti naar de kust te blokkeren. In het bestuurlijke centrum van de Compagnie op de Goudkust, gevestigd in Elmina, zag men met lede ogen aan dat hun grootste bondgenoot, Ashanti, maar niet in staat bleek om door te stoten naar de kust om daar handel te kunnen drijven. De oorlogen en onrusten hadden daarmee grote gevolgen voor de relatie tussen de WIC en Ashanti. Deze relatie zal in deze scriptie centraal staan.

Wat voor soort relatie hadden de Nederlanders, met de Compagnie in het bijzonder, met deze machtige confederatie in het binnenland van de Goudkust? Dat is de hoofdvraag van dit onderzoek. Aan de hand van uitgebreid literatuur- en archiefonderzoek zal worden gepoogd een label te plakken op deze relatie. Deze mogelijke labels, die verder uitgewerkt zullen worden in het eerste inleidende hoofdstuk, zijn geformuleerd op basis van politicologische concepten van relaties tussen verschillende volken of staten. Harvey Feinberg, historicus op het gebied van Afrika, heeft deze concepten eerder gebruikt om de relatie tussen de Nederlanders op de Goudkust en de inwoners van Elmina te kunnen duiden. Deze concepten zijn echter ook bruikbaar om de relatie tussen de Nederlanders en Ashanti te verklaren. Het hangen van een dergelijk label aan de genoemde relatie is dus min of meer het doel van dit onderzoek. Hoe zit de structuur van deze thesis in elkaar? In het eerste hoofdstuk zal de historiografie met betrekking tot dit onderwerp uitgebreid de revue passeren. Daarnaast bevat dit eerste inleidende hoofdstuk een verdere uitwerking van de hoofdvraag, met een toelichting over de waarde die dit onderzoek aan de huidige historiografie kan toevoegen. Naast de vraag-

¹ NA, WIC 114, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 8 mei 1765.

stelling is er uitgebreid aandacht voor het theoretische kader, de onderzoeksmethode en de bronnenproblematiek.

In het tweede, descriptieve hoofdstuk zal een grove beschrijving van de Nederlandse aanwezigheid op de Goudkust worden geven, waaronder de handel en machtsinvloed. Daarnaast zal uitgebreid worden stilgestaan bij de turbulente staatskundige en militaire situatie in het binnenland van de Goudkust. Oorlogen, wisselende allianties, slavenraids waren aan de orde van de dag. Er zal tevens aandacht zijn voor het bestuur van de confederatie van Ashanti, de expansiedrift van deze staat, en de moeilijkheden ten aanzien van de staten op de kust. Dit hoofdstuk vormt een achtergrond bij het analytische deel van deze thesis, uitgewerkt in hoofdstuk drie.

Het derde hoofdstuk is het analytische deel van dit onderzoek. Dit deel omvat een grote analyse van de interacties tussen de Nederlanders en Ashanti. Dit zal worden gedaan op basis van literatuuronderzoek en uitgebreid archiefonderzoek. Daarbij zullen verschillende aspecten van deze interacties en relaties aan bod komen. Daarnaast zullen de argumenten worden gepresenteerd die zullen dienen ter ondersteuning van de conclusies die uiteindelijk zullen worden getrokken. Voor zowel hoofdstuk twee als drie geldt dat de genoemde onderwerpen thematisch aan bod zullen komen, en dat binnen de beschrijvingen de chronologie waar mogelijk in acht zal worden genomen.

Dit onderzoek beslaat het periode van 1750 tot 1772. Waarom juist deze periode? Welnu, het was een periode van zeer veel schermutselingen en oorlogen tussen Ashanti en de staten die op of in de buurt van de kust waren gesitueerd. Deze staten, waaronder Fanti en Wassah, bleken in staat om diverse perioden het (handels)contact tussen de Nederlanders en Ashanti in de weg te staan. Deze problemen begonnen ergens rond 1750 – in maart 1751 werd er voor het eerst melding gemaakt van schermutselingen in het binnenland.² De twee decennia daarna bleef het zeer onrustig. Met name het conflict tussen Ashanti aan de ene kant, en Fanti en Akyem aan de andere, bleek zeer landurig. Ashanti won een aantal malen van Akyem, maar werd in 1772 een gevoelige nederlaag toegebracht. In datzelfde jaar grepen de Britten in bij een oploeiend conflict tussen Fanti en Ashanti. Fanti werd gesteund door de Britten, dat daardoor zelfstandig kon blijven. Ashanti was verzwakt door deze gebeurtenissen, en er brak daarna een relatief rustige periode aan. In moeilijke tijden leer je je vrienden kennen, luidt het gezegde. Daarom is deze juist periode zo interessant als het gaat om de Nederlandse relaties met Ashanti.

² NA, WIC 926, J. van Voorst aan bewindhebbers kamer Zeeland, 31 maart 1751.

I. De kaders: historiografie, vraagstelling, bronnen en methode

Het eerste hoofdstuk zal de kaders uiteen zetten waarbinnen dit onderzoek zal worden geplaatst. In de eerste plaats zal de historiografie met betrekking tot de Goudkust en Ashanti uitgebreid de revue passeren. Daarbij zal de centrale vraagstelling worden uitgewerkt om aan te geven waar dit onderzoek de huidige historiografie aanvult. Vervolgens zal de onderzoeksmethode ten aanzien van de beantwoording van deze vraag uiteen worden gezet. Het laatste gedeelte van dit hoofdstuk zal gaan over de bronnenproblematiek, dat zo'n eminente rol speelt in historische onderzoeken naar Afrika in de Vroegmoderne Tijd.

Historiografie: algemene observaties

Allereerst de historiografie. De focus zal hierbij liggen op de historiografie vanaf het begin van de twintigste eeuw tot nu. In de Vroegmoderne Tijd zijn er ook enkele publicaties verschenen, maar gingen slechts in heel beperkte mate over de verhoudingen tussen de Europeanen en de Afrikanen. Verderop in dit hoofdstuk zal er evenwel nog kort aandacht aan worden geschenken.

Een bekend gezegde aangaande de machtspositie van de Europeanen op de Goudkust stelt dat de invloed niet verder strekte dan de schotsafstand van een kanon op een fort of een schip dat voor de kust lag. Er valt wat voor deze stelling te zeggen, aangezien de Europeanen in het pre-koloniale tijdperk geen territoriale macht hadden op de kust en in de binnenlanden van Afrika. De machtsbasis was letterlijk alleen het fort zelf waarbij de bouw van een fort of nederzetting de goedkeuring vereiste van een Afrikaanse vorst. Bovendien waren de Europeanen in de zestiende, zeventiende en achttiende ook niet uit op territoriale expansie of een andere uitbreiding van hun invloedssfeer ten koste van Afrikaanse vorsten en staten. De Nederlanders waren er vooral van overtuigd dat rust en harmonie de ingrediënten waren voor succesvolle handelsondernemingen richting de Goudkust. Men wilde uiteraard wel het liefst het bordje van andere Europese mogendheden leegeten.

Op basis van het voorgaande zou kunnen worden vastgesteld dat de Europeanen, en in het geval van deze scriptie de Nederlanders, feitelijk niets te zeggen hadden. Ze zouden zich louter hebben moeten schikken naar de nukken van de Afrikaanse vorsten en handelaren. In dit onderzoek zal deze stelling echter ten eerste in twijfel worden getrokken. De historiografie biedt helaas geen pakkende antwoorden met betrekking tot deze stelling, maar diverse historici hebben zich wel indirect beziggehouden met de relaties tussen de Europeanen en de Afrikanen. Dit hoofdstuk zal de belangrijkste historiografie aangaande deze onderzoeksvraag

de revue laten passeren.

Maar eerst een paar korte opmerkingen over de historiografie ten aanzien van de Goudkust in het algemeen. De geschiedenis van de volken op de Goudkust is altijd een beetje onderbelicht gebleven. De nadruk heeft altijd sterk gelegen op de entrepots waar de handel met de European plaatsvond. De nadruk heeft daarbij vooral op de slavenhandel gelegen. Er is veel minder aandacht geschonken aan de inheemse bevolking door historici. Dit onderzoek werd namelijk met name gedaan door antropologen. Sinds enkele decennia is er steeds meer aandacht voor de inlandse volken, zoals Fanti.³ Ashanti is echter al wel langer onderdeel van de historische wetenschappen. Dit bevestigt de these dat geschiedenis vooral geschreven wordt over de winnaars. Ashanti kwam op als dominante macht en is anno 2015 nog steeds een dominante groep in Ghana.

Rebecca Shumway observeert dat de volken op de Goudkust in de Vroegmoderne Tijd minder aandacht hebben gekregen dan Nigeria, Kameroen en de naburige Slavenkust, het huidige Benin.⁴ De onderzoeken naar Ghana hebben zich veelal beperkt tot de geschiedenis van de handel. Dat zijn in veel gevallen casestudies over net name Elmina en Ashanti, waarbij de nadruk ligt op de goud- en slavenhandel.⁵ De inheemse volken, cultuur en gebruiken blijven echter in veel gevallen sterk onderbelicht. Het huidige Benin bijvoorbeeld heeft wat dat betreft veel meer aandacht gekregen, van onder andere Robin Law. Hij deed grote onderzoeken naar bijvoorbeeld Ouidah, de bekende havenstad, waarbij hij niet alleen de handel, maar vooral ook de sociale geschiedenis en cultuur in veel facetten heeft beschreven.⁶ Hij is tevens auteur van grote overzichtswerken zoals *The Slave Coast of West Africa*.⁷

De Goudkust als geheel heeft, in tegenstelling tot de inheemse volken, wel veel aandacht gekregen, mede door de grote handelsstromen richting de Sahara en de handelsconnecties met het Atlantische gebied. Ashanti speelde een belangrijke rol in deze handel. Vanuit de hoofdstad Kumasi liepen er veel handelsnetwerken richting het noorden en het zuiden. Het ging dan veelal om slaven en goud.⁸ Er ligt binnen de historiografie wel sterke nadruk op de opkomst van deze grote koninkrijken zoals Ashanti. De kleinere staten tussen de kust en Ashanti krijgen veel minder aandacht. Om de interacties van deze kleinere staten met de Europeanen en de grotere binnenlandse koninkrijken te doorgronden, zijn we vooral aangewezen op

³ Bijvoorbeeld de studie van Rebecca Shumway: *The Fante and the Transatlantic Slave Trade* (Rochester 2011).

⁴ R. Shumway, *The Fante*, 3-4 en 157-158.

⁵ Bijvoorbeeld: H.M. Feinberg, *Africans and Europeans in West Africa: Elminans and Dutchmen on the Gold Coast During the Eighteenth Century* (Philadelphia 1989).

⁶ R. Law, *Ouidah: the social history of a West African slaving port, 1727-1892* (Oxford 2004).

⁷ R. Law, *The Slave Coast of West Africa 1550-1750: The Impact of the Atlantic Slave Trade on an African Society* (Oxford 1991).

⁸ R. Shumway, *The Fante*, 3 en 157.

wat ouder werk. Daarbij moet worden gedacht aan de publicaties van John Fynn en Ray Kea uit de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw.⁹ Desalniettemin zijn ook deze studies in grote mate eurocentrisch. Studies aangaande de autonome geschiedenis van deze staten zijn er eigenlijk nauwelijks, of alweer voer voor antropologen.¹⁰

Historiografische tijdgeest

De historiografie met betrekking tot Afrika is altijd onderhevig geweest aan de bestaande tijdgeest. De tijdgeest heeft een grote invloed gehad op het type onderzoek dat is gedaan naar de geschiedenis van Afrika en de relaties tussen de Afrikanen en Europeanen. De historiografische tijdgeest zal hier beknopt de revue passeren.

Een van de voornaamste historici die zich na de Tweede Wereldoorlog heeft beziggehouden met de geschiedenis van de Goudkust was J.D. Fage. Hij was tevens geïnteresseerd in de historiografie. Hij stelde in zijn monografie over de geschiedenis van Ghana, oftewel de Goudkust, vast dat Afrika lange tijd geen onderdeel is geweest van de historische wetenschappen.¹¹ Met nadruk op de geschiedenis als wetenschap, want er is immers voor de negentiende eeuw namelijk wel degelijk geschreven over de Afrikaanse volken en cultuur. Reeds in de zeventiende was er aandacht voor de Goudkust op een geleerd niveau. Willem Bosman en Pieter de Marees leverden belangrijke bijdragen door te schrijven over flora en fauna, de volken, de geloven, gebruiken, handel, het strafrechtstelsel en tal van andere zaken. Alles wat de heren in het oog sprong, werd eigenlijk opgeschreven – wat ook af te lezen valt uit de structuur van de boeken; verschillende facetten en onderwerpen worden opeenvolgend gepresenteerd aan de lezer. De Marees en Bosman schreven op die manier over een zeer breed palet aan onderwerpen aangaande de geografie en de aanwezige volken op de Goudkust.¹² De beschrijvingen vormen nog altijd een belangrijke bron voor de geschiedenis van West-Afrika in de Vroegmoderne Tijd. Dit werk zou een goede achtergrond kunnen vormen voor dit onderzoek, ware het niet dat het reeds was geschreven toen Ashanti nog als dominante macht moest opkomen.

Terug naar de historiografische tijdgeest. De interesse voor Afrika kwam op met het imperialisme vanaf het eind van de negentiende eeuw. Maar kort door de bocht gesteld waren

⁹ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours 1700-1807* (Londen 1971); R.A. Kea, *Settlements, Trade and Politics in the Seventeenth-Century Gold Coast* (Baltimore 1982).

¹⁰ R. Shumway, *The Fante*, 159.

¹¹ J.D. Fage, *Ghana*, vi-vii.

¹² W. Bosman, *Nauwkeurige Beschryving van de Guinese Goud- Tand- en Slave-kust, nevens alle desselfs Landen, Koningryken, en Gemenebesten* (...) (Utrecht 1704); P. de Marees, *Description and Historical Account of the Gold Kingdom of Guinea (1602)*, uitgegeven door: Union Académique International Fontes Historiae Africanae (Oxford 1987).

de Europeanen toen nog niet geïnteresseerd in Afrika als autonoom geheel, maar werd het continent beschouwd als gebied dat profiteerde van historische vooruitgang, bewerkstelligd door – uiteraard – de Europeanen. Het eurocentrisme vierde hoogtij. De tijdgeest was nog zo dat de Europeanen dachten dat men donker Afrika vooral moest civiliseren. Afrika was duidelijk het niet-erkende stiefkindje binnen de geschiedwetenschap. De positivistische historiografie die vooral de nadruk legde op historische vooruitgang, schetste een beeld van Afrika alsof het louter baat had bij de Europese inmenging. De Afrikanen hadden bijvoorbeeld kunnen profiteren van allerlei technologische nieuwigheden, handel en het christelijke geloof. Dit proces van vooruitgang was er duidelijk een ten gevolge van eenrichtingsverkeer; men civiliseerde het Afrikaanse continent. Het continent zelf liet zich vooral kenmerken door afschuwwekkende gebruiken en gewoonten als hekserij en kannibalisme. Voor het feit dat er zich binnen Afrika natuurlijk ook tal van andere autonome processen (lees: los van de Europese invloeden) hadden afgespeeld, leek geen aandacht.¹³

Tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw, toen het enthousiasme voor het Duitse historisme enigszins was afgekoeld, was de aandacht voor Afrika binnen de geschiedwetenschap nog steeds minimaal. McCaskie plaatst de historiografie van die tijd nog steeds in een traditie van een ‘*Hegelian fiction of a continent without a past*’.¹⁴ Toch begon Afrika wel ‘wetenschappelijke’ aandacht te krijgen, ofschoon uit andere hoek. Deze interesse kwam, net als in de negentiende eeuw overigens, dikwijls van Europeanen die om redenen van handel of geloofsmissie een tijd in Afrika hadden gewoond, en hun ervaringen en observaties hadden opgeschreven. Rattray en Fortes, die beiden in Ashanti hadden gewoond, hadden bijvoorbeeld werk geschreven dat vooral antropologisch van aard was. Ze waren van huis uit geen historici, maar ze boden wel interessante inzichten over de opbouw van de confederatie. Het werk was veelal gebaseerd op *oral history*, maar daarover later meer. En of ze de cultuur helemaal begrepen is ook een vraag.¹⁵

Gedurende het koloniale tijdperk was er dus al aandacht voor de geschiedenis van Ashanti en de omliggende volken. Het mag niet verbazen dat met name de Britten, als kolonisator van Ghana, aandacht hadden voor de geschiedenis van hun kolonie. Zo zijn er onder andere de studies van Claridge en de bovengenoemde Rattray.¹⁶ Dit onderzoek was ook functioneel. Shumway benoemt bijvoorbeeld een studie over de inheemse bevolking, die het doel had

¹³ T.C. McCaskie, ‘Empire State’, 468-469.

¹⁴ Ibidem, 468.

¹⁵ C.R. Decorse, ‘Documents’, 41; T.C. McCaskie, ‘Empire State’, 467.

¹⁶ W.W. Claridge, *A History of the Gold Coast and Ashanti* (London 1915); R.S. Rattray, *Ashanti* (New York 1923).

een zo goed mogelijk beleid te voeren in de kolonie. Dit was de studie van Joseph Casely Hayford uit 1903: *Gold Coast Native Institutions, with Thoughts upon a Healthy Imperial Policy for the Gold Coast and Ashanti*.¹⁷ John Mensah Sarbah had een enkele jaren daarvoor al gepubliceerd over bijvoorbeeld het rechtssysteem van Fanti.¹⁸ Interesse in de Goudkust en haar instituties, gebruiken en gewoonten, was dus niet in het geheel afwezig – deze interesse was dus wel functioneel van opzet.

Na de dekolonisatie in de decennia na de Tweede Wereldoorlog was er plaats voor meer dan eenrichtingsverkeer.¹⁹ Het continent zonder eigen geschiedenis begon de aandacht te trekken van historici; het continent kreeg waar het recht op had: een geschiedenis. Langzaam groeide de aandacht voor de lokale cultuur, traditie, bevolking en geschiedenis van Afrika. Een stroming die gedurende de jaren zestig en zeventig populair was bestudeerde de Afrikaanse inheemse cultuur als een zelfstandig geheel. De periode van dekolonisatie ging gepaard met een enorme populariteit van het nationalisme. Nationalistische historici wilden zich ontdoen van hun eigen koloniale verleden, door de invloed van de overheerser waar nodig te bagatelliseren of juist negatief te presenteren. Zij stelden dat de Europeanen gedurende de zeventiende en achttiende eeuw louter op de kust aanwezig waren, en om die reden nauwelijks invloed hadden gehad op de Afrikaanse staten, instituties en maatschappijen.

Dat Afrika gedurende in de loop van de zestiende en zeventiende eeuw werd opgenomen in het systeem van een globale economie wordt door deze stroming terzijde geschoven. Deze groep historici hebben zich vooral gericht op het schrijven van ‘...*ideologically simple and unproblematic tale of great empires, states and governments – that helped to reinforce the legitimacy of nationalist aspiration in the post-colonial dispensation...*’²⁰ Deze vorm van geschiedschrijving heeft echter als negatief neveneffect dat ze er vooral op gericht is om de geschiedenis te schrijven in de richting van de machtsverhoudingen van het postkoloniale tijdperk. Machthebbers en dictators hebben niet zelden een sturende werking gehad in dit proces.

De laatste decennia lijkt de historiografie rond Afrika zich in grote mate te hebben ontdaan van allerhande ideologische achtergronden. Hoewel Afrika toch een ondergesneeuwd kindje blijft in de geschiedschrijving over het Atlantisch gebied, is er steeds meer aandacht voor het continent. Daarbij is ook veel oog voor allerlei zaken die zich autonoom op het con-

¹⁷ J.E. Casely Hayford, *Gold Coast Native Institutions, with Thoughts upon a Healthy Imperial Policy for the Gold Coast and Ashanti* (London 1903).

¹⁸ J.M. Sarbah, *Fanti Customary Laws* (London 1897).

¹⁹ J.D. Fage, *Ghana*, vi-vii.

²⁰ T.C. McCaskie, ‘Empire State’, 469.

continent hebben afgespeeld.²¹ Toch blijft de slavenhandel een van de voornaamste onderwerpen. En hoewel ideologische achtergrond steeds minder belangrijk is geworden, worden historici dikwijls ongevraagd opgedeeld in kampen. Ten eerste het kamp dat zich nog steeds zeer bewust is van de slachtofferrol van de Afrikanen. En ten tweede het kamp dat zich onthoudt van allerlei waardeoordelen en kijkt naar de materie zoals deze in de bronnen is weergegeven. Deze groep, die zich min of meer onttrekt aan morele geschiedschrijving, is het grootst. Zij concentreren zich op empirisch onderzoek door bestudering van de bronnen en focussen zich niet op de kwestie aangaande dader en slachtoffer.

Het marxisme en nationalisme dus hebben plaatsgemaakt voor empirisch historisch onderzoek met zo weinig mogelijk morele ondertoon. Dit empirisch onderzoek is in grote mate gestoeld op archiefonderzoek, aangezien er geen geschreven bronnen van de hand van de Afrikanen voorhanden zijn. Daardoor blijven de studies vooral geschreven op basis van Europees bronnenmateriaal, en daardoor Europees perspectief. De opkomst en incorporatie van *oral history* als een volwaardige tak van sport, heeft echter als toegevoegde waarde dat in steeds grotere mate ook de Afrikaanse kant over het verhaal van de ontmoeting tussen Europeanen en Afrikanen aan bod komt. Voor de autonome geschiedenis van Afrika zijn historici en antropologen grotendeels afhankelijk van deze mondelinge overlevering. Maar over *oral history* later meer.

Terug naar de postkoloniale geschiedschrijving over Ghana en Ashanti in het bijzonder. Met name Ivor Wilks en consorten drukten een enorme stempel op de jaren zestig, zeventig en tachtig op het gebied van de geschiedenis van Ashanti. De groep die onder de auspiciën van Wilks werkte was zo groot dat men bijna zou kunnen spreken van een historiografische stroming op zich. Wellicht dat Ashanti hierdoor de best bestudeerde politieke entiteit van Afrika gedurende het pre-koloniale tijdperk vormt. De nadruk in deze vorm van geschiedschrijving ligt bijna louter op politieke geschiedenis; vandaar ook de typering '*the new Africanist political history*'. Jammerlijk voor dit onderzoek is dat Wilks zich vooral heeft geconcentreerd op de negentiende eeuw. Daar laat overigens niet weg dat er hij in zijn werk af en toe, terloops, de achttiende eeuw behandelde. Het grootste bezwaar dat door McCaskie persoonlijk tegen Wilks wordt aangedragen, is dat deze stroming de rug had toegekeerd naar antropologen, waardoor iedere vorm van 'autonome context' zou ontbreken – het was weer eurocentrisch. Geschiedenis zou volgens McCaskie niet mogen worden beschreven zonder oog te hebben voor de onderliggende cultuur. Wilks en de zijnen zouden niets hebben geleerd van

²¹ J.C. Monroe en A. Ogundiran, 'Power and Landscape', 5.

de fouten van de historiografie van de jaren vijftig en zestig. Men schreef hermetisch afgesloten studies over politieke geschiedenis, zonder de grotere context te kennen. Bij context moet men dan denken aan de cultuur en de interacties met andere volken en culturen.²² De interacties tussen Ashanti en de Nederlanders zullen in dit onderzoek centraal staan.

Politieke geschiedenis voert nog altijd de boventoon. Er is de afgelopen decennia wel in toenemende mate aandacht gekomen voor de Afrikaanse geschiedenis op economisch, sociaal en cultureel vlak. Als het gaat om culturele studies, dan blijken deze meestal hand in hand te gaan met antropologie. De sociale geschiedenis van West-Afrika vindt dikwijls plaats binnen het thema van slavernij; er wordt gekeken naar de historische beleving van slaven of naar de demografische gevolgen van de slavenhandel. De economische geschiedenis van Afrika is wederom problematisch. Door gebrek aan bronnen is er weinig bekend over de autonome economie van Afrika. De slavenhandel en de geschiedenis van de grote handelscompagnieën op Afrika voeren dus nog altijd de boventoon – bronnen genoeg.

In sommige gevallen bestaat de behoefte om alle aspecten van de Afrikaanse geschiedenis te bundelen. Sam Spiers heeft getracht om zo'n bundeling te maken voor Eguafu, een staat op de kust van Ghana. *'I take an overall landscape approach to encompass the spaces in between, which situated Eguafu in a broader network of social, political and economic relations with neighboring towns, polities and trade network.'*²³ De nadruk ligt daarbij op de toepassing van meerdere disciplines van de geschiedwetenschap en de archeologie. Deze combinatie van economische, sociale, militaire en politieke geschiedenis is overigens wel kenmerkend voor de maritieme geschiedenis. Toch valt niet te ontkennen dat in veel van deze studies een van de disciplines de boventoon voert. In het geval van de studie van Spiers is er vooral aandacht voor economische geschiedenis.²⁴

De *Annales*-historici, in navolging op de beroemde Franse historicus Fernand Braudel, houden zich eveneens met name bezig met deze vorm van geschiedschrijving. Daarbij wordt vooral gekeken naar de geschiedenis op de lange termijn – met een opbouw van gebeurtenis naar conjunctuur naar de *longue durée*. Er zijn helaas nog geen uitgebreide monografieën op dit vlak over de Goudkust verschenen.²⁵ Een studie naar analogie van het werk dat Anthony Reid schreef over Zuidoost-Azië zou een verrijking zijn van de historiografie van West Afrika.

De nieuwste tendens is om meerdere wetenschappelijke disciplines met elkaar te ver-

²² T.C. McCaskie, 'Empire State', 469-470 en 475.

²³ S. Spiers, 'The Eguafu Polity', 118.

²⁴ Ibidem, 115-141.

²⁵ G.K. Kelly, 'Using Historically Informed Archaeology', 355.

binden. De geschiedwetenschap staat in deze studies niet los van archeologie, politicologie en antropologie, om maar een paar voorbeelden te noemen. De toepassing van sociaal bewustzijn zou een van de belangrijkste toegevoegde waardes kunnen zijn, om de achtergronden van de inheemse Afrikaanse bevolking te kunnen begrijpen. Oftewel: waarom deden ze wat ze deden?²⁶ In een zeer recente bundel van de hand van J.C. Monroe en A. Ogundiran wordt een vurig pleidooi gehouden voor de combinatie van de historische wetenschappen en archeologie. Een plus een is drie.²⁷ Christopher DeCorse deed overigens al eerder uitgebreid archeologisch onderzoek in West Afrika en publiceerde diverse artikelen over het concept van *culture contact* tussen de Afrikanen en de Europeanen.²⁸ Er moet echter nog wel veel gebeuren om daadwerkelijk tot interdisciplinaire studies te komen. Thans is er dikwijls sprake van één discipline die de absolute boventoon voert. Het komt echter wel steeds dichterbij in de buurt van het ideaal dat Fage die eind jaren vijftig al poneerde in zijn monografie: *'The local culture and tradition, and local individuals, must be taken into account, not merely as background for the impact of Western culture and European rule, but as an important and integral part of history.'*²⁹ Om dit ideaal te realiseren is een mix van verschillende wetenschappelijk disciplines niet minder dan noodzakelijk; historici hebben namelijk alleen maar geschreven bronnen van Europese zijde.

De historiografie en dit onderzoek

Over de relaties tussen de Nederlanders en de Ashanti is de afgelopen decennia behoorlijk wat geschreven. Het grootste deel van deze studies is gebaseerd op gedegen archiefwerk, waarbij er vooral interesse is voor de handelsgeschiedenis. Daarbij ligt bovendien de nadruk op de slavenhandel. De interesse binnen dit onderzoek gaat echter uit naar de politieke interacties tussen de Nederlanders op de kust en de Ashanti in het binnenland. De periode die in dit onderzoek centraal staat, namelijk tussen pakweg 1750 en 1772, is extra interessant omdat de relaties worden bemoeilijkt door allerlei andere Afrikaanse staten, gesitueerd tussen de kust en de binnenlanden. Maar eerst dient er een algemeen beeld geschetst te worden over wat er reeds geschreven is over de interacties tussen de Europeanen, met de Nederlanders in het bijzonder, en de Afrikanen, met uiteraard de nadruk op Ashanti.

De relaties tussen de Europese kooplieden en de inheemse staten en vorsten wordt

²⁶ G.K. Kelly, 'Using Historically Informed Archaeology', 355.

²⁷ J.C. Monroe en A. Ogundiran, 'Power and Landscape', 1-10.

²⁸ Onder andere: C. R. DeCorse, 'Culture contact, continuity and change on the Gold Coast, AD 1400-1900', *The African Archaeological Review*, 10 (1992) 163-196.

²⁹ J.D. Fage, *Ghana*, vii.

voor wat betreft de Goudkust voor het eerst uitgebreid behandeld door Fage.³⁰ In een korte monografie schetst hij de verhoudingen tussen de Europeanen en de Afrikanen in het algemeen: *'The relationship between the European merchants in their Gold Coast forts and the African coastal communities has just been described as a partnership, and a partnership implies the equality of the partners.'* Vervolgens schakelt Fage over naar de negentiende eeuw waarbij hij aangeeft dat het vanuit negentiende-eeuws perspectief moeilijk voor te stellen is dat er ooit sprake is geweest van een relatie op basis van gelijkwaardigheid. Het imperialisme van de negentiende eeuw maakte min of meer een eind aan de machtsbasis van Ashanti.³¹

Vanuit het perspectief van het imperialisme is bijna vanzelfsprekend Afrika te beschouwen als een speelbal van de Europese mogendheden. Niets was echter minder waar met betrekking tot de zeventiende en achttiende eeuw. De Europeanen hadden wel invloed, maar konden hun macht niet tentoonspreiden zoals men dat deed aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. De Afrikanen, op hun beurt, keken niet passief toe vanaf het moment dat de Europeanen kwamen handelen. Feinburg weet dat treffend uit te: *'The Africans and Asians controlled their own destinies and were not passive onlookers. Most were capable of requiring the Europeans to conform to their rules and needs.'*³² Vanaf het moment dat ze er waren, moesten de Europeanen zich schikken naar de regels en gunsten van de Afrikaanse vorsten. Fage observeert dat alleen al de dreiging van een embargo genoeg om een Europese partij zich te laten schikken naar de wil van de Afrikaanse vorst. Er waren immers genoeg andere Europese partijen op de kust om handel mee te drijven.³³

Gedurende de zeventiende en achttiende hadden de Afrikanen het dus voor het zeggen op de Goudkust. De Europese invloeden bleven beperkt tot de forten op de kust en enkele forten landinwaarts – niet heel diep overigens. Politieke ambities hadden de Europeanen ook niet; hun aanwezigheid was louter gericht op succesvolle handel, aldus Den Heijer.³⁴ In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Portugezen hadden de calvinistische Nederlanders geen grote ambities om het christelijke geloof te verspreiden. Men bemoeide zich eigenlijk niet met normen en waarden, cultuur en andere interne aangelegenheden.

Toch was het lang niet altijd even makkelijk om een compleet neutrale houding aan te nemen. Er speelden zich een hoop onlusten en oorlogen af in de binnenland van de Goudkust waarmee de Europeanen rekening moesten houden. Gedurende oorlogen en allianties was het

³⁰ J.D. Fage, *Ghana: a historical interpretation* (Madison 1959).

³¹ Ibidem, 49.

³² H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 3.

³³ J.D. Fage, *Ghana*, 50.

³⁴ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 220-221.

moeilijk om neutraal te blijven; er werd vaak handel gedreven met staten die elkaar vijanden waren. Soms riepen staten een handelsembargo af over andere staten, waarvan de Europeanen met hun handel afhankelijk waren. En waren veel staten om rekening mee te houden. Feinberg schrijft dat er zich niet minder dan twintig separate politieke eenheden bevonden tussen bijvoorbeeld de kust en het Ashanti Rijk, aan het begin van de achttiende eeuw.³⁵ Een deel van deze staten zou later deel gaan uitmaken van het rijk. Maar zoals wel vaker het geval is met confederaties: sommige staten wilden zich later weer losmaken. Het was met name voor de WIC, die zich na 1734 vooral bezighield met het faciliteren van de slavenhandel, niet altijd even makkelijk om zicht te krijgen op de binnenlandse schermutselingen en diplomatieke problemen.

Met wie moest men dan afspraken maken om te kunnen handelen? De Nederlanders wilden dit probleem opvangen door contractuele afspraken te maken met de Afrikanen. Ondanks dat de Afrikanen deze contracten vaak schonden, bleef de Compagnie ze afsluiten. De contracten gingen overigens vaak over militaire afspraken of de bouw van een fort. Dat de Afrikaanse staten deze contracten als juridisch bindend zagen, is dubieus. Het is überhaupt maar de vraag of ze de verdragen en contracten begrepen.³⁶ Later meer over deze contracten en afspraken. Het was voor een Europese partij overigens tevens een middel om aan de concurrenten te laten zien dat zij exclusieve rechten had afgesproken met een Afrikaanse vorst of staat.³⁷ De bouw van een fort was naast de contracten ook een vorm van een bevestiging dat er sprake was van een handelsrelatie tussen een Afrikaanse staat en een Europese partij. Naast het feit dat het een verdedigende functie had tegen Europese concurrenten was het tevens de plaats van ontmoeting; hier werden deals gesloten.³⁸

Maar nu naar de periode 1750-1772. Dit tijdvak heeft verschillende historici aardig beziggehouden. Waar een historicus als Fage zich dikwijls uitlaat in algemene stellingen en observaties over grotere tijdvakken, zijn er andere historici die zich specifiek hebben uitlaten over de situatie op de Goudkust. Fynn heeft zich bijvoorbeeld beziggehouden met Ashanti. Hij is zo eerlijk om te concluderen dat we niet precies weten hoe de vork in de steel zit; *'Unfortunately, since European merchants were mainly confined to their trading settlements, their reports are not much help in giving detailed account of such alliances. However, the few*

³⁵ H.M. Feinberg, 'Africans and Europeans', 10.

³⁶ Zie onder andere het artikel van H.J. den Heijer, 'Met bewillinghe van de swarte partij: Nederlands recht op de Goudkust in de zeventiende eeuw', *Pro Memoria* 5:2 (2003) 350-363.

³⁷ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 224-226.

³⁸ H.M. Feinberg, 'Africans and Europeans', 25.

*references to them indicate that the alliances were essentially military in character.*³⁹ Toch is Fynn is er geslaagd een goed overzicht te krijgen van de schermutselingen en de vormingen van allianties. Henk den Heijer geeft in zijn proefschrift eveneens een goed overzicht van de staatkundige ontwikkelingen op de Goudkust. Zijn verhaal houdt echter op rond 1740, vlak voordat de bom barste, en Ashanti in tal van oorlogen verweekeld raakte.⁴⁰ Verdere beschrijvingen op staatkundig vlak zijn gemaakt door onder andere Yarak.

De zaak blijft echter dat de historiografie rond Ashanti vooral gaat over veranderde staatkundige verhoudingen, incorporaties van nieuwe staten en oorlogen.⁴¹ En daar waar aandacht wordt besteed aan bijvoorbeeld de samenstelling van de bevolking, gebruiken en gewoonten, en vele andere zaken, blijft de ondertoon uitsluitend gericht op de expansiedrift van Ashanti of de economische contacten met de Europese mogendheden. Begrijpelijk overigens; het beschikbare bronnenmateriaal biedt weinig andere perspectieven.

Een andere trend in de historiografie is geschiedschrijving over grote leiders en namen. In het geval van Ashanti gaat het om het leven en de daden van de verschillende Asantehene's. Larry Yarak heeft zich bijvoorbeeld uitgebreid beziggehouden met deze figuren in hun relatie tot de Europeanen. In de inleiding van een van zijn monografieën – *Asante and the Dutch, 1744-1873* – kondigt hij de aard van dit werk meteen aan: ‘...*examine the historical development of the administrative mechanisms by which successive kings of Asante sought to administer that relationship.*’⁴² Tot een abstracte uitwerking van de tweede doelstelling van het boek, namelijk de aard van de relatie, komt hij helaas niet.⁴³ Het blijft een vooral beschrijvend werk.

Het gevaar van de geciteerde doelstelling is echter dat er bijna louter gekeken wordt naar de Nederlandse relaties met de Asantehene. Het moet toegegeven worden dat de Asantehene wel een zeer belangrijke rol speelde. Maar hij was niet de enige. Er moet tevens rekening gehouden worden met de rol van bijvoorbeeld *Kumasi chiefs* en andere hoge functionarissen. Feinberg heeft bijvoorbeeld een uitgebreide sociale studie gedaan naar de relatie tussen de Nederlanders en de inwoners van Elmina. Daarbij ligt de focus niet op een leider of groep, maar op de gehele bevolking van deze multiculturele *hotspot*.⁴⁴ Voor wat betreft Ashanti bestaan deze studies nog niet.

³⁹ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 24.

⁴⁰ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 240-244.

⁴¹ M.D. McLeod, *The Asante*, 14.

⁴² L.W. Yarak, *Asante*, 1.

⁴³ Ibidem..

⁴⁴ H.M. Feinberg *Africans and Europeans in West Africa: Elminans and Dutchmen on the Gold Coast During the Eighteenth Century* (Philadelphia 1989).

Veel studies zijn nog steeds gericht op de handelsrelaties tussen de Europeanen en Ashanti, zoals eerder opgemerkt. De expansie van Ashanti wordt door veel historici namelijk verklaard door de Europese aanwezigheid op de kust. De handel in wapens zou daarbij een sleutelrol hebben vervuld.⁴⁵ Maar daarover in het derde hoofdstuk. Deze these kan echter in twijfel worden getrokken, aangezien er tussen 1750 en 1750 sprake was van voortdurend gesloten handelswegen. Het was überhaupt moeilijk om Kumasi te bereiken in de jaren vijftig en zestig van de achttiende eeuw. Feinberg stelt vast dat van de 66 jaar tussen 1700 en 1765 er niet minder dan 43 jaar problemen waren, waardoor verkeer op de wegen nauwelijks mogelijk was.⁴⁶ Dit heeft de relatie tussen de Europeanen en Ashanti sterk beïnvloed.

Naast het feit dat de Nederlanders inzicht moesten proberen te krijgen in de ingewikkelde staatkundige verhoudingen op de Goudkust, waren er ook nog Europese concurrenten. Het waren met name de Engelsen en de Denen met wie de Nederlanders te maken hadden. Niet zelden lagen fortten van meerdere Europese mogendheden bij elkaar in de buurt. Margareth Priestly heeft over de periode die in dit onderzoek centraal staat een overzichtelijk artikel geschreven over de kwesties tussen de Ashanti en de ‘ongehoorzame’ staten. Ze schetst daarbij de conflictueuze situatie waarbij de Nederlanders leken te kiezen voor de Ashanti, terwijl de Engelsen liever zagen dat Fanti een sterke staat bleef. Ieder had eigen overwegingen, maar deze keuzes van de Europeanen maakten de situatie niet overzichtelijker.⁴⁷

Baesjou laat zien dat de situatie nog complexer was. De conflicten tussen de Nederlanders en de Engelsen werden niet alleen beheerst door weloverwogen keuzes, maar bijvoorbeeld ook door uitspattingen van het temperament van een directeur-generaal als Huydecoper. Het personeel van de WIC was dus ook een belangrijke factor. Daarnaast speelden de machtige caboceers een grote rol. Zij bleken soms zo machtig dat ze een leger op de been konden brengen. Een voorbeeld hiervan was Amenichia – over hem later meer.⁴⁸ Kortom: er waren nogal wat verschillende stakeholders, waardoor het moeilijk is om een goed overzicht te krijgen.

Genoeg over de historiografie rond de problematische relatie tussen de Afrikanen en de Europeanen. Nu nog iets over de Ashanti zelf. Het zijn met name Yarak en Wilks die studies hebben gedaan naar deze confederatie. Yarak heeft zich daarbij gefocust op de relaties tussen de Nederlanders en de Ashanti in brede zin. Daarbij doet Yarak het politieke systeem

⁴⁵ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 248-250.

⁴⁶ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 15.

⁴⁷ M. Priestly, ‘The Ashanti Question’, 40-52.

⁴⁸ R. Baesjou, ‘Trade conflicts’, 31 en 38-48.

in de eerste hoofdstukken van zijn monografie uitgebreid uit de doeken.⁴⁹ Over de opbouw en machtsverhoudingen binnen Ashanti bestaat geen consensus. Yarak beschrijft bijvoorbeeld vier machtselementen: de Asantehene, *amanhene*, *nsafohene* en de huishouding van de Asantehene (*gyaasefo*).⁵⁰ Naomi Chazan, echter, omschrijft drie belangrijke elementen. Chazan stelt vast dat Ashanti een goed bestudeerde confederale staat was, omdat deze erg leek op een moderne natie staat. Hier ontstonden in de achttiende eeuw reeds sociale en politieke instituties die voor een ordentelijke samenleving hadden gezorgd. Haar nadruk op het democratische karakter van de raad van Kumasi lijkt tamelijk anachronistisch.⁵¹ Wilks legt op zijn beurt de nadruk op twee systemen. Aan de ene kant het confederale niveau waar de macht van de Asantehene toch aanbanden was gelegd door de hoofden van de *amanto*, oftewel de leiders van de veroverde staten. Aan de andere kant ziet hij een feodaal stelsel waarbij de elite van de verschillende staten hun eigen bevolking konden uitknipen.⁵² Kortom, over de staatkundige vormgeving van Ashanti kan gediscussieerd worden.

Van historiografie naar de vraagstelling: theoretisch kader

Al met al kan worden vastgesteld dat de historiografie rond de relatie tussen de Nederlanders en de Ashanti redelijk omvangrijk is. De aard van de historiografie is dus te verklaren aan de hand van het gebrek aan inheemse bronnen en een gebrek aan samenwerking tussen verschillende wetenschappelijke disciplines. Monroe en Ogundiran verwoorden dit als volgt: *‘The historiography of the trans-Atlantic economy, viewed through the prism of available documentary sources (merchant records, ships’ logs, company account book, and so forth) had primarily offered metahistories of imports and exports, focusing on human and material capital flows within the African littorals of the Atlantic basin.’*⁵³ Bij gebrek aan inheemse bronnen lijkt een eurocentrisch perspectief een welhaast noodzakelijk kwaad. Ook dit onderzoek is gedaan vanuit het perspectief van de Nederlanders.

Echter dit onderzoek beoogt geen traditioneel overzicht te geven van de handelsrelaties van de Nederlanders met Ashanti of een beschrijving van de expansiegeschiedenis van deze confederatie, en de Nederlandse rol daarin. Deze these zal nader ingaan op de politieke aard van de relaties tussen de Nederlanders aanwezigheid op de kust en Ashanti. Over de wederzijdse beïnvloeding en aard van de interacties is nog weinig werk geschreven op een ab-

⁴⁹ L. W. Yarak, *Asante*, 1-168.

⁵⁰ Ibidem, 16.

⁵¹ N. Chazan, ‘The early state in Africa’, 60.

⁵² L. W. Yarak, *Asante*, 18.

⁵³ J.C. Monroe en A. Ogundiran, ‘Power and Landscape’, 7.

stract niveau. Over de Nederlandse invloed op de kust is altijd tamelijk simplistisch gezegd dat de invloed niet verder reikte dan de schotsaftand van een kanon. Deze thesis beoogt echter dieper inzicht te geven in de relatie op basis van politicologische concepten. Het doel is om de concrete resultaten uit de archieven naar een abstracter niveau te tillen. Er worden dus andere, abstractere vragen losgelaten op hetzelfde bronnenmateriaal, dan in de traditionele studies over bijvoorbeeld de handel. Omdat er alleen maar geschreven bronnenmateriaal is van Nederlandse zijde blijft het perspectief wel eurocentrisch.

Het concrete framework van politicologische concepten waarbinnen dit onderzoek is gegoten, is het kader dat Feinberg gebruikte in zijn studie over de relaties tussen de Europeanen, met de Nederlanders in het bijzonder, en de inwoners van Elmina. In een uitgebreide en interessante studie noemt hij in de inleiding zijn werk vier mogelijke relaties tussen de genoemde partijen; *interdependent*, *dependent-independent*, *reciprocal* en *symbiotic*.⁵⁴ Hier kan het door Fage voorgestelde *equal partnership* nog aan worden toegevoegd.⁵⁵ Daarbij kan het tweede begrip, *dependent-interdependent*, uiteraard op twee manieren worden toegepast. Dit onderzoek kijkt in hoeverre een van genoemde label kan worden gehangen aan de relatie van de Nederlanders met Ashanti.

Eerst een korte uitleg van de begrippen. Symbiose is een relatie op basis van gelijkwaardigheid, waarbij beide partijen in harmonie samengaan, en behoeft geen verdere uitleg. Reciprociteit wil zeggen dat er sprake is van uitwisseling op basis van gelijkwaardigheid. Politiek gezien ging dit systeem in de Vroegmoderne Tijd en in de periodes daarvoor dikwijls gepaard met het fenomeen van *gift-giving*; het geven van geschenken aan elkaar ter bevestiging van de relatie, waarbij dus ook wederzijdse verwachtingen kwamen kijken. De geschenken zijn in dit systeem in de meeste gevallen een smeermiddel om zaken voor elkaar te krijgen. Afhandelbaar-onafhandelbaar spreekt voor zich. In het kader van dit onderzoek zou de positie van een van beide partijen dominant kunnen uitvallen, en de andere partij ondergeschikt en afhankelijk. Zonder steun van de andere partij zou de ondergeschikte partij niet of nauwelijks kunnen bestaan zonder alternatief. Interdependentie lijkt wellicht op gelijkwaardig partnerschap in de zin dat er sprake is van wederzijdse afhankelijkheid, hoewel bij interdependentie de vrijblijvendheid van de relatie minder vanzelfsprekend is; er is sprake namelijk sprake van wederzijdse afhankelijkheid. Gelijkwaardig partnerschap, het concept van Fage, behoeft ook geen naderde uit. Wellicht dat er echter geen eenduidig label gehangen kan worden aan de relatie tussen de Nederlanders en de Ashanti, maar een mix van verschillende elementen.

⁵⁴ H.M. Feinberg, *African and Europeans*, preface.

⁵⁵ J.D. Fage, *Ghana*, 49.

Onderzoeksmethode

Dan iets over de methode die in dit onderzoek zal worden toegepast. De historiografie rond de handel met de Afrikanen en de relaties met de Afrikaanse staten wordt tot op de dag van vandaag gedomineerd door traditionele archiefstudies. Deze studies zijn zeer waardevol aangezien er nog veel hiaten en de kennis over veel bovengenoemde thema's bestaan. Er valt dus nog veel werk te verzetten in diverse archieven. Bovendien kunnen op de reeds bestudeerde documenten nieuwe onderzoeksvragen worden afgevuurd. Deze thesis beoogt een nieuwe vraag los te laten op het beschikbare archiefmateriaal. Daarnaast zal gebruik worden gemaakt van een zeer breed scala aan wetenschappelijke literatuur, waarbij niet alleen maar publicaties uit de historische wetenschappen zullen worden gebruikt, maar bijvoorbeeld ook uit de archeologie.

In het analytische deel van deze scriptie, hoofdstuk drie, zullen de archiefresultaten uitgebreid worden gepresenteerd. In chronologische volgorde zullen we de periode van pakweg 1750 tot 1772 de revue laten passeren. De traditie van Ranke zal daarbij in eer worden gehouden door een beeld te schetsen *'wie es eigentlich gewesen'*. Deze basis wordt – *groso modo* – nog door bijna iedere historicus aangaande expansiegeschiedenis of maritieme geschiedenis in stand gehouden.

Bronnenproblematiek

De keuze voor het archiefonderzoek kan tevens worden verklaard door de bronnenproblematiek. Er is in dit onderzoek zeker geen kwantitatief probleem; er is een overvloed aan bronnen in onder andere het archief van de WIC in het Nationaal Archief en het archief van de Middelburgse Commercie Compagnie in het Zeeuws Archief. Er is hier duidelijk sprake van een kwalitatief en comparatief probleem; er zijn min of meer alleen geschreven bronnen van Europese hand. Dit heeft als gevolg dat veel studies over relaties en contacten tussen Afrikanen en Europeanen dikwijls vanuit Europees (lees: eurocentrisch) perspectief zijn geschreven. Dit onderzoek zal helaas niet ontkomen grote eenzijdigheid in het bronnenmateriaal.

Decorse snijdt in een interessant artikel over geschreven documenten en *oral history* het gevoelige vraagstuk van de kwaliteit van het bronnenmateriaal aan. Ondanks dat er veel Europees materiaal is, is er eigenlijk weinig bekend over de Afrikaanse maatschappijen tot de negentiende eeuw. *'The insights provided by European documents or trade items offer a biased perspective of developments in African societies'*⁵⁶, aldus Decorse. Het beste materiaal

⁵⁶ C.R. Decorse, 'Documents', 41.

dat voorhanden is, is het werk van Bosman. Zijn werk is min of meer een gids om succesvol handel te kunnen drijven op West Afrika. Het is inventariserend van aard, waarbij de nadruk sterk ligt op handel en handelsproducten. Er zit geen antropologische inslag achter.⁵⁷ Het werk van Pieter de Marees biedt een beter inzicht in de denkpatronen, normen en waarden, en tal van andere zaken met betrekking tot de inheemse bevolking.⁵⁸

Daarnaast is er relatief weinig informatie over de verschillende volken en etnische groepen op de kust en in de binnenlanden van Afrika. Er is wel kennis over de namen van staten en grofweg hoe deze functioneerden en hoe ze zich tot elkaar verhielden. Maar niet meer dan dat. De onrusten in het binnenland maakten het voor de aanwezige Nederlanders uiteraard alleen maar lastiger om te kunnen beoordelen welke groepen er waren en wie zich aansloot bij wie.⁵⁹ Eeuwen later is het voor historici uiteraard niet makkelijk om een accuraat beeld te krijgen bij de binnenlanden van de Goudkust.

Andere problematiek: geografische kennis en ‘Akan’

In de eerste plaats is het belangrijk om te realiseren dat de gaten in het bronnenmateriaal en de kennis over de geschiedenis van de Goudkust geografisch afhankelijk is. Er is een groot verschil tussen wat aan de ene kant over de kust bekend is en aan de andere kant de binnenlanden. David van Nyendael was in 1701 en 1702 de eerste die echt het binnenland introk om een bezoek te brengen aan Kumasi, de hoofdstad van Ashanti. Hij heeft helaas geen reisjournaal of beschrijving nagelaten.⁶⁰ Den Heijer stelt dat Van Nyendael bijna zeven maanden in Ashanti is geweest. Hij zou tenminste twee brieven hebben geschreven aan het bestuur in Elmina, maar helaas zijn deze niet bewaard gebleven. Was wel bekend is, is dat hij banden met de Asantehene heeft aangeknoopt. Onder andere door hem, Osei Tutu, geschenken te geven. Willem Bosman, die zijn beschrijvingen van onder andere de Goudkust maakte op basis van informatie uit tweede hand, had gehoopt dat Van Nyendael een verhaal had achtergelaten over zijn bezoek aan Ashanti. Dit is helaas niet het geval.⁶¹

Dan iets over de historiografische geografie aangaande de Goudkust. Dat is namelijk een van de andere zaken waar exacte informatie over mist. In de bronnen staan er verwijzingen naar een aantal Afrikaanse staten op de kust, of gelegen tussen de kust en Ashanti. Aan de

⁵⁷ W. Bosman, *Nauwkeurige Beschryving van de Guinese Goud- Tand- en Slave-kust, nevens alle desselfs Landen, Koningryken, en Gemenebesten* (...) (Utrecht 1704).

⁵⁸ Marees, P. de, *Description and Historical Account of the Gold Kingdom of Guinea (1602)*, vertaald door A. van Dantzig en A. Jones, uitgegeven door: Union Académique International Fontes Historiae Africanae (Oxford 1987).

⁵⁹ C.R. Decorse, ‘Documents’, 41.

⁶⁰ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 132.

⁶¹ H.J. den Heijer, ‘David van Nyendael’, 45-47.

hand van de informatie die bedienden van de WIC hebben verzameld en aan de hand van reisverslagen is gereconstrueerd waar deze staten geografisch ongeveer gesitueerd waren. Aan de hand van deze informatie zijn er vanaf het begin van de zestiende eeuw kaarten gemaakt. Sommige van deze kaarten zijn gemaakt door bedienden van de WIC, aanwezig op de Goudkust.⁶² Andere kaarten zijn gemaakt in Amsterdam, waar onder andere de Van Keulen's, een bekend geslacht van kaartenmakers, kaarten hebben geproduceerd aan de hand van de informatie die zij gekregen hadden.⁶³

Bij bestudering van de kaarten valt het gebrek aan exacte territoriale afbakening op; er zijn eigenlijk geen grenzen aangegeven. De kaarten waren overigens dikwijls decoratief van aard. Waar exacte afbakening ontbreekt, zijn de kaarten mooi aangevuld met karakteristieken per regio. Er moet daarbij gedacht worden aan bergen en bossen, maar ook diersoorten, zoals olifanten. René Baesjoe heeft zich in het bijzonder beziggehouden met de kwestie aangaande geografische historiografie. In een artikel stelt hij het volgende vast: *‘Beaucoup de pays, peuples, villages, villes, etc. signalés sur les cartes anciennes ont réellement existé et certains même existent toujours, mais il n’y a souvent pas de certitude quant à leur localisation exacte. En effet, outre que l’on a en général à faire, comme on l’a dit plus haut, avec une géographie « relative », une carte montre aussi parfois une stratification de toponymes issus de cartes antérieures.’*⁶⁴ Het mag gerust worden vastgesteld dat de dikwijls zo prominente vermelding van *‘nauwkeurige’* in de titel van kaarten overdreven is, althans met de technologie en kennis van nu. Niettemin bevatten de kaarten wel globale informatie aangaan de historische veranderingen op de kust van West-Afrika; met name politieke veranderingen.⁶⁵

Een ander voorbeeld van gebrekkige kennis over de binnenlanden van West Afrika betreft het fenomeen van de Akkanisten. In de archieven en ook in de literatuur wordt vaak aan deze groep gerefereerd als een groep of volk van handelaren die actief waren in het *hinterland*. Wie deze lieden precies waren en waar hun oorsprong lag, is behoorlijk mysterieus.⁶⁶ Het is bekend dat verschillende volken onder het label *‘Akan’* vielen, waaronder de Fanti en de Ashanti.⁶⁷ Rebecca Shumway geeft aan dat de interpretatie van *‘Akan’* aan verandering onderhevig is geweest. De Fante en Asante zouden afstammen van deze gemeenschappelijk

⁶² R. Baesjou, , ‘The Historical Evidence’, 24.

⁶³ Onder andere: *Nieuwe en Nauwkeurige Pas kaart van de Guineese Goud, Tand en Slave Kust*, door: J. Van Keulen, 1738 (Bibliotheek Universiteit van Amsterdam, collectie Bodel Njenhuis, P182 N9).

⁶⁴ R. Baesjoe, ‘Historiae’, 22-23.

⁶⁵ R. Baesjoe, ‘The Historical Evidence’, 40.

⁶⁶ S. Spiers, ‘The Eguafu polity’, 123.

⁶⁷ M. Priestly, *West African*, 10.

stam van voorouders. Akan zou een homogene groep zijn geweest met een eigen taal, cultuur en *clan system*. Maar het blijft onduidelijk wat deze groep nu precies was en welke impact deze vermeende voorouderstam precies heeft gehad op de staatsvorming van onder andere Ashanti en Fanti.⁶⁸

Een ander voorbeeld de gebrekkige kennis van de binnenlanden van West Afrika is het fenomeen van de Akkanisten. In de archieven en ook in de literatuur wordt vaak aan deze groep gerefereerd als een groep of volk van handelaren die actief waren in het *hinterland*. Wie deze lieden precies waren en waar hun oorsprong lag, is behoorlijk mysterieus.⁶⁹ Het is bekend dat verschillende volken onder het label 'Akan' vielen, waaronder de Fanti en de Ashanti.⁷⁰ Rebecca Shumway geeft aan dat de interpretatie van 'Akan' aan verandering onderhevig is geweest. De Fante en Asante zouden afstammen van deze gemeenschappelijk stam van voorouders. De Akan zouden een homogene groep zijn geweest met een eigen taal, cultuur en *clan system*. Maar het blijft onduidelijk wat deze groep nu precies was en welke impact deze vermeende voorouderstam precies heeft gehad op de staatsvorming van onder andere Ashanti en Fanti.⁷¹

Oral history

Toch blijft het voor veel historici onverkwikkelijk om alleen gebruik te maken van Europese bronnen. Veel historici die zich bezighouden met Afrika kiezen daarom voor de zogenaamde holistische benadering. Oftewel: men maakt eigenlijk gebruik van alle mogelijke middelen en bronnen.⁷² Een grote groep historici en wetenschappers gebruiken daarom de zogenaamde mondeling overlevering, oftewel *oral history*.

Het fenomeen van *oral history* is een steeds populairdere tak van sport binnen de geschiedschrijving. Waar men het vroeger afdeed als onbetrouwbaar, blijkt dat mondelinge overlevering toch bruikbaar is. Mondelinge overlevering staat aan de basis van de geschiedschrijving en werd reeds toegepast door Herodotus en Thucydides.⁷³ Het hermeneutische aspect, oftewel de analyse van de gebruikte woorden en zinnen, werd pas in de loop van de negentiende en twintigste eeuw toegepast. De toepassing van hermeneutiek is min of meer het startpunt waarbij men de ingewikkelde mondelinge overlevering van Afrika kon gaan analyseren.

⁶⁸ R. Shumway, *The Fante*, 17-21.

⁶⁹ S. Spiers, 'The Eguafu polity', 123.

⁷⁰ M. Priestly, *West African*, 10.

⁷¹ R. Shumway, *The Fante*, 17-21.

⁷² C.R. Decorse, 'The Danes on the Gold Coast', 151-152.

⁷³ R.C. Smith, 'Case Study', 417.

Oral history is een glibberige wetenschap voor mensen die er geen ervaring mee hebben. Transmissie van informatie, waarbij steeds informatie wordt verdraaid, aangevuld en verzwegen – bewust of onbewust – over een of enkele generaties levert nog betrekkelijk weinig problemen op. In het geval van dit onderzoek is orale overdracht van geschiedenis veel dubieuzer. De informatie die *oral history* bevat past zich dikwijls aan de opvattingen en denkpatronen in een maatschappij. Dit geeft Vansina ook aan in zijn boek over mondelinge overlevering: ‘*It usually translates an opinion also held by the community, whether the facts substantiate it or not. Therefore statements about situations or trends need not in fact relate to actual events or observations. Often they derive from generalizations made by contemporaries or later generations.*’⁷⁴ *Oral history* heeft een functie, onder andere om bestaande machtsverhoudingen te legitimeren.⁷⁵ Op het eerste oog lijkt deze mondelinge overlevering dan ook niet bruikbaar. Maar Vansina, een van de voorvechters van *oral history*, stelt echter dat er toch veel elementen uit deze ‘*stories of origin*’ te distilleren vallen; er zit een kern van waarheid in.⁷⁶

Het is dus in veel gevallen wel mogelijk om belangrijke componenten uit de geschiedenis van een land of gebied te distilleren uit orale tradities, maar Ashanti blijkt ook op dit punt uit te blinken in complexiteit. Ashanti heeft een zeer lange traditie en de functie van Asantehe bestaat nog steeds. De mondelinge overlevering over de confederatie gaat terug tot het begin van het ontstaan, aan het einde van de zeventiende eeuw. Osei Kofi Tutu I zou de staat tot stand hebben gebracht. De orale overlevering heeft dit beeld uiteraard geromantiseerd. Denk bijvoorbeeld aan het fenomeen van de ‘*Golden Stool*’ – hierover in het tweede hoofdstuk meer. De mondelinge overlevering is waarschijnlijk grotendeels gevormd naar de huidige situatie. Het blijft daarom dubieus welke elementen wel een kern van waarheid vormen, en welke niet.

De mondelinge overlevering van Ashanti spreekt elkaar ook tegen. Alleen al over het ontstaan van het rijk en de instelling van de functie van Asantehene bestaan veel verhalen. De ene versie stelt dat men de bossen vanuit de noordelijke savanne binnentrok. Andere verhalen duiden erop dat men altijd al in het gebied had gewoond.⁷⁷ De laatste categorie verhalen zijn dikwijls tamelijk dubieus; niet zelden wordt expansiedrift gelegitimeerd aan de hand van het argument dat men altijd al in de regio aanwezig was.

Henk den Heijer noemt een ander concreet voorbeeld van dubieuze mondelinge over-

⁷⁴ J. Vansina, *Oral Tradition*, 31.

⁷⁵ P. Thompson, *The Voice*, 4-12.

⁷⁶ J. Vansina, *Oral Tradition*, 17, 21-24, 29-32.

⁷⁷ McLeod, *The Asante*, 11-14.

levering. Hij laat in zijn proefschrift zien dat historici voor een reconstructie van de expansiedrift van Ashanti grotendeels zijn veroordeeld tot het gebruik van orale traditie. Zo voerde Ashanti aan het begin van de achttiende eeuw bijvoorbeeld een oorlog tegen Denkyira. Deze strijd wordt door onder andere Yarak heel dubieus aangeduid als een bevrijdingsoorlog. Den Heijer stelt heel terecht dat hier sprake is van een anachronisme; indertijd zullen beide partijen deze oorlog nooit hebben beschouwd als een oorlog van bevrijding.⁷⁸ *Oral history* heeft dus vooral een functie voor de bestaande machthebbers, met name om hun macht te legitimeren.⁷⁹

De mondelinge overlevering ten aanzien van Ashanti is al met al zeer complex en dubieus; er zouden meerdere proefschriften geschreven kunnen worden over de toepassing van deze methode met betrekking tot de geschiedenis van Ashanti. Om deze reden is in deze thesis gekozen voor dezelfde benadering als Den Heijer in zijn studie over Dahomey. Hij stelt vast dat de ontstaansgeschiedenis, dat gelikheden vertoont met Ashanti, berust op mondelingen overlevering. Deze orale tradities zouden echter niet goed te verifiëren zijn.⁸⁰ In deze thesis zal *oral history* om die reden buiten beschouwing worden gelaten.

⁷⁸ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 240-241.

⁷⁹ P. Thompson, *The Voice*, 4-12.

⁸⁰ H.J. den Heijer, *Naar de koning van Dahomey*, 48.

II. De Nederlanders en de Goudkust

Voordat er geschakeld zal worden naar de analyse van de verschillende soorten interacties en andere factoren in de relatie tussen de Nederlanders en Ashanti zal er groot descriptief overzicht worden gepresenteerd, waarin beide perspectieven aan bod komen. Ten eerste behelst dat een beknopt overzicht van de situatie en gebeurtenissen rond de handel op Afrika. Kortom: waarom was men aanwezig op de kust van Afrika? In de tweede plaats zal de situatie in de binnenlanden van de Goudkust worden beschreven, met Ashanti uiteraard in het bijzonder. Daarbij ligt de nadruk op de administratieve en bestuurskundige aspecten van dat laatstgenoemde koninkrijk. Dit vormt een achtergrond om de interacties met de Nederlanders te kunnen begrijpen.

Het perspectief vanuit de Republiek: de slavenhandel

Sinds het einde van de zestiende eeuw handelden de Nederlanders met de Afrikanen. Tot 1621 waren het individuele handelshuizen uit verschillende gewesten en steden van de Republiek die zaken deden op de Goudkust. Aan het einde van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) – de Republiek was in oorlog met Spanje – werd besloten om een gezamenlijke onderneming op te richten naar analogie van de handel op Azië. De Eerste West-Indische Compagnie was een feit en kreeg een monopolie op de handel en scheepvaart in het Atlantische gebied. De handelsonderneming richtte zich na een moeizame start vooral op de import van goud en ivoor. De export van slaven van Afrika naar de Nieuwe Wereld, en met name Brazilië dat gedurende enige decennia in de eerste helft van de zeventiende eeuw was veroverd door de Nederlanders, behoorde eveneens tot de *core business*. Dit zouden gedurende enkele eeuwen de kernproducten blijven waar het de Nederlanders om te doen was. De WIC kreeg naast het handelsmonopolie tevens de forten en factorijen op de Goudkust en elders in beheer. Deze forten betekenden niet alleen een klein stukje invloedsfeer, maar moesten tevens aan andere Europese mogendheden zoals Portugal, Engeland, Denemarken en Frankrijk een soort van handelsterritorium afbakenen. Conflicten over het vissen in andermans vijver braken doorlopend uit. En het succes van de Eerste WIC was van korte duur. De compagnie ging al snel gebukt onder een zware schuldenlast als gevolg van de vele conflicten en oorlogssituaties in het gehele Atlantische gebied. In 1674 werd, na lange periode van pappen en nathouden, de WIC ontbonden. Om de activiteiten toch voort te zetten werd in datzelfde jaar de Tweede West-Indische Compagnie opgericht. Er veranderde niet erg veel, maar de Compagnie was wel van haar zware schuldenlast verlost.

De Tweede WIC kende net als haar voorganger vijf vestigingen of kamers in de Republiek die gezamenlijk de WIC vormden onder bestuur van de Heren Tien. Binnen de Heren Tien zwaaide Amsterdam de scepter met vier zetels. Zeeland had er twee en de kamers Stad en Lande, Noorderkwartier en Maze ieder een. Het tiende lid werd benoemd door de Staten-Generaal. De individuele kamers werden bestuurd door bewindhebbers; dikwijls regenten met een aanzienlijk aandeel. In de praktijk was het de Amsterdamse kamer die min of meer de macht had. Zeeland had overigens ook flink wat in de melk te brokkelen. Als buitenbeentje fungeerde deze kamer in veel gevallen als tegenpool van Amsterdam. Zo had de WIC gedurende de gehele zeventiende en achttiende eeuw te kampen met zogenaamde lorrendraaiers. Dit waren smokkelschepen die illegaal handel dreven in het gebied van de WIC of, indien er wel gehandeld mocht worden, last- en of recognitiegelden probeerden te ontlopen. Ruud Pae-sie heeft aangetoond dat Zeeland de kroon spande als het ging om smokkelhandel. Niet zelden werden deze smokkelaars gefinancierd en uitgereed door bewindhebbers van de WIC; hiermee het octrooi van hun eigen onderneming aantastend.⁸¹

De tegenstelling tussen Amsterdam en Zeeland kwam ook aan het licht toen er discussies op gang kwamen voor het aflopen van het octrooi in 1730. Moest het octrooi in de huidige vorm worden verlengd of worden gekozen voor een nieuwe oplossing? De Zeeuwen waren van mening dat de steden gebaat waren bij enige openstelling van de vaart. Op die manier moest het bijvoorbeeld mogelijk worden om op legale wijze particuliere schepen uit te reden om slaven van Afrika naar Amerika te brengen. Dit was niet alleen vanwege het feit dat er op de plantages in Amerika en het Caribische gebied chronisch gebrek was aan slaven, maar kwam tevens voort uit binnenlandse overwegingen. Meer handel op het Atlantische gebied zou tevens goed zijn voor de activiteiten binnen de steden. Men moet hierbij denken aan de aanbesteding van koopmanschappen en victualiën. Maar ook de bouw en het onderhoud van schepen. De Amsterdammers, met in hun rug de steun van Noorderkwartier, Maze en Stad en Lande waren echter bang dat het verlies aan inkomsten uit de slavenhandel groter zou zijn dat de binnenkomende recognitiegelden bij openstelling van de vaart.

Niettemin werd het octrooi in 1730 grondig aangepast. Veel gebieden werden opengesteld, zolang er maar recognitiegeld werd betaald. Na nog een aantal jaren van discussies en een stroom van rekestten vanuit Zeeland zou door middel van het 'Naader Regelement' de handel op Afrika worden opengesteld.⁸² De gevolgen waren ingrijpend. Particulieren gingen vanaf nu een groot deel van de slavenhandel op zich nemen. De WIC zou zich aanvankelijk

⁸¹ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 11-85; R. Pae-sie, *Lorrendrayen of Africa* (Amsterdam 2008).

⁸² H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 299-314.

ook blijven inzetten voor de slavenhandel. De Compagnie behield het exclusieve recht om deze te leveren aan de planters in Suriname, Essequibo en Berbice. Een succes werd dat niet. Er werden onvoldoende slaven geleverd tot ongenoegen van de planters die stonden te springen op versterking van arbeidskracht op de plantages. In 1738 werd de slavenhandel door de Compagnie min of meer vrijwillig gestaakt, aldus Den Heijer. De WIC ging nu vooral als tussenpersoon fungeren in de slavenhandel; het doorgeefluik tussen Afrikaanse leveranciers en particuliere handelaren uit de Republiek.⁸³

Larry Yarak stelt dat de WIC vanaf pakweg 1735 – er zouden nog wel wat slaven de overtocht maken per schip van de WIC – zich beperkte tot het onderhouden van contacten met de binnenlandse vorsten, het onderhoud van de forten en factorijen en het innen van recognitiegelden. Men paste als het ware op de winkel wat betreft de slavenhandel.⁸⁴ Daarnaast werd de WIC een soort van makelaar tussen Afrikaanse kooplieden en Nederlandse particulieren. Het personeel van het bedrijf profiteerde in eerste instantie buitenproportioneel. Zij fungeerden persoonlijk als tussenpersoon, kregen de winst en waren dus gebaad bij een zeer hoge prijs voor slaven. Enkele jaren later zou de WIC deze taak weer overnemen. De Compagnie vroeg twintig gulden per slaaf en kon daarmee naast de recognitiegelden een kasstroom genereren waardoor de het bedrijf tot 1791 kon blijven bestaan. De handel in de goederen op Afrika ging overigens wel gewoon door. Met een redelijke brutomarge, die door Den Heijer in een mooi overzicht is weergegeven, bleven schepen op en neer gaan tussen de Republiek en Afrika. Daarnaast beheerde de WIC enkele plantages in Gyana, met name Essequibo, waar men wat inkomsten uit genereerde.⁸⁵

Na de gedeeltelijke openstellingen van 1730 en 1734, en nadat de WIC zich in 1738 terugtrok uit de actieve slavenhandel nam deze handel steeds grotere vormen aan. Particuliere handelsmaatschappijen begonnen zich te richten op de zogenaamde driehoekshandel. Kort samengevat stuurde men een schip met koopwaar als textiel, alcohol en ijzer naar Afrika. Daarmee werden slaven gekocht, waarbij dus hoofdgeld moest worden betaald aan de WIC. Daarna werden de slaven verscheept naar onder andere Suriname, Curaçao, Sint Eustatius en Essequibo. Daar werden de slaven verkocht aan de planters. Op de plantages werden de slaven ingezet om onder andere koffie, suiker, cacao en tabak te verbouwen. Deze ruwe grondstoffen werden vervolgens in de Republiek en elders in Europa verwerkt tot eindproducten.

In de loop van de achttiende eeuw, en met name de tweede helft, werd een omvangrij-

⁸³ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 336-337.

⁸⁴ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 100.

⁸⁵ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 368-373.

ke verwerkingsnijverheid- en industrie in de steden van de Republiek zichtbaar die de ruwe grondstoffen uit de tropische gebieden tot luxe consumptiegoederen verwerkten. In Amsterdam en Middelburg stonden cacaomolens, suikerbakkerijen, werkplaatsen waar tabak werd versneden en gemengd, enzovoorts. Al met al goed voor de werkgelegenheid in de steden. Het archief van de Middelburgse Commerce Compagnie laat bijvoorbeeld heel duidelijk zien dat de economie van de stad indirect dreef op de handel met de Afrikaanse staten en de productie van ruwe grondstoffen in de Nieuwe Wereld. Het gaat daarbij niet alleen om veilingen van ruwe grondstoffen waarbij bijvoorbeeld suikerbakkers en cacaomolen de grondstoffen opkochten om er eindproducten van te maken.⁸⁶

Vanaf de jaren vijftig werd in steeds grotere mate geïnvesteerd in de plantages. Er ontstonden zogenaamde negotatiefondsen. In deze fondsen werden hypotheken ondergebracht van planters die een plantage stichtten of uitbreidden in onder andere Suriname, Essequibo en Demerary. In Amsterdam en Middelburg ontstond in de loop van de jaren '60 en '70 van de achttiende eeuw een ware hausse. Bankiers en particulieren waren steeds gewilliger om te investeren in de plantages. Aan de andere kant van de oceaan grepen de planters deze financiële mogelijkheden tot uitbreiding en de aanleg van nieuwe plantages met beide handen aan. De ruwe grondstoffen die op deze plantages werden verbouwd, werden zoals gezegd in onder andere Amsterdam en Middelburg verwerkt tot eindproducten. De planters hadden daarbij de plicht om hun producten te verzenden naar het negotatiefonds dat maximaal vijf achtste deel (62,5 procent) van de waarde van de plantage had gefinancierd. Enkele namen van deze fondsen, of bankiers die de financiering rondmaakten door het uitgeven van obligaties waren Spoors en Sprenger en Van den Helm Boddaert in Middelburg, en Coopstad en Rochussen in Rotterdam. Amsterdam was echter bij uitstek het centrum van deze fondsen. We moeten denken aan Willem Gideon van Deutz, Luden & Speciaal, Pieter Rijdenius & Zoon en nog tientallen anderen. Een groot deel van deze handelshuizen en bankiers waren niet alleen financier, maar waren tevens actief in de scheepvaart zelf.

Er ontstond na het midden van de achttiende eeuw een ware hype rond deze plantages. De bomen groeiden tot in de hemel. Deze hype veroorzaakte een druk aan de vraagkant dreef niet alleen de prijs van slaven omhoog, maar legde tevens een grote druk op de kust van West Afrika om de levering van slaven op te voeren.⁸⁷

Aan de aanbodzijde van deze slavenmarkt waren er met grote regelmaat problemen.

⁸⁶ Bijvoorbeeld: ZA, MCC, 133.

⁸⁷ We treffen duizenden notariële aktes met betrekking tot deze negotatiehypotheek aan in bijvoorbeeld het Stadarchief van Amsterdam. Bijvoorbeeld: SAA, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam, Cornelis van Homrigh 12388, akte 777, 15 augustus 1769.

Patrick Manning stelt dat de slavenprijs tussen 1690 en 1730 maar liefst met de factor vier steeg. Hij noemt een aantal oorzaken waardoor aan de aanbodzijde problemen ontstonden. In de eerste plaats beschermde de inheemse bevolking zich tegen slavernij. En binnen Afrika nam de behoefte aan vrouwenslaven sterk toe, waardoor deze niet meer voor export beschikbaar waren. Men moet hierbij denken aan de nieuwe inheemse elite die veel vrouwenslaven in het huis namen voor onder andere het huishouden. Bovenal was er sprake van een krimp van de bevolking. Manning stelt dat dit deze krimp cruciale gevolgen had voor de slavenprijzen – de wet van vraag en aanbod.⁸⁸ Deze krimp werd uiteraard mede veroorzaakt door de talloze oorlogen en onrusten in het binnenland van de Goudkust. Maar niet in de laatste plaats door de slavenhandel zelf: *‘For the Upper Guinea Coast, including areas of modern Liberia, Sierre Leone, Guinea, and Guiné-Bissau, slave exports were sufficient to reduce regional population from the 1750s through the 1790s, and to halt growth for two succeeding decades.’*⁸⁹

Daarnaast stegen additionele kosten zoals tollën, belastingen en andere administratieve kosten die ambtenaren heften op producten zoals slaven.⁹⁰ Deze laatste factor achter de prijsstijging werd vooral veroorzaakt doordat slaven van steeds verder in het binnenland moesten komen. Waar een slaaf in de zeventiende eeuw nog gemiddeld nog zo’n 100 kilometer moest lopen naar de kust om te worden verhandeld, was dit in de achttiende eeuw gemiddeld al 300 kilometer. De transportkosten stegen niet alleen vanwege de langere transporttijd, maar ook vanwege het passeren van meer grenzen en wegen, waarbij dus geld moest worden afgedragen.⁹¹ Het transport over die handelswegen zal later nog uitgebreid aan bod komen.

Met betrekking tot de Goudkust kan worden gesteld dat problemen aan de aanbodzijde van de slavenmarkt in veel gevallen werden veroorzaakt door onrusten tussen verschillende staten op de Goudkust. De staten hielden Ashanti tegen in hun pogingen hun handelswaar aan te bieden op de kust. Herhaaldelijk werd er door de bedienden van de WIC geklaagd over de binnenlandse oorlogen. Dit beperkte de algehele handel, en dus ook de slavenhandel.⁹² Echter aan de andere kant waren oorlogen en *raids* juist nodig om nieuw aanbod te genereren.

Naast de moeilijkheden in het binnenland van Afrika hadden de Nederlanders ook steeds meer last van concurrenten. In het kort kunnen we vaststellen dat de Engelse, Deense en Franse aanwezigheid steeds nadrukkelijker werd. Dit had uiteraard grote gevolgen voor de slavenhandel. Niet alleen langs de handelskust van West-Afrika, maar ook in de rest van de

⁸⁸ P. Manning, *Slavery and African life*, 131.

⁸⁹ Ibidem, 65.

⁹⁰ Ibidem, 131.

⁹¹ P.E. Lovejoy, *Transformations in slavery*, 101; P. Manning, *Slavery and African life*, 65-66.

⁹² J. Postma, *The Dutch*, 207.

Atlantische wateren had de Republiek geen dominante rol meer en moest het uitdrukkelijk rekening houden met de Engelsen. De Republiek speelde niet langer meer de eerste viool in de achttiende eeuw en beperkte zich tot het behoud van neutraliteit ten tijde van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) en Zevenjarige Oorlog (1756-1763). In tijden van oorlog bleek het dikwijls moeilijk om de plantages te blijven voorzien van slaven.⁹³

Desalniettemin floreerde de handel in de jaren zestig en zeventig. Rebecca Shumway stelt vast dat de Goudkust een hoogtepunt wat betreft de aantallen verkochte slaven bereikte in de jaren zeventig en tachtig van de achttiende eeuw. De slaven kwamen zelfs vanuit het huidige Burkina Faso helemaal naar de kust van Ghana om verhandeld te worden.⁹⁴ De cijfers van Postma onderschrijven dit min of meer, al kan worden vastgesteld dat de output van slaven tussen 1740 en 1777 sterk oplopend was, maar wel zeer wisselend. De jaren werden steeds vetter, maar soms trad er, door genoemde omstandigheden, een dramatische daling op.⁹⁵

Het Afrikaanse perspectief

Voordat de focus zal worden verlegd naar Ashanti zullen eerst nog een paar opmerkingen worden gemaakt over de handel met de Afrikanen in het algemeen. De achttiende eeuw was de eeuw van de slavenhandel. De belangrijkste redenen waarom de Afrikanen de Europeanen op de kust gedoogden was die handel - diplomatieke banden werden eigenlijk alleen aangegaan om handelsrelaties aan te knopen. De westkust van Afrika en de binnenland werden min of meer opgenomen in het Atlantische handelssysteem. Het gebied vormde voor de European een cruciale factor achter de opzet van de Atlantische economie. Zonder slaven dus geen plantages, zoals reeds eerder uitgelegd. In de wetenschappelijke literatuur wordt de Goudkust dan ook gezien als onderdeel van dit systeem. Hoewel het gebied toch erg onderbelicht is gebleven.⁹⁶

Voor de Afrikanen waren de voordelen van de handel duidelijk. De Europeanen brachten goederen zoals tabak, alcohol, kauries (betaalmiddel), textiel, ijzer, vuurwapens en buskruit naar de West-Afrikanen. In ruil voor deze goederen namen de Europeanen met name ivoor, goud en vooral slaven mee. Handel in vuurwapens en slaven maakte gedurende de achttiende eeuw een ware hausse door; het vormde een afspiegeling van de binnenlandse gebeurtenissen. Staten waren voortdurend met elkaar in oorlog en maakten buit in de vorm van

⁹³ J. Postma, *The Dutch*, 207-209.

⁹⁴ R. Shumway, *The Fante*, 9.

⁹⁵ Zie table 9.1 over de verkoop van slaven door de WIC in J. Postma, *The Dutch*, 206.

⁹⁶ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, preface.

slaven, die men weer aanbood aan de Europeanen. Slaven werden buitgemaakt op verschillende manieren. Drescher en Engerman categoriseren in een omvangrijke studie over slavernij vijf manieren van ‘productie’; als straf, als gevolg van oorlog waarbij gevangen werden verkocht, *slave raids*, kidnapping en verkoop als gevolg van schulden van een individu of familie. Deze manieren van het produceren van slaven vinden we in heel West-Afrika; Ashanti, Dahomey, Oyo, enzovoorts.⁹⁷

Er was sprake van ruilhandel. En zo simpel als dat lijkt, waren er toch vaak problemen. Den Heijer beschrijft dat de Afrikanen de Europeanen niet altijd begrepen. Op hun beurt bleef het referentiekader van de Europeanen Europees. En dat leidde niet zelden tot conflictsituaties of misverstanden over de handel of andere claims.⁹⁸ Tot het einde van de zeventiende eeuw werd de handel met de Europeanen gedaan door de Akanisten.⁹⁹ Dit was een klasse of volk van handelaren die met name goud vanuit de binnenlanden naar de kust brachten om daar aan de Europeanen aan te bieden. Er bestaat veel debat over deze groep Akanisten. Was het een volk met een eigen staat en instituties of waren het slechts handelaren?

Aan het begin van de zestiende eeuw refereerden de Portugezen aan de Akanisten als een natie. Een eeuw later rapporteerden de Nederlanders over deze groep als zijnde een ‘professie’, namelijk handelaar, aldus Shumway.¹⁰⁰ Albert van Dantzig stelt dat de rol van de Akanisten een van de meest intrigerende problemen van de geschiedenis van Ghana is.¹⁰¹ Wat hun precieze achtergrond ook moge zijn geweest, aan het einde van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw raakte hun rol uitgespeeld. De verklaring wordt door onder andere Kea gezocht in het feit dat de Europeanen in de achttiende eeuw meer interesse begonnen te krijgen in slaven, en minder in goud. De Akanisten, die zich afzijdig hielden in de grote (militaire) conflicten rond Ashanti, Denkyira en later ook Fanti, maakten daardoor geen grote hoeveelheden slaven buit als gevolg van deze conflicten. Daarmee zou hun rol naar de achtergrond zijn verdwenen.¹⁰²

Vraag en aanbod vanuit Afrikaanse zijde verschoof in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw meer en meer naar een nieuwe klasse. Dit waren de zogenaamde caboceers. Dit waren dikwijls lieden uit de elite die zich specialiseerden in handel met de Europeanen. Ze vervulden de rol van makelaar. In veel gevallen bleven ze gewoon in de binnenlanden wonen, maar manifesteerden zij zich op de markten aan de kust. Diep in de binnenlanden kwa-

⁹⁷ S. Drescher en S.L. Engerman, *A World Guide*, 34.

⁹⁸ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 220-221.

⁹⁹ Ibidem, 220.

¹⁰⁰ R. Shumway, *The Fante*, 38.

¹⁰¹ A. van Dantzig, ‘Akanists’, 205.

¹⁰² R.A. Kea, *Settlements*, 285-287.

men de European immers niet. Dat moesten de caboceers en andere handelaren doen. Zij transfereerden de goederen, waaronder dus grote hoeveelheden slaven, van kust naar binnenland. En vice versa.¹⁰³ De WIC en andere Europese handelaren waren gewezen op hun diensten. De caboceers kenden de binnenlandse markten en onderhielden contacten met leveranciers aldaar. De Europeanen konden dus niet zonder; het systeem leek erg op de wijze van handelen van de zeventiende eeuwse Akkanisten.¹⁰⁴

Deze klasse bracht echter niet alleen maar gemak voor de Europeanen. De caboceers waren namelijk zeer goed op de hoogte van het handelsspel, en speelden niet zelden een spelletje met de Europeanen. In en rond de handelsforten van de Europeanen, waarbij de Europeanen niet zelden met elkaar streden om handelswaar, vond een levendige interactie plaats met lokale handelaren en caboceers. Een deel van dit handelswaar betrof gewoon zaken als levensmiddelen, en werd vaak door kleine lokale particulieren verhandeld. Maar de echte handel draaide natuurlijk om goud en slaven; dat was het werk van de caboceers. En zij waren heel goed op de hoogte van de marktwerking.¹⁰⁵ Een afspraak maken met caboceer was een lastige kwestie. Het was heel gebruikelijk dat caboceers zaken deden met andere Europeanen. Doorgaans koos de caboceer altijd voor het meest lucratieve aanbod.

In sommige gevallen konden deze caboceers uitgroeien tot zeer machtige lieden met niet zelden een eigen leger of knokploeg. Zij misbruikten min of meer hun rol als bemiddelaar tussen de WIC en de Afrikaanse staten. Den Heijer noemt de voorbeelden van Jan Kabes en Jan Konny, aan einde van de zeventiende eeuw en het begin van de achttiende eeuw.¹⁰⁶ In de periode die deze scriptie tracht te omvatten, was Amnichia de voornaamste doorn in het oog van de WIC. Hij vormde in de jaren zestig van de achttiende eeuw een gevaar voor de WIC.¹⁰⁷ Er leek wel sprake van een nieuwe machtsklasse. P.E. Lovejoy stelt vast dat deze nieuwe rijke elite in staat was om het gezag van de politieke autoriteiten te ondermijnen: ‘...private merchants broke through the government monopolies and established their own marketing arrangements.’¹⁰⁸

Kortom, de situatie werd er alleen maar onoverzichtelijker door. Meer *stakeholders* betekende meer onderhandelen en nieuwe vormen van diplomatie. Sam Spiers merkt daar het volgende over op: ‘During this time, traders gained political independence and presented a challenge to the traditional authority of the coastal polities from the late seventeenth century,

¹⁰³ R. Shumway, *The Fante*, 41.

¹⁰⁴ Ibidem, 102.

¹⁰⁵ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 251-260; R. Shumway, *The Fante*, 41.

¹⁰⁶ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 251.

¹⁰⁷ Uit een persoonlijk gesprek met afgestudeerd maritiem historicus Pim van den Assum.

¹⁰⁸ P.E. Lovejoy, *Transformations in slavery*, 98.

*especially in the port towns like Elmina and Komenda. The success of coastal traders indicated to traditional rulers the need for diplomacy, both between and within polities, in order to benefit from the external economy.*¹⁰⁹

Ashanti, en Ashanti en de Nederlanders

Over de vroege geschiedenis van Asante is niet veel bekend – de *oral history* biedt geen eenduidige verhalen. Ashanti was een van de veelal kleine staten dat onderdeel uitmaakte van een gemeenschappelijke deler: Akan. Het *clan system* en de taal zijn daardoor een aantal zaken die de verschillende volken bindt, evenals de etnische achtergrond van deze volken. Ten aanzien van de etniciteit bestaat veel debat. Fante bijvoorbeeld, zou tot dezelfde etnische groep hebben behoord. Maar in de achttiende eeuw was de internationale dynamiek van migratie al zo groot dat er eerder sprake was van een mix; een etnische *melting pot*. De inwoners van Elmina bijvoorbeeld, het centrum van de Nederlandse invloed op de kust, vormden door migratie, buitenlandse invloeden, en het fenomeen van *intermarriage*, cultureel en etnisch praktisch ook een *melting pot*. Hoewel er zeker sprake was van gemeenschappelijkheid van de verschillende volken, stelt Rebecca Shumway vast dat er veel te veel focus is geweest op het aanwijzen van deze gemeenschappelijke elementen zoals taal, cultuur, normen, geloof, en nog vele andere zaken. *‘This tendency to emphasize uniformity among the Akan-speaking groups of Ghana has made it difficult to understand the historical relationship between groups such as the Asante and Fante, who were fierce rivals in the era of the slave trade but have been conflated into one homogeneous group by scholars who treat them both as part of a single Akan society’*¹¹⁰, aldus Shumway.

De relatie tussen de Nederlanders en de Ashanti was een duurzame en langdurige relatie. Reeds in de laatste decennia van de zeventiende eeuw probeerde Ashanti zich te onttrekken aan de positie van tribuutstaat van het machtige Denkiyra. In 1701 bracht Asante onder leiding van Asantehene Osei Tuti een beslissende slag toe aan Denkyira in de zogenaamde Slag bij Feyiase. Daarna riep de Asantehene de onafhankelijkheid uit, en was een nieuwe grote macht in het binnenland van de Goudkust een feit. De WIC, onder leiding van de toenmalige directeur-generaal Jan van Sevenhuijsen, stuurde op haar beurt de gezant David van Nyendael, op dat moment commies van de WIC, naar de Asantehene om diplomatie relaties aan

¹⁰⁹ S. Spiers, ‘The Equafo polity’, 131.

¹¹⁰ R. Shumway, *The Fante*, 17.

de gaan. Helaas is er tot op heden geen journaal of verslag van deze reis gevonden.¹¹¹ Het aangaan van deze diplomatieke banden paste geheel binnen de strategie van de Nederlanders op alle inheemse partijen te vriend te houden, en daarmee de handel veilig te stellen. Den Heijer stelt vast dat de latere directeur-generaal Willem de la Palma tijdens de eerste jaren van de achttiende eeuw ook banden aanknoopte met de vorsten van Komenda, Akwamu, Fetu en Saboe.¹¹²

In de decennia na de overwinning op Denkiyra expandeerde Ashanti dramatisch. Het zou te ver gaan om alle veroveringen en annexaties in chronologische volgorde te beschrijven – we focussen immers op de Nederlandse relaties met Ashanti. Maar ondanks de militaire successen van Ashanti duurde het nog tot 1742 voordat men direct toegang had tot de kust. In dat jaar nam het namelijk Accra in bezit. Hier gebied tussen Accra en Elmina, waar een groot deel van de slavenhandel plaatsvond, bleef onder andere invloedsferen.¹¹³

In 1744 knoopten de Nederlanders op de kust formele banden aan met Ashanti. Waar bijvoorbeeld de Engelsen in de jaren zestig en zeventig kozen voor banden met het tussengelegen Fanti, geloofde de WIC meer in een relatie met de in het binnenland gelezgen confederatie.¹¹⁴ Rene Baesjou beschrijft dat de WIC de Asantehene beschouwde als haar sterkste handelspartner.¹¹⁵ De Compagnie koos in feite het wiel van de Asantehene, maar wilde verder geen onrust stoken door exclusief te kiezen voor Ashanti. De keuze leek min of meer te berusten op de verwachting dat Ashanti de staten gelegen aan de kust spoedig zou toevoegen aan haar invloedsfeer. Dat gebeurde echter niet.

In de jaren twintig en dertig van de achttiende eeuw was er de meeste handel tussen de Nederlanders op de kust en Ashanti. In deze periode kwam er bijna elk jaar, en soms meerdere keren per jaar een handelsgezelschap vanuit de confederatie aan in Elmina of een ander fort, waarbij handelswaar kon worden uitgewisseld. Slaven in ruil voor wapens was de voornaamste handel. Na twee vruchtbare decennia werd het steeds moeilijker voor de Asantehene en andere handelaren uit Ashanti om hun handelswaar op de kust te brengen, vanwege aanhoudende onrusten. Hierover later meer.¹¹⁶

Er moet overigens niet te veel worden voorgesteld bij de claims van de WIC met betrekking tot territoriale soevereiniteit, of het alleenrecht om te handelen. De Compagnie pro-

¹¹¹ Zie het artikel van Den Heijer: 'David van Nyendaël: The First European envoy to the court of Ashanti, 1701-1702', in: I. van Kessel (ed.), *Merchants, Missionaries & Migrants* (Amsterdam 2002) 41-49.

¹¹² H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 132.

¹¹³ R. Shumway, *The Fante*, 9.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ R. Baesjou, 'Trade conflicts', 25.

¹¹⁶ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 130.

beerde dat middels octrooien en claims en afspraken met de Afrikaanse staten wel af te dwingen. Maar echte soevereiniteit of alleenrecht was er nooit. Deze voornemens werden namelijk ondermijnd door andere Nederlanders en Europese concurrenten. Zo merkte René Baesjou terecht op over het vermeende monopolie van de WIC in de zeventiende eeuw: *‘But although the Dutch had a regular intercourse with these towns during the first years after they expelled the Portugese they could never actually make their monopoly claim (...) It had always been a region of activity for interlopers, especially the Zealanders, who evaded the WIC’s charter, and merchantman of other European nations who did not recognize Dutch claims.’*¹¹⁷ De situatie zou eigenlijk niet veranderen. Toen de handel werd opengesteld, uiteraard wel tegen betaling, bleef ontduiking van de regels van de WIC aan de orde van de dag. Sterker nog: de Britten, Fransen, Engelsen en de Zeeuwse smokkelaars waren steeds duidelijker aanwezig. Controle van de kust was met de beperkte aanwezigheid van schepen en manschappen niet goed mogelijk.

Politieke opbouw van Ashanti

De politieke verhoudingen binnen het rijksbestuur waren complex, en onderdeel van wetenschappelijk debat. Zo beschrijft Larry Yarak vier verschillende machtselementen, terwijl Naomi Chazan over diezelfde periode schrijft over drie componenten waarbinnen de macht besloten lag. Het dagelijkse bestuur binnen het rijk werd gedaan door de Asantehene.¹¹⁸ Dit was de leider van Ashanti; een ambt dat overigens nog steeds bestaat. Deze vorst zetelde op de zogenaamde *Golden Stool*. Dit was het symbool voor de absolute macht van de leider en verbond alle verschillende volken binnen de confederatie. De legendarische Osei Tutu was de eerste die had mogen plaatsnemen op deze zetel. De zetel was op een bepaalde vrijdag door de legendarische priester, profeet en Tutu’s rechterhand Anokye uit de hemel gehaald, om deze vervolgens te plaatsen aan de voeten van de leider in Kumasi. Deze *stool* verenigde de verschillende volken van Ashanti.¹¹⁹ Het was symbolisch maar zorgde wel voor eenheid binnen het rijk. Op een jaarlijks festival moesten de lieden direct onder de Asantehene stonden trouw zweren aan de gouden *stool*, waarbij zij niet alleen de huidige Asantehene erkenden als hun leider, maar ook zijn voorgangers. Op deze wijze creëerde men een soort traditie – alsof Kumasi altijd al het centrum was geweest en de Asantehene de ultieme leider. Dit was min of meer noodzakelijk om allerlei problemen tussen stammen te voorkomen. Men duidt dit proces

¹¹⁷ R. Baesjou, ‘The Historical Evidence’, 23.

¹¹⁸ Zie voor een overzicht van de diverse Asanthenes in de periode 1701-1777 bijlage I.

¹¹⁹ N. Chazan, ‘The early state in Africa’, 67-70.

in de historische wetenschappen als *invention of tradition*.

‘Asantehene’ was en is min of meer de naam van een ambt. Het was geen vorstschap dat van vader op zoon ging. De Asantehene was een *primus inter pares*, gekozen door de raad van Kumasi. Dit is wellicht een van de verklaring achter het succes om zoveel verschillende clans en stammen onder een gemeenschappelijke leider te voegen. Er was geen erfopvolging, maar men koos voor een Asantehene. De bovengenoemde raad bestond uit leiders van de verschillende territoriale eenheden binnen het rijk, oftewel de staten die als geheel een confederatie vormden, en de zogenaamde *war lords*. De eerste leiders werden aangeduid als *amantoo*, waarbij de groep als geheel de naam *amanhene* had. De militaire leiders die min of meer adviseur waren van de Asantehene waren de zogenaamde ‘Kumasi chiefs’, de *nsafohene*. Beide organen vormden de raad van Kumasi.¹²⁰

De leiders in de *amanhene* erkenden de Asantehene als hun leider, maar hadden over hun eigen gebied nog min of meer alle rechten. Ze hadden de zeggenschap over de lokale handel, konden belasting innen, legers vormen en tucht uitoefenen. Er wordt dan ook wel beweerd dat er twee soorten bestuursystemen naast elkaar bestonden in Ashanti. Op staatsniveau was er min of meer sprake van een feodaal systeem, waarbij de *amanhene* in staat waren hun eigen bevolking onder de duim te houden. Op confederaal niveau was er bijna sprake van democratie gezien het feit dat de Asantehene werd gekozen. Bovendien was er een constitutie geformuleerd die heel duidelijk de machts grenzen van de Asantehene markeerde.¹²¹

In de praktijk vormde de *amanhene* een soort van controlerend orgaan. Ze maakten wetten, kozen de nieuwe Asantehene en boden advies waar nodig. Men keek eigenlijk toe op het werk dat Asantehene deed, maar zodra deze zich begon te bemoeien met zaken als oorlog en vrede en staatkundige zaken, dan kende de *amanhene* haar rechten. De Asantehene hield zich dus vooral bezig met de dagelijkse zaken binnen Ashanti. Maar hij mocht zich niet bemoeien met zaken op lokaal niveau. De Asantehene kreeg voor de uitvoering van het dagelijkse bestuur de hulp van militaire divisies die zich gingen bezighouden met zaken als het innen van belastingen, handel, het bewaken van de schatkist en diplomatie. De *gyase*, het hoofd van de lijfwacht van de Asantehene, was de leider van deze ambtenarij die zich op dagelijks niveau manifesteerde.¹²²

De Asantehene kon dus die niet helemaal zijn eigen gang gaan. Met name de *amanhene* vormden in de loop van de achttiende eeuw een machtige klasse die tegenwicht kon bieden

¹²⁰ N. Chazan, ‘The early state in Africa’, 70-75.

¹²¹ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 18.

¹²² N. Chazan, ‘The early state in Africa’, 74-76.

tegen de macht van de Asantehene. Fynn noemt in dat kader het voorbeeld van de onlusten die uitbraken in het rijk toen Asantehene Opoku Ware, opvolger van Osei Tutu, de macht van deze lieden wilde inperken.¹²³ Toch probeerden verschillende Asantehene's de macht naar zich toe te trekken door verschillende partijen tegen elkaar uit te spelen. Osei Tutu, de eerste Asantehene, probeerde de *amanhene* uit te schakelen door zijn eigen militaire leiders, de *nsafohene*, tegen ze op te zetten. De laatste groep was in de praktijk, zoals reeds gezegd, min of meer een adviserend orgaan van de Asantehene geworden. Op veel politieke tegenstand van deze groep hoefde niet te worden gerekend – zeker niet omdat de Asantehene steeds meer directe greep op het leger kreeg in de eerste decennia van de achttiende eeuw.¹²⁴

Door groepen tegen elkaar op te zetten hoopte Osei Tutu de *amanhene* te verzwakken. Chazan draagt daarbij een concreet aanvalspunt aan: '*Osei made the Kumase chiefs referents (adamfo) for the amanhene. Whether these chiefs actually maintained control at the time over the various amanhene is a matter of some debate.*'¹²⁵ De *amanhene* lieten deze vorm van controle wellicht gebeuren voor zover het om onbelangrijke zaken ging. Zodra er sprake was van zaken als wetwijzigingen en beslissingen over handel en belastingen vielen zullen ze zich niet onbetuigd hebben gelaten. Osei Kwadwo had volgens Yarak een andere tactiek om zijn eigen macht te versterken ten koste van de *amanhene*: '*New men were brought into government by Osei Kwadwo, most of them recruited among his gyaasefo and his 'sons' (ahemma).*'¹²⁶ Met het neerzetten van lieden uit eigen familie en huishouden 'verdunde' hij als het ware de potentiële bron van verzet. Hoewel het louter speculatief is, lijkt het aannemelijk dat er intern veel verzet en onrust moet zijn geweest. Zeker in tijden dat het slecht ging met het rijk.

Ondanks alle discussies en meningsverschillen over de exacte opbouw van Ashanti kan worden vastgesteld dat de Asantehene geen vorst met onbegrensde mogelijkheden was. Een blauwdruk of vastgelegde staatkundige opbouw zal niet hebben bestaan; Ashanti was in de achttiende eeuw een jonge staat waarbij de verschillende machthebbers elkaar zullen hebben afgetast. John Mensah Sarbah, een rechtsgeleerde die aan het einde van de achttiende eeuw diverse studies in Ghana verrichte, was van mening dat de raad in Kumasi, en de bijbehorende macht voor de lokale leiders, het hart van het volk vormde. Een inwoner van een staat binnen de confederatie zou zichzelf vertegenwoordigd hebben gezien via de *amanhene*.¹²⁷ Deze stelling suggereert een vorm van democratie. Tamelijk dubieus, want de gewone

¹²³ J.K. Fynn, *Asante*, 35, 75 en 84-85.

¹²⁴ N. Chazan, 'The early state in Africa', 75.

¹²⁵ Ibidem, 75.

¹²⁶ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 19.

¹²⁷ J.M. Sarbah, *Fanti*, 12.

man zal op politiek vlak niets te zeggen hebben gehad. Hun vorst bepaalde wel.

Hoe dan ook, de Europese mogendheden zullen zaken gedaan hebben met de Asantehene of zijn gezanten. De mate waarin de Europeanen op de hoogte waren van de politieke opbouw zal gering zijn geweest. In de bronnen wordt bijna louter gerefereerd aan de Asantehene. Op ambtelijk gebied werd Ashanti gedurende de achttiende eeuw een warboel. Dit was het gevolg van het beleid van de Asantehene die keer op keer politieke vriendjes en succesvolle militairen beloonde met een baantje. Dit heeft een historische discussie gevoed over de vraag in hoeverre men mag spreken over een bureaucratie. Ivor Wilks bijvoorbeeld stelt dat daar namelijk sprake van was. Arhi, echter, grijpt de voortdurende aanstellingen van ambtenaren uit de eigen gelederen aan om te beargumenteren dat er sprake was een *ad hoc* beleid. Het aanwijzen van vriendjes is natuurlijk een potentiële bron van conflicten; zeker als diezelfde ambtenaren of militairen ook nog eens werden beloond met stukken grond van veroverde gebieden.¹²⁸ Niet zelden zullen militairen en ambtenaren met elkaar in conflict zijn geraakt over bepaalde rechten en claims. Bovendien kon het weggeven van land en ambten in nieuwe gebieden zorgen voor strijd op lokaal niveau. Leaders van bepaalde clans waren er niet van gediend als een militair van een andere clan een stukje land kwam inpikken of met de scepter kwam zwaaien. Deze praktijken zullen de eenheid binnen het rijk dus hebben aangetast.

Ashanti en de andere staten: staatskundige verhoudingen

Ashanti was een confederatie van verschillende staten. Doordat de staat een sterk militaristisch karakter had, kon de staat uitgroeien tot ongekende grote. De staten die veroverd waren, werden onderdeel van de confederatie, waarbij de vorsten en andere elite gewoon op het pluiche konden blijven.¹²⁹ Het achterliggende achter deze manier van regeren was in de achttiende eeuw nog op basis van het gemeenschappelijke voorouderschap, aldus Kwame Arhin. Het waren allemaal Akan volken, waarbij een zekere vorm van onder andere culturele en taalkundige homogeniteit te bestond. Bestaande structuren konden dus worden gehandhaafd, hoewel de Asantehene regelmatig geweld moest gebruiken om de genoemde wijze van bestuur kracht bij te zetten.¹³⁰

Ten aanzien van de incorporatie van de nieuwe staten en gebieden waren er verschillende smaken, zo lijkt het. In de meeste gevallen moest er uiteraard tribuut worden afgedragen aan de Asantehene en werden er wat ambtenaren richting de nieuwe staten gestuurd. De aan-

¹²⁸ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 11 en 24.

¹²⁹ J.F. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 32.

¹³⁰ K. Arhin, 'The Structure', 79-81.

tallen bleven beperkt, en pas in de negentiende eeuw zouden de Asantehene's een ambtelijke infrastructuur op poten hebben gezet waarbij er verschillende lokale ambtenaren zich gingen bezighouden met handel, belasting en diplomatie. In de achttiende eeuw stond dit dus nog in de kinderschoenen.¹³¹ De politieke elite van de veroverde staten werd in stand gehouden. Het was vooral noodzaak dat men gehoorzaam was aan de Asantehene. De veroverde staat werd min of meer een vazalstaat. De vorst van de veroverde staat moest wel naar de algemene vergadering van de leiders tijdens het jaarlijkse Odwira festival. Door hier aanwezig te zijn erkende de onderworpen vorst de Asantehene en zijn voorgangers als de ultieme leiders die voorspoed hadden gebracht.¹³²

Er waren *grosso modo* drie type banden tussen Ashanti en de aangesloten of veroverde staten. Allereerst waren er de zogenaamde provincies. Dit was eigenlijk de meest intense relatie. Er was sprake van onderwerping waarbij assimilatie plaatsvond. Gezamenlijk optreden met Ashanti tijdens oorlogen was volgens Kwamu Arhin het belangrijkste criterium.¹³³ De tribuutstaten stonden op hun beurt weer wat losser van Ashanti en waren minder onderworpen dan de provincies. Er was uiteraard wel enige vorm van dwang, maar zoals Arhin aangeeft: *'Ties with them were economic, in most cases commercial, even of mutual benefit. True, the ties were created by force and maintained by a threat of force'*.¹³⁴ De Asantehene bemoeide zich in veel gevallen niet met de interne aangelegenheden van de tribuutstaat, waarmee de vorm van onderwerping tamelijk duurzaam was; de elite kon blijven zitten. Er moest natuurlijk wel tribuut worden betaald in de vorm van economische of militaire bijdrage (lees: manschappen), zoals te verwachten is bij een systeem van tribuutstaten. Niet zelden leidde dit conflicten, want niet alle onderdrukte staten waren bereid dit zonder slag of stoot te betalen. Dit gold voor zowel de provincies als de tribuutstaten.¹³⁵

Naast de provincies en tribuutstaten was er nog een andere categorie van staten die gelieerd waren aan Ashanti: protectoraten. Arhin noemt een aantal protectoraten: Accra, Aowin en Elmina. Larry Yarak is minder stellig met het aanwijzen van protectoraten, maar noemt wel de suggestie dat Elmina een protectoraat was. De Ashanti hadden geen directie militaire en politieke invloed in deze kleine staten. De banden waren vooral van praktische aard. Er lijkt meer sprake van morele steun, waarbij het protectoraat in geval van nood een beroep mocht doen op de militaire capaciteiten van Ashanti. Elmina kon in dat geval vragen

¹³¹ M.D. McLeod, *The Asante*, 72.

¹³² K. Arhin, 'Savanna Contribution', 54.

¹³³ K. Arhin, 'The Structure', 76.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Ibidem, 72 en 76.

om de steun van de Asantehene indien Fanti te nadrukkelijk haar aanwezigheid deed gelden. Er was sprake van wederzijdse voordelen. De protectoraten behielden in feite hun onafhankelijkheid en deze functionele relatie had vooral tot doel om intensief met elkaar te handelen.

Vanaf wanneer deze drie categorieën, wellicht een anachronisme, werden gehanteerd blijft de vraag. Het lijkt ook meer op een interpretatie van geleerden als Rattray en Depuis in de negentiende en twintigste eeuw. Hoe de Asantehene tegen deze staten aankeek, is evenmin precies duidelijk.¹³⁶

Centralisering van binnenuit: beleid

Een van de aanleidingen om een wat strakker intern regime te gaan voeren was de interne van chaos als gevolg van de expansiedrift van Ashanti. Gedurende de eerste decennia was de confederatie in voortdurende staat van oorlog. De meeste oorlogen werden gewonnen. Maar het was lang niet vanzelfsprekend dat wanneer een volk over de kling was gejaagd het ook daadwerkelijk helemaal capituleerde. Met name de kuststaten die grensden aan Fanti hadden de neiging om te muiten tegen het gezag.

Soms vormde deze volken allianties. F.J. Kense, een archeoloog die veel onderzoek verricht in Ghana, stelt dat Ashanti de noodzaak zag om orde op zaken stellen. Temeer omdat de interne moeilijkheden directe weerslag had op de handel. Voortdurend werden handelswegen geblokkeerd door staten die Ashanti de rug toekeerden. Dikwijls waren dit staten die al onder de invloedssfeer van Ashanti waren gebracht. Voor een deel waren het echter staten die nog onafhankelijk waren en Ashanti trachtten te verzwakken door het rijk toegang tot cruciale handelsgoederen te ontfemen, zoals wapens.

Een van de manieren om meer controle te gaan uitoefenen op de veroverde staten was het voeren van een strikter economisch beleid. Er was echter geen sprake van een planeconomie. De heffing van tribuut kon echter wel worden gereguleerd. De Asantehene liet zich *grosso modo* betalen in de vorm van slaven, dieren en textiel. Deze goederen waren niet alleen bruikbaar voor hemzelf, maar konden tevens verkocht worden aan de Europese mogendheden die in steeds grotere mate in slaven gingen handelen. In het noorden van het rijk werd strikte controle uitgeoefend op de handel om de eigen productie te beschermen. Zo werd er, door ambtenaren, toezicht gehouden op de invoer van goederen als zout om de eigen productie van zout te beschermen. Tot slot werden er ook ambtenaren gestuurd naar diverse delen van het rijk om eerlijke handel te garanderen en dagelijks toezicht te houden op het ordentelijke ver-

¹³⁶ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 54; K. Arhin, 'The Structure' 76-78.

loop van de handel.¹³⁷

Asantehene Opoku Ware zou de eerste zijn geweest die daadwerkelijk beleid voerde om de confederatie te centraliseren. Het beleid dat werd gevoerd, waaronder de uitbreiding van het aantal ambtenaren en het verder uitbouwen van een economisch beleid, werd de Asantehene niet door iedereen in dank afgenomen. Integendeel: er kwam verzet. Uit de stukken die de directeur-generaal naar de Republiek stuurde blijkt dat de Nederlanders op de hoogte waren van de interne verdeeldheid en externe vijandelijkheden. Reeds in 1742, dus slechts enkele jaren na de verovering van enkele staten in het zuiden, werd er al een alliantie gevormd: Fante, Abrem, Fetu, Akani en Eguafo. Later sloten Wassa, Denkyera, Akyem en Twifo zich ook aan.¹³⁸ Een van de grote doelstellingen van deze alliantie was de blokkade van de handelswegen; Ashanti moest de weg naar kust worden belemmerd om te voorkomen dat ze nog zaken deden met de Europeanen. Vanzelfsprekend frustreerde dit de Compagnie.

Men nam in Kumasi maatregelen om de veroverde staten economisch beter deel uit te laten maken van het rijk. De ingrepen waren echter niet groot en we mogen ons niet inbeelden dat er sprake was van iets als een economisch programma. De grote boerenbevolking zal er weinig van hebben gemerkt in het dagelijkse leven; daarvoor waren er te weinig ambtenaren. De Asantehene zond ambtenaren en wapens naar de verschillende veroverde gebieden om te zorgen dat de staten netjes tribuut gingen betalen. De economie werd uiteraard verstrekt met het oog op het spekken van de staatskas. Meer middelen betekende immers meer kracht om de confederatie bijeen te houden.¹³⁹

Fynn beschrijft dat Osei Tutu vanaf het begin van de achttiende eeuw een grote rol gaf aan de *chiefs* of vorsten van de aangesloten staten. Het doel was creatie van een politieke unie onder zijn leiding, met als uitgangspunt, aldus Fynn: ‘...to create and maintain stable conditions for the growth of a civil society capable of meeting the new economic demands arising out of the development of the trans-Atlantic trade.’¹⁴⁰ Van een daadwerkelijk centraal bestuur en beleid was dus nog geen sprake. Voor het creëren van een bureaucratie door het hele rijk zou een omvangrijke ambtelijke klasse nodig zijn. Deze klasse kwam echter later.

Echter M.D. McLeod, specialist op het gebied van Ashanti, beschrijft dat na 1760, onder de regering van Asantehene Osei Kwadwo, wel een verdere intensivering van de banden tussen Kumasi en de veroverde staten plaats had. ‘*Senior officeholders in Kumase were placed in charge of particular areas of the administration, controlling considerable numbers*

¹³⁷ F.J. Kense, ‘The Impact of Asante’, 33.

¹³⁸ J. Sanders, ‘The expansion of the Fante’, 357-358.

¹³⁹ K. Arhin, ‘Savanna Contribution’, 55.

¹⁴⁰ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 31.

*of lesser officials. Some supervised the trade in ivory and kola, while others oversaw the gold-producing regions which now fell within the borders of Asante.*¹⁴¹ In de loop van de jaren zeventig zouden er nog meer ambtenaren worden neergezet. Deze ambtenarij was niet alleen uitgebreider maar moest ook intensiever penetreren in de samenleving. En bovendien efficiënter gaan werken; in plaats van baantjes op basis van geboorte moest er een professionele klasse ontstaan.¹⁴² In 1776 werden er ook ambtenaren neergezet op de kust. Dat valt buiten de periode die we hier besturen, maar geeft de voortvarende manier van werken van Osei Kwadwo aan.¹⁴³ Of contemporaine Europeanen op de hoogte waren van de bestuurlijke wijzigingen en het ontstaan van een ambtelijk apparaat valt te betwijfelen. Het waren dikwijls structuren die pas in de loop van de negentiende eeuw duidelijk werden, toen de Europeanen daadwerkelijk het binnenland betraden.

Op de manier waarop McLeod het proces karakteriseert lijkt het alsof de Asanthene's zich bewust waren van de noodzaak om de productie en handel van bepaalde strategische producten te regisseren. Niet geheel toevallig hadden de Europeanen grote interesse voor deze producten. Was men in Kumasi overtuigd geraakt van de belangrijke rol die de Europeanen in hun groei hadden gespeeld? Deze (economische) centralisering ging echter niet zonder slag of stoot. Sanders noemt bijvoorbeeld het beleid van Asanthene Opoku Ware in de jaren veertig om Ashanti te centraliseren, waarbij men onder andere moet denken aan het aanstellen van ambtenaren, op veel weerstand kon rekenen. Deze interne aangelegenheden hielden de gemoederen soms zo bezig dat verdere expansiedrift werd onderdrukt.¹⁴⁴ Wat was er sterker? De invloed van de handel met de Europeanen of het verzet van de bovengenoemde staten tegen de expansie en centralisering van Ashanti? Deze vraag zal in het derde hoofdstuk uitgebreid aan bod komen.

De keerzijde van het succes

Gedurende de achttiende eeuw groeide Ashanti in een ongekend tempo tot een grote confederatie. Veel historici hebben deze groei in verband gebracht met de import van vuurwapens op het Afrikaanse continent. Na het proces van verovering moest Ashanti de veroverde staten consolideren. De staten werden opgenomen in de confederatie en de lokale elite kon blijven zitten. Daarnaast moest er dus tribuut worden betaald aan de Asantehene. Toch was het na de incorporatie van een nieuwe staat niet vanzelfsprekend dat deze gehoorzaam was, zoals eerder

¹⁴¹ M.D. McLeod, *The Asante*, 17.

¹⁴² I. Wilks, *Ashanti Government*, 13.

¹⁴³ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 120-121.

¹⁴⁴ J. Sanders, 'The Expansion of the Fante', 385.

uiteenzet. Integendeel. In de periode 1750-1772 waren er veel problemen met de onderworpen staten. Daardoor zijn er economisch historici die twijfelen aan het economische succes van een grootmacht als Ashanti. Ralph Austen bijvoorbeeld suggereert dat de politieke dominantie van een macht niet per definitie betekende dat er meer handel was. Hoewel hij het niet staft met cijfers, concludeert hij het volgende: *'Ultimately all western African trading polities proved incapable of organizing economies over more than a limited territorial scale. The centralized states, particularly Asante and Oyo in the late eighteenth century, could expand into very wide areas but control over these regions ultimately created political crises and declining economic returns.'*¹⁴⁵ Een geval van *imperial overstretch*?

De onrusten hadden wel grote gevolgen voor de leveringen van slaven. Vanuit Europees perspectief waren de slaven broodnodig om te werken op de plantages in de Nieuwe Wereld, en Ashanti kon ze leveren door de situatie die aan de gang was op de Goudkust. Periodes van onrust, interne oorlogen en machtsvacuüms vormden de ideale productieomgeving. Zodra er weer onrust was, kon de Asantehene besluiten de lange lat over een opstandig gebied heen te halen, om de opstandelingen vervolgens te verkopen als slaaf. Afwezigheid van orde en gezag ten tijde van interne chaos betekende op haar beurt weer een ideale mogelijkheid voor *raiders* om hun slag te slaan en buit te maken.¹⁴⁶ Goudkust was min of meer een ideaal gebied waar slaven konden worden geleverd. Transport naar de kust bleek echter, juist door de genoemde chaos, wel een groot probleem.

Allianties

De periode van onrust in de binnenlanden van de Goudkust duurde lang. J. Sanders, expert op het gebied van de geschiedenis van Fanti, duidt de tijdsperiode tussen 1724 en 1806 aan als de periode van chronisch gebrek aan staatskundige duidelijkheid. Het was Ashanti er alles aan gelegen om zo goed mogelijk toegang te krijgen tot de kust, om direct zaken te kunnen doen met de Europeanen. Naast expansie was Ashanti druk bezig met het onder de duim houden van de staten die oorspronkelijk onder de confederatie van Denkyera vielen. Fanti, dat een lange strook gebied op de kust tot haar territorium kon rekenen, probeerde Ashanti echter buiten de deur te houden. Ashanti mocht van deze staat geen directe toegang krijgen tot de kust. Zo'n scenario zou door de import van vuurwapens en buskruit en de export van slaven en, een eventueel einde van Fanti kunnen faciliteren.

Om het Ashanti zo moeilijk mogelijk te maken, sloot onder andere Fanti daarom niet

¹⁴⁵ R.A. Austen, *African economic history*, 94.

¹⁴⁶ P.E. Lovejoy, *Transformations in slavery*, 68.

zelden allianties met andere staten. Deze staten waren dikwijls wel onderdeel van Ashanti, maar opstandig.¹⁴⁷ Het werd al met al onoverzichtelijk door de hoeveelheden staten en de snel wisselende allianties. Feinberg stelt dat er in de eerste helft van de achttiende eeuw niet minder dan twintig verschillende staten tussen Ashanti en de kust lagen.¹⁴⁸ Het vormen van allianties was een bekend fenomeen in de regio. Rebecca Shumway stelt vast dat er in de jaren tachtig en negentig van de zeventiende eeuw min of meer sprake was van permanente oorlog.

Het betekende voor de kleine staten min of meer een keuze tussen twee kwaden: een oorlog uitvechten tegen een grotere en machtigere partij, of diplomatie. Deze diplomatie betekende in de meeste gevallen een tijdelijke of permanente aansluiting bij een andere staat. Fanti was op deze manier gegroeid en vormde min of meer een conglomeraat van kleine staten. In de loop van de achttiende eeuw klopte Ashanti steeds nadrukkelijker op de deur waardoor dit systeem van diplomatie, fusie of aansluiting werd doorgezet. Vergroting van macht was noodzakelijk om vuist te kunnen maken tegen de dreiging vanuit het binnenland.¹⁴⁹ Er bestond een heel systeem van afspraken over allianties in het geval van oorlog. Indien een staat werd aangevallen, waren er veelal afspraken, waarbij andere staten verplicht waren te hulp te schieten.¹⁵⁰

In de achttiende eeuw kwam er bovendien steeds meer nadruk te liggen op het leger. In de zeventiende eeuw waren het vooral slaven die samen met familie van de vorst een leger vormden ter bescherming van de staat. In de achttiende eeuw werden er steeds vaker *peasants* en andere vrije lieden gerekruteerd. Op deze wijze ontstonden er sterk gemilitariseerde maatschappijen met grote legers. Slaven werden nu vooral ingezet voor het bewerken van het land en andere zaken, zoals werk in de mijnen, om de samenleving draaiende te houden in tijden van oorlog. Deze ommezwaai van functies van slaven en 'vrije lieden' typeerde allemaal de situatie in de kuststaten: er was een permanente staat van paraatheid, als er geen oorlog was.¹⁵¹

De Compagnie had in Elmina niet overigens altijd goed zicht op de ontwikkelingen van de allianties. Men was immers vooral bezig met handel en niet met de politieke situatie in de binnenlanden. Uitgebreide beschrijvingen over de allianties bestaan helaas niet; de archieven, zoals het WIC archief, biedt wel inzichten welke partij met wie samenwerkte.¹⁵² De nadruk lag op het te vriend houden van zoveel verschillende partijen om de handel veilig te stel-

¹⁴⁷ J. Sanders, 'The expansion of Fante', 357.

¹⁴⁸ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 10.

¹⁴⁹ R. Shumway, *The Fante*, 98-99.

¹⁵⁰ R. Baesjou, 'Trade conflicts', 47.

¹⁵¹ R. Shumway, *The Fante*, 104.

¹⁵² J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 24.

len. In de decennia voor 1750 wist de WIC wel dat er een voorname notoire querulant was: Fanti. Feinberg stelt vast dat dit volk betrokken was bij ruim 40 procent van de oorlogen tussen 1720 en 1750. Bovendien: *'When the roads were closed or unsafe during this period, the Fante were involved in at least sixteen of the eighteen incidents...'*¹⁵³ Een andere grote boosdoener voor Ashanti was Wassa. Tussen 1738 en 1745 was deze staat min of meer geografisch verschoven om de toegang tot de kust te blokkeren.¹⁵⁴ Gezamenlijk zouden Wassa en Fante voor grote problemen zorgen. Voor de Nederlanders op de kust was een ding glashelder: samenwerking met Fanti kwam louter voort uit het belang rust te creëren in het binnenland, maar zeker niet omdat het een bondgenoot was. De WIC had immers gekozen voor Ashanti als partner. Fanti werd door Directeur-Generaal Erasmi gekarakteriseerd als een *'diefagtig en schelmagtig volk'*.¹⁵⁵

De oorlogen van de eerste decennia van de achttiende eeuw zouden uiteindelijk uitmonden in de zogenaamde 'Kustcoalitie'; Wassa, Twifo, Fanti (niet altijd betrokken), Akyem en Denkyera. Deze coalitie zou vele tientallen jaren standhouden tot 1807. Het voornaamste doel was het belemmeren van Ashanti om toegang te krijgen tot de kust. Rebecca Shumway stelt dat er afspraken werden gemaakt om elkaar niet aan te vallen en samen de focus te richten op Ashanti.¹⁵⁶ Deze stelling is echter tamelijk dubieus. In de archieven zijn er wel degelijk vermeldingen van coalitiestaten die elkaar te lijf gingen. Bovendien betekende aansluiting bij de coalitie niet per definitie bescherming tegen interne vijandelijkheden. Binnen Fanti bijvoorbeeld was er al veel verdeeldheid over de te varen koers, naast allerlei persoonlijke vetes en kwesties. Status en macht – rijke ingezetenen of caboceers tegen leiders of ambtenaren – speelden daarbij niet zelden een rol.¹⁵⁷

Er was geen sprake van een centraal bestuur binnen deze coalitie, of iets van een vastgelegd overlegorgaan. Fanti wordt vaak aangewezen als de leidende factor, gezien het feit dat het grootste en machtigste partij was. Binnen de coalitie zelf waren er de nodige problemen om de eenheid te bewaren, wat de groep als geheel deed verzwakken. Zowel de Nederlanders als Engelsen distribueerden geschenken aan zeer veel leiders, handelaren en andere prominenten die bij het proces van coalitievorming waren betrokken. Hier leek geen duidelijke gedachte of tactisch programma achter te zitten, behoudens het idee om zoveel mogelijk stakeholders

¹⁵³ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 127.

¹⁵⁴ M. Priestly, 'The Ashanti Question', 38-39.

¹⁵⁵ NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan de Heren X, 22 maar 1761; uitgebreide beschrijvingen van de oorlogen en conflicten tussen 1750 en 1772 staan in bijlage III.

¹⁵⁶ R. Shumway, *The Fante*, 107-108.

¹⁵⁷ Ibidem, 116 en 120.

te vriend te houden.¹⁵⁸ Schumway stelt vast dat de Europeanen dus op de hoogte waren van het decentrale karakter en het ontbreken van een leider binnen de coalitie: ‘...demonstrates the decentralizes structure of political authority in the coastal region and the necessity of the English trading company, among others, to interact with numerous coastal leaders rather than one Fante ‘king’’,¹⁵⁹

De Nederlanders begaven zich niet in het binnenland en zaten min of meer opgesloten in hun forten op de kust, onder een deken van neutraliteit. Het was voor de relatief onafhankelijke steden op de kust dikwijls fataal als men zich ging bemoeien met conflicten in het binnenland. Sommige steden waren min of meer een protectoraat onder Ashanti, zoals eerder vermeld. Toch hadden veel steden, waaronder Elmina, een betrekkelijk onafhankelijke positie. Zodra men partij koos – en dat ging niet zelden over handelsconflicten tussen de inlandse staten en of de aanwezige Europeanen – waren de gevolgen vaak dramatisch, aldus Baesjou. Het behoud van neutraliteit was eigenlijk de beste optie, om te ontkomen aan bijvoorbeeld een boycot of het sluiten van handelswegen als gevolg van een conflict, of een keuze voor een bepaalde partij in een conflict. Het bleven immers kwetsbare stadstaten, behoorlijk geïsoleerd op de kust indien de toegang was afgesneden.¹⁶⁰

De handelswegen

Een van de belangrijkste componenten bij de bestudering van de Goudkust is het systeem van de handelsroutes.¹⁶¹ Er vond immers een levendige handel plaats in de binnenlanden en vanuit de binnenlanden richting de kust en omgekeerd. Ivor Wilks begint zijn omvangrijke monografie over Ashanti in de negentiende eeuw daarom eerst met een verkennende schets van de handelsroutes.¹⁶²

Handelaren uit Ashanti konden de kust min of meer op vier manieren bereiken. Larry Yarak heeft een duidelijk overzicht gemaakt van de vier wegen die vanuit het centrum van het rijk, de hoofdstad Kumasi, richting de kust liepen. Bij de term weg moet overigens niet teveel worden voorgesteld. Het waren min of meer bospaden die alleen te voet konden worden bewandeld; het waren beslist geen snelle wegen.¹⁶³ De meest westelijke route was de zogenaamde ‘Axim Route’. Het eerste deel van deze route was tevens het pad naar Elmina, de zogenaamde ‘Elmina Route’. Dit pad liep door een behoorlijk aantal staten, waaronder Den-

¹⁵⁸ R. Shumway, *The Fante*, 111-113.

¹⁵⁹ Ibidem, 113.

¹⁶⁰ R. Baesjou, ‘Trade conflicts’, 26.

¹⁶¹ In bijlage IV is een overzichtskaart van de belangrijkste handelsroute opgenomen.

¹⁶² I. Wilks, *Asante*, 1-20.

¹⁶³ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 8.

kyira, Twifo, Abrem en Eguafo. Het nadeel van zo'n pad was dat heel veel vorsten te vriend gehouden moesten worden om doorgang te garanderen. De derde mogelijkheid was de zogenaamde 'Asin Route' naar Cape Coast. En de meest oostelijke route liep naar Accra, de 'Akyem Route.'¹⁶⁴ Fynn beschrijft overigens min of meer dezelfde vier routes, hoewel hij de wegen op de kust laat vertakken naar meerdere forten. Er zouden eventueel nog wat andere routes zijn geweest, maar die zijn niet te reconstrueren. Fynn heeft het bijvoorbeeld over een tweede 'Akyem Route' en andere 'Aowin Route'. Er veranderde overigens gedurende de zeventiende en achttiende eeuw niet veel ten aanzien van de wegen richting de kust.¹⁶⁵

Het moge duidelijk zijn dat de mogelijkheden om de kust te bereiken niet eindeloos waren. Een machtige staat van Fanti hoefde slechts vier wegen, misschien een paar meer, af te sluiten om Ashanti van alle economische interacties met de Europeanen te onthouden. In de periode 1750-1772 waren Fanti, maar ook andere Afrikaanse staten tussen Ashanti en de kust, zeer bedreven in het afsluiten van deze wegen. Feinberg heeft berekend dat in de periode tussen 1700 en 1765 er niet minder dan 43 jaren waren waarin de handel problemen ondervond door afsluitingen en militaire schermutselingen.¹⁶⁶ Pas in 1775 zouden de handelswegen weer goed zijn opengesteld.¹⁶⁷

Toch bestond er, naast een systeem van hoofdroutes naar de kust, een fijnmazig netwerk van allerlei andere routes die de hoofdroutes ondersteunden. Het is onzinnig om te denken dat er helemaal geen handel kon plaatsvinden indien de vier hoofdroutes richting de Europese forten waren afgesloten. Dit netwerk liep eveneens uit het noorden en faciliteerde de handel op lokaal niveau. De regio's die ver van de hoofdroutes lagen werden op die manier toch goed bereikt. Daarnaast konden handelaren uit het noorden op lokaal niveau hun goederen omzetten in goederen waar de Europeanen behoefte aan hadden, zoals goud en slaven. Het systeem van de kleinere handelswegen zorgde dus voor een redelijke allocatie van de markt.

Tot slot kunnen kan worden opgemerkt dat deze kleinere handelsroutes verbindingen legden tussen wat F.J. Kense noemt: *local intervillage trade system*. Dit systeem zou lang voor het ontstaan van de grote handelsroutes richting de kust zijn ontstaan en een cruciale rol hebben gespeeld in de zelfvoorzienigheid van de regio's.¹⁶⁸ De impact van dit systeem blijkt helaas niet of nauwelijks te reconstrueren aan de hand van het beschikbare archiefmateriaal.

¹⁶⁴ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 119-124.

¹⁶⁵ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 8.

¹⁶⁶ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 15.

¹⁶⁷ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 124

¹⁶⁸ F.J. Kense, 'The Impact of Asante', 32.

De Compagnie heeft het in deze documenten over de grote handelswegen – met name de afsluiting van die wegen. Wellicht biedt archeologisch onderzoek naar de kleinere wegen in de toekomst meer inzichten.

III. Interacties tussen de Compagnie en Ashanti: de archiefresultaten

Het derde en tevens laatste hoofdstuk gaat over allerlei vormen van interacties tussen de Nederlanders en de Ashanti. Hiermee moet een beeld worden geschetst om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, en een ‘politicologisch label’ aan de relatie te hangen. De structuur van dit hoofdstuk is thematisch, waarbij we binnen de thema’s zoveel mogelijk chronologisch tewerk zullen gaan.

In de eerste plaats een paar algemene opmerkingen over de bovengenoemde relatie. De Nederlanders waren er als de kippen bij toen Ashanti met haar grote overwinningen aan het begin van de achttiende eeuw een grote machtsbasis in het binnenland van de Goudkust zeker stelde. In het vorige hoofdstuk hebben we reeds een aantal facetten uit de doeken gedaan uit de periode voor 1750 om een institutionele en ‘politieke’ achtergrond te schetsen achter de gebeurtenissen die hier de revue zullen passeren. Het eerste deel van dit hoofdstuk omvat een overzicht van de interacties tussen Ashanti en de Nederlanders, gecategoriseerd op basis van verschillende thema’s. Hierbij zal met name het archiefmateriaal worden geanalyseerd worden om tot een beeld te komen.

In de eerste plaats is het belangrijk om nogmaals te benadrukken dat Ashanti als handelspartner veel te bieden had. In de loop van de achttiende eeuw kwam de nadruk daarbij steeds meer te liggen op de ruil van wapens en munitie voor slaven. Het potentieel was bovendien enorm; de expansie van Ashanti betekende dat er niet minder dan enkele duizenden handelaren in dit gebied waren. Fynn merkt bijvoorbeeld op dat in 1748 een groep van ongeveer 2000 handelaren uit Ashanti handel kwamen drijven in Groot Ningo, een kustplaats waar de Denen een fort hadden.¹⁶⁹

Hoewel niet alleen de WIC op de kust kwam om te handelen, waren zij wel de enigen die een band probeerden te onderhouden met Ashanti. De Compagnie was in de periode 1750-1772 wat betreft de slavenhandel immers een soort filiaalhouder, waar andere particuliere Nederlandse handelaren slaven konden inkopen tegen vergoeding. De WIC handelde zelf overigens ook nog in andere producten zoals goud en ivoor. Coopstad en Rochussen was bijvoorbeeld actief in het gebied voor de slavenhandel, evenals de Middelburgse Commercie Compagnie. Beide bedrijven bemoeiden zich niet met Ashanti maar ondervonden uiteraard wel de gevolgen van de problemen op de Goudkust. Zij stuurden dan ook de nodige klachten over de situatie aan de bestuurders op de kust.¹⁷⁰ De dienaren van de WIC hielden deze partners op de hoogte van de situatie op de kust; meestal om uit te leggen waarom de zaken zo

¹⁶⁹ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 80.

¹⁷⁰ ZA, MCC 96, Directeuren MCC aan Jan van Voorst, 13 november 1753.

slecht gingen. Het was dus allermist zo dat de relatie met de Afrikaanse staten geheim was of iets dergelijks. Bedrijven als de MCC, die geen vestiging op de kust hadden, lieten deze zaken echter wel over aan de WIC. De focus moet dan ook liggen op het archiefmateriaal van de Compagnie.¹⁷¹

Contracten en verdragen: juridisch legitiem

Allereest de juridische achtergrond. Een belangrijk aspect van de verhouding tussen de Nederlanders, en Europeanen in het algemeen, en de Afrikaanse staten, was de permanente vestiging op de kust. Reeds in de jaren vijftig van de twintigste eeuw merkte Kenneth Davies al op dat het vestigen van forten op gebied van de Afrikanen implicaties had voor de relaties. De forten waren niet exclusief gebouwd op Europees initiatief. Ze werden dikwijls gebouwd op uitnodiging van een Afrikaanse vorst.¹⁷² Contracten en overeenkomsten waren daarbij noodzakelijk. Niet in de laatste plaats vanwege de vergoeding die moest worden afgedragen. Dit in tegenstelling tot de gebieden waar de Europeanen zonder vestigingen de kust afspeurden op zoek naar handel. De fysieke vestiging gaf een extra dimensie, aldus Davies: *'Where settlement took place, permanent relations with rulers had to be established and some kind of modus vivendi reached.'*¹⁷³

De praktische functie van de forten behelsde uiteraard de fysieke plaats waar de handel kon plaatsvinden; het waren filialen zoals eerder genoemd. Door de grote mate van concurrentie en de nadrukkelijke aanwezigheid van andere Europese mogendheden, stonden er wel kanonnen opgesteld richting de kust en eventueel richting andere Europese forten. Forten moesten de eigen handel natuurlijk ook beschermen. Feinberg merkt op dat er naast de handels- en beschermingsfunctie nog drie andere functies waren. Er was sprake van een heel stelsel van forten verspreid over kust, die uiteraard allemaal moesten worden gedoogd door de aanwezig bevolking. In de eerste plaats om de relatie met de in de buurt wonende bevolking te continueren. Door permanent vestiging kon er een band ontstaan, in tegenstelling tot een situatie waarbij er slechts af en toe een schip voor de kust verscheen. Ten tweede moest het stelsel voor forten zorgen voor een veilige en snelle communicatie over de kust. Indien er weinig te vestingen zouden zijn zou de communicatie veel langzamer verlopen doordat de kleine schepen lange afstanden langs de kust zouden moeten afleggen. En hoe langer de afstand hoe gevaarlijker; er waren meer Europeanen op de kust. Tot slot moest het stelsel er voor zorgen

¹⁷¹ ZA, MCC 60, Jan van Voorst aan directeuren MCC, 14 mei 1753; ZA, MCC 60, N.M. van der Noot de Gietere aan directeuren MCC, 15 januari 1755.

¹⁷² R. Shumway, *The Fante*, 64.

¹⁷³ K.G. Davies, *The Royal African Company*, 278.

dat er genoeg alternatieven waren in geval sommige forten waren afgelopen van de handelswegen door blokkades; de handelskonvoeien konden op die manier makkelijker naar een ander handelspunt. Het gevolg van veel vestigingen (lees: teveel) op de kust was overigens dat er dikwijls sprake was van onrendabele investeringen.¹⁷⁴

Het beleid van de WIC was om contracten met vorsten af te sluiten of te vernieuwen.¹⁷⁵ De staatskundige situatie op de Goudkust veranderde door de expansie van Ashanti snel en de WIC was er alles aan gelegen om met zoveel mogelijk volken en staten een juridische verbintenis aan te gaan, mede door de toegenomen concurrentie van bijvoorbeeld de Engelsen en de Denen.¹⁷⁶ De rechtsgeldigheid van de contacten was echter dubieus. Ten eerste kan worden afgevraagd in hoeverre de contracten door de kuststaten als rechtsgeldig werden beschouwd. De contracten waren namelijk op Europese leest geschoeid en sloten niet aan bij de belevingswereld van de inheemse bevolking. Niet zelden ontstonden er misverstanden over vermeende exclusieve rechten met betrekking tot handel of aanwezigheid in een bepaald gebied.

We kunnen sterk twijfelen aan het feit of de staten de contracten wel begrepen – niet in de laatste plaats vanwege het analfabetisme. En als een tolk het contract taalkundig gezien wel begreep, blijft de vraag of men eigenlijk de rechtsgeldige gevolgen kon bevatten. Alle concepties zoals territoriale afbakening, bezit van grond onder en rond het fort, rechtsgeldigheid van een contract indien er een handtekening onder was gezet; het waren allemaal zaken die op Europese leest waren geschoeid, maar niet aansloten bij de wereld van de Afrikanen. Henk den Heijer draagt een interessant voorbeeld aan om aan te tonen dat de rechtsgeldigheid van de contracten zeer twijfelachtig was. Hij beschrijft dat directeur-generaal De la Palma in 1702 besloot om vredesverdragen af te sluiten met de vorsten van Komenda, Saboe en Fetu. De koningen moesten in Elmina op de Bijbel zweren dat ze de vrede zouden bewaren. Deze bezwering zou de verdragen kracht moeten bijzetten. Maar begrepen de Afrikaanse koningen überhaupt wel de van de Bijbel? En een eed? Het was op z'n zachtst gezegd allemaal zeer twijfelachtig.¹⁷⁷

¹⁷⁴ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 26.

¹⁷⁵ Bijvoorbeeld de instructie van de Heren X aan directeur-generaal en raden: NA, WIC 842, Resoluties Heren X, 10 augustus 1758.

¹⁷⁶ Voor voorbeelden van zulke contracten zie: NA, NBKG 230, Contracten door het Nederlandsche gouvernement gesloten ter Kuste gesloten met de inborlingen, 1758-1806.

¹⁷⁷ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 252.

Case studie: ‘kostgeldbrief’

Het voornaamste contract dat de Nederlanders zouden hebben afgesloten met Ashanti was de zogenaamde ‘Elmina note’ of ‘kostgeldbrief’. Dit contract heeft samenhang gehad met de verovering van Ashanti van Akyem en Accra in 1742, waarna het directe toegang kreeg tot de kust.¹⁷⁸ Dit contract vond haar oorsprong in Accra, en niet in de hoofdplaats van de Nederlandse aanwezigheid Elmina, zoals de naam doet suggereren. Het Nederlandse fort Crevecoeur stond nu territoriaal gezien op het grondgebied van de Asantehene, en daar moest uiteraard geld voor worden betaald. Dit was het zogenaamde *kostgeld*.¹⁷⁹ De exacte inhoud van het contract is helaas niet bekend; er is geen afschrift bewaard gebleven. Aan de hand van onder andere de dagregisters van de forten kan er wel enigszins een reconstructie worden gemaakt van de betalingen. Yarak stelt vast dat er geen reden is om aan te nemen dat er niet betaald zou zijn.¹⁸⁰

Het daadwerkelijke bestaan van de afspraak is echter door sommige historici bestreden, waaronder Feinberg.¹⁸¹ Maar deze discussie zal hier de revue niet passeren. Het fysieke bestaan van deze brief mag dan wel dubieus zijn of vraagtekens oproepen, het was geenszins vreemd dat er dergelijke betalingen werden gedaan. Er was waarschijnlijke sprake van een zogenaamde ‘costume’; een afgesproken gewoonte, zonder rechtsgeldige basis aan de hand van een contract. Van de Denen was bijvoorbeeld bekend dat zij ook moesten betalen voor hun handelsrelatie met de Asantehene. Fynn signaleert over deze vergoeding het volgende: ‘...thirty-two rigsdaler slave price monthly, which is about twenty rigsdaler gold, for his overlordship and for the sake of trade from himself and his subjects, in addition to an annual expensive present.’¹⁸²

De start zou van de betaling van het kostgeld zou zijn geweest in 1742.¹⁸³ En door de verovering van Akyem waren er nu sinds 1744 permanent afgevaardigden van de Asantehene aanwezig in Accra om het kostgeld in ontvangst te nemen. Dit permanente contact versterkte de band tussen de Ashanti en de Nederlanders verder. Dat ging overigens zelfs zo ver dat in Accra ook kredietfaciliteiten werden aangeboden door de Nederlanders aan de aanwezige Ashanti, ter stimulering van de handel.¹⁸⁴

¹⁷⁸ R. Shumway, *The Fante*, 58.

¹⁷⁹ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 45.

¹⁸⁰ Yarak draagt daarbij onder andere aan dat in 1756 66 oz. goud aan goederen is betaald: L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 157.

¹⁸¹ L.W. Yarak, ‘The “Elmina Note”’, 364-365.

¹⁸² J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 75.

¹⁸³ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 151.

¹⁸⁴ R. Shumway, *The Fante*, 68.

Door gebrekkig bronnenmateriaal is er twijfel of er elk jaar betaald. In het geval dat de handelswegen gesloten waren, en dat was in de periode die hier centraal staat dikwijls het geval, zou er eventueel niet zijn betaald. Dit is een van de principes die Yarak als volgt samenvat: *'The relationship that arose from the regular payment and receipt of the rent or tribute found its raison d'être in trade. Asante failure to bring trade threatened continued European payment; European failure to pay what was due threatened the continued flow of Asante trade.'*¹⁸⁵ Geen handel zou dus ook geen betaling betekenen. Maar hoe dit in de praktijk zat, is niet helemaal te achterhalen. Op 15 oktober 1764 maakte Huydecoper wel melding van de betaling van de kostgelden, maar of het om het ging om een betaling aan de Asantehene is niet te verifiëren door het ontbreken van verdere context.¹⁸⁶ Tussen 1772 en 1776 zou door de afsluiting van de handelsweg richting Accra niet zijn betaald, omdat de Asantehene niet in staat was om gezanten te zenden om het kostgeld te innen, of omdat hij er vanwege het uitblijven van handelsstromen geen recht op zou hebben. Het is een kwestie van speculatie.¹⁸⁷

Maar was er nu sprake van het betalen van huur, of was er sprake van erkenning van soevereiniteit van Ashanti? De Nederlanders zagen het vooral als een betaling voor het gebruik van de grond waar hun forten en vestigingen op stonden. Het kwam uiteraard voor uit een rationele gedachte: betaling van de kostbrief verzekerde een handelsrelatie met Ashanti. De link tussen de kostbrief en de handel mag nooit uit het oog worden verloren. Hoe het principe door de Asantehene werd ervaren is lastig te zeggen. Het lijkt er volgens Yarak op dat de Asantehene het vooral zag als een erkenning van zijn macht of soevereiniteit. In andere woorden: de Asantehene ging uit van tribuut, een betaling die de gehoorzame staten op regelmatige basis deden.¹⁸⁸

Geschenken

Naast de juridische component van de relatie, met in het bijzonder de vermeende kostgeldbrief, bestond een andere belangrijk deel van de relatie met Ashanti uit het wederzijds distribueren van geschenken. Deze praktijk is onderdeel van veel diplomatieke en economische relaties en staat beter bekend als het systeem van *gift giving*. Vanuit het Nederlandse oogpunt zou deze uitwisseling van geschenken louter diplomatieke banden hebben moeten verstevigen ten gunste van de handel. Maar of Ashanti deze stroom van geschenken op soortgelijke wijze heeft geïnterpreteerd is dubieus. De regerende klasse begon zich volgens McLeod namelijk

¹⁸⁵ L.W. Yarak, 'The "Elmina Note"', 367.

¹⁸⁶ NA, WIC 929, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 15 oktober 1764.

¹⁸⁷ L.W. Yarak, *Asante and the Dutch*, 185.

¹⁸⁸ L.W. Yarak, 'The "Elmina Note"', 364-367; H.M. Feinberg, 'There was an Elmina Note, but...', 628.

pas met de handel te bemoeien in de loop van de negentiende eeuw. In de achttiende eeuw deed men dit ook wel, maar meer indirect: via caboceers en ambtenaren die toezagen op de handel. Deze geschenken drongen door tot aan het hof van de Asantehene. De interpretatie van zo'n geschenk leek voor de Asantehene gewoon een geschenk zonder directe tegenprestatie.¹⁸⁹ Voor de caboceers, die ook vaak pakketten met geschenken kregen, zal de betekenis en bedoeling van de Europeanen overigens wel duidelijk zijn geweest: handelsbetrekkingen bewerkstelligen of behouden.

Maar nogmaals, hoe de interpretatie van geschenken ook moge zijn geweest, er was duidelijk sprake van een systeem van *gift-giving*. De praktijk van het sturen van geschenken naar Ashanti bestond al sinds de reis van David van Neyendaal aan het begin van de achttiende eeuw. Omdat men er dikwijls niet direct iets voor terug kreeg, spreken we van een systeem van *gift-giving* in een sfeer van *balanced reciprocity*. De gift hoeft daarbij niet meteen te worden omgezet in een tegenprestatie, in dit geval in de vorm van handel, maar wel op een redelijke termijn. Althans, zo is de verwachting van beide partijen wel.

Ashanti was dat betreft geen exclusieve partner van de WIC. Zo werden er met grote regelmaat geschenken gestuurd naar Fanti en andere staten waar men handel mee wilde drijven.¹⁹⁰ Soms was er een directe aanleiding om geschenken te sturen, bijvoorbeeld als een handelsmissie was of de aanstelling van nieuwe functionarissen. Enige tijd nadat de nieuwe Asantehene Osei Kwadwo was aangetreden, in 1764, zond de WIC bijvoorbeeld diverse geschenken om de machtswisseling te vieren.¹⁹¹ In andere gevallen ging het om regelmatige schenkingen omdat het gewoonte was geworden. Tabak, brandewijn en verschillende soorten textiel dienden in veel gevallen als een soort van smeermiddel voor de handel. En niet alleen staten kregen geschenken van de WIC, maar ook de caboceers kregen geschenken ter bevestiging en stimulering van de handelsrelatie.¹⁹²

Er zijn diverse bronnen die verhalen over de uitwisseling van geschenken. In 1758 bijvoorbeeld, toen er door de bovengenoemde bemiddelingspoging van Kofi Andakor en Djemoe weer regelmatig transport over de handelswegen kon plaatsvinden tussen de Kumasi en de kust, was er bijvoorbeeld zo'n moment van uitwisseling van geschenken. Een lange lijst

¹⁸⁹ M.D. McLeod, *The Asante*, 18.

¹⁹⁰ Bijvoorbeeld: NA, WIC 944, resolutie 21 augustus 1761.

¹⁹¹ H.M. Feinberg, *Africans and Europeans*, 132.

¹⁹² Bijvoorbeeld een lijst van geschenken voor de caboceers van Popo: NA, WIC 510, resolutie bijlage 4 januari 1770.

aan goederen, waaronder brandewijn en tabak, ging als geschenk richting Kumasi. Ashanti stuurde ook geschenken naar de Nederlanders.¹⁹³

Start van de problemen met de handel

Het voornaamste onderwerp dat steeds terugkeert in het archiefmateriaal ten aanzien van Ashanti in de periode 1750-1772 is de handelsproblematiek. Aangezien de band tussen de Nederlanders en Ashanti eigenlijk louter gebaseerd was op handel, moet hier uitgebreid bij worden stilgestaan.¹⁹⁴ In 1751 maakte directeur-generaal Van Voorst voor het eerst melding over aanhoudende problemen met betrekking tot de handelswegen. Deze situatie was al gaande sinds 1744; handelswegen waren constant afgesloten doordat enkele staten tussen de kust en Ashanti de laatstgenoemde directe toegang tot de kust wilde ontzeggen. Handel betekende immers macht, inkomsten en de import van vuurwapens. Staten als Wassa, Twifo, Akyem en Fanti wilde graag onafhankelijk blijven van de steeds verder uitdijende macht Ashanti.¹⁹⁵

De onmacht van de WIC kwam bij deze conflicten duidelijk aan het licht. Men kon eigenlijk niet anders dan het sturen van gezanten naar de verschillende staten om hen te bewegen zo snel mogelijk de wapenen neer te leggen. En indien een staat bereid was tot vrede, gold dat niet automatisch voor andere staten, waardoor de handelswegen alsnog gesloten bleven. Men name Wassa bleek een notoire querulant, een staat dat eigenlijk niet tot het sluiten van vrede bereid was. Wassa was het middelpunt van de zogenaamde Alliantie (Wassa, Twifo, Akyem en Denkyera) en hield de wegen door haar gebied potdicht, zodat Ashanti geen goederen kon aanbieden en afnemen. Als gevolg van de oorlog was Wassa trouwens ook niet in staat om echt handel te drijven. En de WIC was het kind van de rekening.¹⁹⁶

De instructie vanuit de Republiek was even duidelijk als vaag: probeer de goede vrede te bewaren. De vraag hoe, bleef volledig in handen van de bestuurders op de kust.¹⁹⁷ Een vreedzame oplossing leek gedurende de hele jaren vijftig buiten bereik. Ondanks de ambassades richting onder andere Wassa en de Ashanti bleven de partijen de wapens oppakken. Wassa, Fanti, Akyem, Denkyera en Twifo wilden uit handen van de Ashanti blijven. Ashanti wilde vooral de handelswegen vrij maken voor handel.¹⁹⁸ Dit probleem speelde min of meer ge-

¹⁹³ UBL, Collectie Baesjoe, 35; ook beschikbaar in: NBKG, 223.

¹⁹⁴ De politieke schermutselingen, oorlogen en andere conflicten die speelden op de Goudkust en grote gevolgen hadden voor de handel, zijn uitgewerkt in bijlage III..

¹⁹⁵ NA, WIC 926, J. van Voorst aan bewindhebbers kamer Zeeland, 31 maart 1751.

¹⁹⁶ NA, WIC 926, Memorie over den verval des handels, 24 september 1754; NA, WIC 926, J. van Voorst aan Heren X, 26 maart 1752.

¹⁹⁷ NA, WIC 842, Resolutie Heren X, 10 augustus 1758.

¹⁹⁸ Eind 1753 pakte Ashanti wederom de wapens op na een poging van Van Voorst om vrede te stichten: NA, WIC 926, J. van Voorst aan Heren X, 1753.

durende de gehele periode die in dit onderzoek centraal staat. De WIC had geen andere optie dan gezanten te sturen en te bemiddelen tussen de partijen. Het betekende overigens niet dat er helemaal geen slavenhandel was. Ashanti was dan wel een potentiële grote leverancier van slaven, er waren ook andere aanbieders. Reeds in 1750, toen de handelswegen naar het noorden, dus Ashanti gesloten waren, kocht de Compagnie de slaven gewoon van handelaren uit Fanti. Hoewel er natuurlijk wel heel erg geklaagd werd over het lage aanbod.¹⁹⁹

Bemiddeling en neutraliteit

Een aantal keer liepen de conflicten zo hoog op dat de Nederlanders besloten om te bemiddelen tussen de partijen. Dit kwam uiteraard voort uit het belang om de rust zo snel mogelijk te herstellen zodat de handel snel kon worden hervat. Tussen 1750 en 1772 waren er min of meer twee omvangrijke bemiddelingspogingen. De eerste vond plaats tussen pakweg 1754 en 1758, toe er grote problemen waren tussen Ashanti en met name Wassa, dat onderdeel was van de Alliantie.²⁰⁰ In september 1754 werden Djemoe en Kofi Andafor werden naar de alliantie gestuurd om bereidheid tot onderhandelen te vinden.²⁰¹ Het valt dus op dat er geen Nederlanders zelf richting het binnenland gingen om te onderhandelen; dit werd overgelaten aan inheemse gezanten. Nederlanders kwamen in de regel niet in contact met Ashanti in hun eigen territorium. Hoe de onderhandelingen precies verliepen, valt helaas niet te reconstrueren. De directeur-generaal in Elmina liet in diverse brieven wel enkele resultaten los, die hij op zijn beurt met vertraging te horen had gekregen van de genoemde onderhandelaars.

Aanvankelijk was er succes. Wassa was bereid om mee te werken aan de onderhandelingen. De staat was zich bewust van de aangerichte schade en stelde een schadeloosstelling in het vooruitzicht. Maar helaas was Wassa maar bereid om een deel van de beloofde 100 ounce goud te voldoen, ondanks aandringen van gezanten van de WIC om het hele bedrag naar Ashanti over te maken.²⁰² Er was dus duidelijk sprake van een geldkwestie. Ashanti wilde dit smartengeld per se in ruil voor vrede. Dat men zelf belang had bij de snelle openstelling van onder andere de handelsweg naar Elmina, leek op dat moment van ondergeschikt belang. De kwestie sleepte zich daarmee voort.

Na 1755 verdween de kwestie even naar de achtergrond. Althans, de directeur-generaal en raden rapporteren en niet meer over. De situatie was allerminst opgelost, maar

¹⁹⁹ NA, WIC 504, Resolutie directeur-generaal en raden, 15 januari 1750.

²⁰⁰ L.W. Yarak, 'The Dutch-Elmina', 26-31.

²⁰¹ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 89-90; L.W. Yarak, 'The Dutch-Elmina', 26-31.

²⁰² NA, WIC, 926, B. van Marken aan Heren X, 20 augustus 1755; NA, WIC 926, R.F. van Ulsen aan Heren X, 31 december.

ondertussen vonden er wel degelijk inspanningen van Djemoe en Kofi Andafor plaats. Eind 1758 kwam er een groot verslag van de onderhandelaars richting Elmina. Ashanti had erkenning gekregen voor geleden schade, en de alliantie zou een schadevergoeding distribueren. Niet alleen de Asantehe zou goud krijgen, maar onder andere ook een aantal caboceers. Uit de aanvullende voorwaarden blijkt dat Ashanti duidelijk als winnende partij uit de bus kwam.²⁰³ Uit het relaas van de onderhandelaars blijkt echter dat Ashanti niet snel tevreden was. De alliantie had alvast 300 bendas goud gezonden naar Ashanti als eerste betaling van de schadevergoeding. Maar in Kumasi was men niet tevreden over de kwaliteit. En extra onderhandelingen waren weer nodig om deze situatie recht te zetten.²⁰⁴

Uiteindelijk zouden de onderhandelingen alsnog op niks uitlopen. Het voorstel werd uiteindelijk afgeschoten door de koningen van de alliantie, en de WIC bleef na jaren van intensieve inspanningen om vrede te bewerkstelligen met lege handen achter. Ashanti zou te strenge voorwaarden stellen.²⁰⁵ De hele gang van zaken gaf maar weer aan dat de positie van de Nederlanders op de kust niet erg machtig was. Men probeerde te laveren tussen de conflicten, de verschillende Afrikaanse staten, en met name Ashanti, het naar hun zin te maken. Maar tot grote teleurstelling waren alle inspanningen wederom zinloos en bleven de handelswegen dicht. Het merkwaardige was echter wel dat er tijdens de vergaderingen van de directeur-generaal en raden eigenlijk geen aandacht werd besteed aan de hele kwestie – pas in november 1759 kwam het weer ter sprake. De heren hadden kennelijk andere problemen aan het hoofd, af te leiden uit het feit dat er geen melding werd gemaakt in de resoluties in Elmina.²⁰⁶ Had men het simpelweg te druk? Was de relatie met Ashanti niet belangrijk genoeg? Of werd er wel over gesproken, zonder dat het vermeld werd? Het blijft onduidelijk.

Een tweede grote bemiddelingspoging vond plaats in 1765. Aan het begin van dat jaar werkten Ashanti en Fanti nog samen om Wassa aan te vallen, maar dat sloeg om toen Fanti een grote groep Ashanti gevangen nam en tot slaaf maakte. Een nieuwe crisis was een feit en directeur-generaal Huydecoper besloot dat er gezanten gestuurd moesten worden om te bemiddelen.²⁰⁷ Deze poging liep min of meer parallel met de Britten, die ook hadden besloten om in te grijpen. Deze mediatie van de WIC was wederom bewerkelijk. De communicatie verliep weer moeizaam en traag. Ondanks dat de handelswegen gesloten waren hoefde dat

²⁰³ Zie bijlage V voor de verdeling van de afgesproken schadevergoeding en de aanvullende voorwaarden. Uit: NA, WIC 927, Relaas van Djemoe en Kofi Andafor aan R.F. Ulsen nopens de queste tusschen Wassasche, 7 november 1758.

²⁰⁴ Ibidem.

²⁰⁵ Ibidem.

²⁰⁶ NA, WIC 505, Resoluties directeur-generaal en raden, 20 december 1759.

²⁰⁷ NA, WIC 966, Correspondentie aan J.P.T. Huydecoper, 8 juli 1766.

overigens niet te betekenen dat er helemaal geen communicatie was met Ashanti. Het duurde vaak wat langer, omdat er andere routes genomen werden, maar afgezanten uit Kumasi waren vaak wel in staat de Nederlanders te bereiken.²⁰⁸ Naast moeite werd ook op kosten niet gespaard. Weer gingen er geschenken richting de staten en sommige caboceers.

Margareth Priestly is heel stellig door vast te stellen dat de Afrikaanse staten ronduit misbruik maakten van deze momenten. Het kwam de leiders en caboceers niet verkeerd uit dat oplossingen van dit soort conflicten lang duurden; men kreeg steeds opnieuw geschenken. En ze wisten heel goed dat de machtspositie van de Europeanen flinterdun was. In het geval van dit conflict konden de Afrikaanse partijen ook nog profiteren van het feit dat er twee genereuze bemiddelaars waren. De Engelsen en Nederlanders deden allebei hun uiterste best het de Afrikanen naar de zin te maken om zo snel mogelijk een oplossing te vinden. Maar de staten zowel op de kust als in de binnenlanden leken geen haast te hebben.²⁰⁹ De Nederlanders waren eigenlijk zoals altijd neutraal in het conflict voor de buitenwereld. Binnen de WIC zelf ging, zoals eigenlijk altijd, de voorkeur uit naar Ashanti. De Compagnie hoopte dat zij in staat waren om snel direct toegang te vinden naar de Nederlandse forten op de kust.²¹⁰

De Nederlanders waren dus niet helemaal neutraal en hielden Ashanti waar mogelijk een hand boven het hoofd. Gedurende de bestudeerde periode waren de handelswegen bijna permanent dicht. Dit had tot gevolg dat er soms handelaren en afgezanten van Ashanti in en rond de Nederlandse vestigingen waren, die niet meer terug naar Ashanti konden. Althans, niet zonder het risico te lopen om te worden aangevallen of gekidnapt. De Nederlanders namen de zorg van deze Ashanti op zich en voorzagen hun in het onderhoud. Zo werden er kredieten aan deze lieden afgesloten, die later weer werden geheel of deels werden kwijtgescholden.²¹¹

Dit ruimhartige beleid van de WIC was erop gericht om de goede banden met Ashanti te koesteren. Op een dag zouden de wegen immers weer open zijn, en zouden de Nederlanders kunnen profiteren van het feit dat ze goed hadden gezorgd voor de onderdanen van de Asantehene. In 1754 durfde directeur-generaal Van Voorst het niet aan om in onderpand aangeboden slaven van handelaren uit Ashanti te verkopen voor de gemaakte schulden. Hij koos er dus bewust voor om de schuld te laten voor wat het was, om de relatie met Ashanti niet aan te tasten. Het getuigde allemaal van een voorzichtige behandeling van Ashanti.²¹² De rol van

²⁰⁸ Bijvoorbeeld: NA, WIC 114, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 27 juni 1765.

²⁰⁹ M. Priestly, 'The Ashanti Question', 52-53.

²¹⁰ NA, WIC 115, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 15 oktober 1764.

²¹¹ Bijvoorbeeld: NA, WIC 504, Memorie bij resolutie 4 september 1754.

²¹² NA, WIC 504, Resoluties directeur-generaal en raden, 1 november 1754.

de WIC wordt nog eens duidelijk door het feit dat het bestuur in Elmina soms schadevergoedingen voor haar rekening nam namens een staat of volk dat in gebreke bleef. Zo stelde Huydecoper dat hij indien nodig ‘...*de partijen heb bevreedigt met gewillig uijt te geeven, en bij te leggen het geen de eijcher meer vorderde, als de gedaagde konde betalen.*’²¹³ Dit gold overigens niet exclusief voor Ashanti, maar geeft aan dat de positie van de WIC soms zeer nederig was. Het was er allemaal op gericht de Afrikaans staten wind uit de zeilen te nemen met betrekking tot het voeren van oorlog of uitvechten van conflicten in brede zin.²¹⁴

De WIC ging soms erg ver in het streven naar het oplossen van binnenlandse conflicten. Toen de bemiddelingspoging tussen Ashanti en de alliantie van de vier staten op niets was uitgelopen, zoals hierboven reeds de revue is gepasseerd, stelde Roelof Ulsen voor om alsnog een doorbraak in het conflict te forceren door de vier staten een flinke vergoeding te geven. In ruil voor deze vergoeding, wat voor de WIC dus een hoop kosten zou betekenen, zouden de vier vorsten alsnog akkoord moeten gaan met de voorstellen. Ulsen was overigens op dat moment geen directeur-generaal meer en heeft deze brief aan de Heren X wellicht geschreven om het gezag van zijn opvolger te ondermijnen, gezien het feit dat deze brief met een particulier schip is meegeven in plaats van een officiële correspondentie. Ulsen beklagde zich in ieder geval over het feit dat de zaak maar onopgelost bleef en dat er zo weinig initiatief werd genomen door het bestuur op de kust. Men name Huydecoper moest het ontgelden. De betaling heeft uiteindelijk niet plaatsgevonden, maar het tekende wederom de positie van de WIC. Een positie van onmacht.²¹⁵

Dan nog iets meer over die vermeende positie van neutraliteit. Bemiddeling kwam natuurlijk voort uit haar beleid van neutraliteit. De WIC wilde graag uitstralen alle partijen te vriend te willen houden. Het behoud van neutraliteit was soms een moeilijke zaak in een situatie van verschillende staten die elkaar te lijf gingen. Soms zochten handelaren of afgezanten in tijden van oorlog hun toevlucht in de forten van de WIC. En dikwijls ontfermde de Compagnie zich over deze lieden om hen te beschermen tegen vijandelijkheden. De WIC leverde deze lieden niet uit aan hun vijanden. Wat dat betreft wilde de WIC haar reputatie als neutrale partij op de kust handhaven. In 1759 wilde Fanti bijvoorbeeld dat de WIC handelaren uit Twifo en Denkyera zou uitleveren, maar de WIC ging niet akkoord. De belangrijkste reden daarvoor werd in interne stukken genoemd: de Compagnie kon de handel met deze lieden niet

²¹³ NA, WIC 505, Aanspraak door oppercommissies en raadpresident Huydecoper tijdens een extraordinaire vergadering, 5 april 1760.

²¹⁴ Bijvoorbeeld ook een schadevergoeding voor de koning van Hanta: NA, WIC 57, Heren X aan J. van Voorst, 20 augustus 1756.

²¹⁵ NA, WIC 927, R.F. Ulsen aan Heren X, 20 november 1758.

laten schieten.²¹⁶ Een soortgelijke episode vond plaats in 1765. Ashanti was weer in conflict geraakt met Fanti, maar had zich teruggetrokken uit de schermutselingen. De Nederlanders hadden echter al kleur bekend en besloten geen afgezant van Ashanti uit te leveren aan Fanti. In Elmina was de Compagnie zich bewust van de eventuele gevolgen van deze keuze: men was bang dat het hoofdkasteel en de buitenfloten zouden worden aangevallen door Fanti. Hier koos de WIC dus openlijk voor Ashanti en was men bereid te wrange vruchten van deze keuze te aanvaarden.²¹⁷

Intern had het bestuur goed voor ogen wat men wilde: Ashanti moest uitdijen tot de kust, of in ieder geval vrij toegang krijgen tot de forten en vestigingen van de WIC. Ashanti moest weten dat de Nederlanders achter hun stonden in dit streven. De Compagnie wilde onder de lastige situatie, waarbij communicatie ook stroef verliep, in ieder geval voorkomen dat Ashanti zou denken of vermoeden dat de Nederlanders hadden gekozen voor andere bondgenoten. Door middel van afgezanten en geschenken moesten eventuele misverstanden uit de wereld blijven.²¹⁸

Want hoewel neutraliteit de uitstraling was, wilde het bestuur op de kust het lot toch wel een handje helpen. Toen in 1760 Wassa opnieuw voor grote problemen zorgde op de handelswegen en de wapens ter hand nam tegen Ashanti zag de WIC haar kans schoon nieuw beleid te gaan voeren. Oorlog betekende immers ook kansen. Het geloof in een vreedzame was na de mislukte bemiddeling in 1758 min of meer verdwenen. Ashanti moest door middel van oorlog een weg naar de kust forceren. En waar de WIC de schijn ophield neutraal in de conflicten te staan, leverde men wapens en munitie aan enkele volken. Deze volken konden Ashanti ondersteunen door Wassa verder te verzwakken.²¹⁹ ‘...heb ja d’Abromboesche, Simjousche, Grootcommannijsche en Elminaasche neegers van polver en snaphanen voorsien en zijn uitgetrokken, ten strijde, dus wij den Wassasche vijanden opentlijk zijn geworden.’²²⁰ Huydecoper was zich bewust van de eventuele nadelige commerciële gevolgen op korte termijn, maar zette het beleid nog verder door een verbod op leverantie van wapens en munitie aan Wassa, Twifo, Denkyira en Akyem. Op die manier zouden deze staten verzwakken, wat een steun in de rug van Ashanti was. Hiermee hoopte men Ashanti nog meer te stimuleren een oorlog tegen Wassa te ontketen.²²¹

Toen de vijandelijkheden werden gestaakt overheerste wederom de commerciële drijf-

²¹⁶ NA, WIC 942, Resoluties directeur-generaal en raden, 20 november 1759.

²¹⁷ NA, WIC 114, Resoluties directeur-generaal en raden, 19 juli 1765.

²¹⁸ NA, WIC 961, Circulaire missive, 11 augustus 1760; NA, WIC 961, Elmina Journaal, 9 augustus 1760.

²¹⁹ NA, WIC 961, Elmina Journaal, 19 september 1760.

²²⁰ NA, WIC 961, Circulaire missive, 11 augustus 1760.

²²¹ NA, WIC 961, Elmina Journaal, 19 september 1760; NA, WIC 961, Circulaire missive, 11 augustus 1760.

veer van de WIC. Reeds op 28 augustus, dus nog geen drie weken na de eerdere correspondentie over het leveringsverbod aan de andere vestigingen van de WIC, communiceerde Huydecoper dat er weer wapens en munitie verkocht mocht worden.²²² Was er dan toch echt sprake van voorwaardelijke liefde ten aanzien van Ashanti? Commercie leek in ieder geval voor te gaan.

Het geloof in een vreedzame oplossing leek dus weg nadat het falen van de bemiddelingspoging in 1758. Er moest eens oorlog van komen. Maar hoe en vooral hoe lang dit op zich zou laten wachten, leek de bestuurders in Elmina grijze haren te bezorgen. Men kon alleen eigenlijk alleen maar wachten. De WIC was zelf nauwelijks in staat om zich militair te mengen in conflicten als deze. Er was vooral sprake van hoop.²²³ Hoop zou later bijna welhaast bijna overgaan in een toon van wanhoop. In een missive van Huydecoper aan de Heren X uit 1765 schreef dat hij dat er geruchten waren dat Ashanti nu bijna zou naderen, nadat bekend was geworden dat Ashanti na het aansluiten van Denkyera de overgebleven coalitie van Wassa, Twifo en Akyem had aangevallen. De directeur-generaal somberde dat *'...en dat indien er nu weeder niets van komt, wij reeden hebben van te vreesen, dat'er nooit beterschap meer te wagten is...*'²²⁴

Aan nieuwe bemiddelingspogingen wilde men zich na 1761, zo leek het, ook niet wagen. Bemiddeling was immers kostbaar en nam een hoop tijd en moeite in beslag. Huydecoper leek het strooien met geschenken en geld in 1760 overigens nog als deugd te beschouwen, gezien zijn commentaar: *'Elk kan weeten dat ik ter handhaving van vrede & rust nimmer geschroomt heb mijn pakhuys en cassa aan spreken...*'²²⁵ Maar deze uitgaven, die uiteindelijk nergens toe hadden geleid, konden niet plaats blijven vinden. Erasmi weigerde in 1761 bijvoorbeeld te bemiddelen op verzoek van de koning van Wassa. Laatstgenoemde was namelijk in conflict geraakt met Abramboe en Groot Commanij. Erasmi weigerde nieuwe bemiddeling: *'Wanneer deese afgezanten hunne commissie hadde volbragt, heb ik hunne verzoeken om gewichtige reedenen gewijgert, en volstrekt afgeslaagen en door mijn opperdienaars laten aanzeggen, dat wij de behandeling der Wassase tegens de Abramboese zeer vreemd voorkwam.*'²²⁶ Wassa had deze staat namelijk aangevallen terwijl het bondgenoten van elkaar waren, tot onbegrip van de Nederlanders. De brief van Erasmi lijkt een beetje de Nederlandse positie op de kust te weer te geven; een geest van 'wij begrijpen niks van de Afrikaanse ge-

²²² NA, WIC 961, Circulaire missive, 28 augustus 1760.

²²³ NA, WIC 928, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 6 augustus 1760.

²²⁴ NA, WIC 114, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 8 mei 1765.

²²⁵ NA, WIC 505, Aanspraak door oppercommissies en raadpresident Huydecoper tijdens een extraordinaire vergadering, 5 april 1760.

²²⁶ NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan Heren X, 22 maart 1761.

woonten en gebruiken.²²⁷ Jaren later, in 1769 werd in een correspondentie met de Heren X nog maar eens herhaald dat bemiddeling en het sturen van missies een eigenlijk te kostbare ondernemingen waren geworden.²²⁸

Over de kwestie of de Nederlanders Ashanti echt begrepen, moet kort iets gezegd worden voordat dit verhaal verder kan gaan. In het tweede hoofdstuk zijn de bestuurlijke en soevereine kenmerken van de confederatie Ashanti uitgebreid de revue gepasseerd. Dit beeld is grotendeels gereconstrueerd aan de hand van de informatie die de Europeanen pas kregen toen men daadwerkelijk in de binnenlanden van Ghana, en met name Kumasi, kwam. Dit was pas in de negentiende eeuw. Men wist op de kust gewoon heel weinig van de bestuurlijke structuren van Ashanti. De Britten hadden het, door hun keuze voor bondgenootschap met Fanti - men officieel natuurlijk neutraal – makkelijker. Fanti lag simpelweg dichterbij: *‘Inevitably, knowledge of Fante and its politics were more direct and extensive than in the case of a remote kingdom, far distant in the interior.’*²²⁹

De barrière tussen Elmina en Kumasi was gigantisch; enkele honderden kilometers moesten worden afgelegd tussen beide bestuurscentra. De communicatie verliep bovendien moeizaam door de blokkades. De Compagnie kon op die manier op de kust dikwijls slechts gissen naar de overwegingen van de Asantehene. Het leek erop of men ook maar gewoon wat probeerde in Elmina. Het was veelal gebaseerd op hoop in plaats van kennis van de gedachten, tactieken en structuren van de Ashantehene en Ashanti on het algemeen.

Terug naar de conflicten. Hierboven werd reeds gemeld dat de WIC haar hoop had gevestigd op een slagvaardig Ashanti. Fanti, dat zich in veel gevallen had onthouden aan deelname aan de alliantie van de vier staten, zou een eventuele oplossing hebben kunnen bieden. Op verschillende momenten heeft deze staat op samenwerkt met Ashanti.²³⁰ Toch had men in Elmina niet echt de hoop gevestigd op deze machtige sleutelstaat tussen de kust en Ashanti. Niet in de laatste plaats omdat Fanti een bondgenootschap had met de grote concurrent van de WIC: de Britten. In de correspondenties van de directeur-generaal en raden wordt meerdere malen melding gemaakt van het feit dat ze Fanti niet vertrouwden.²³¹ Directeur-generaal Erasmi was ronduit zeer negatief over dit volk: in 1761 noemt hij het een *‘...diefagtig en schelmachtig volk.’*²³²

²²⁷ NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan Heren X, 22 maart 1761.

²²⁸ NA, WIC 930, Directeur-generaal en raden aan Heren X, 22 december 1769 .

²²⁹ M. Priestly, ‘The Ashanti Question’, 50.

²³⁰ Zie bijlage X; voorbeelden van zo’n moment in 1761: NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan Heren X, 22 maart 1761; NA, WIC 942, Resoluties directeur-generaal en raden, 20 november 1759.

²³¹ Bijvoorbeeld: NA, WIC 928, Directeur-generaal en raden aan Heren X, 1 december 1760.

²³² NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan Heren X, 22 maart 1761.

Over de veilige doortocht van handelaren en afgezanten van Ashanti moest bijvoorbeeld worden onderhandeld. En dan nog: het betekende geenszins dat eventuele beloften werden nagekomen. Zo verkocht Fanti in 1772 de vrouwen, kinderen en goederen van twee caboceers uit Assin terwijl zij juist hadden beloofd deze te beschermen.²³³ En zoiets als diplomatieke onschendbaarheid heeft niet bestaan. Werden beloften wel nageleefd, dan voelde de WIC zich ook nog eens verplicht geschenken te sturen.²³⁴ Soms eiste Fanti zelfs de uitlevering van gezanten uit Ashanti.²³⁵ Het geeft maar aan dat de Nederlanders in een lastig politiek klimaat moesten opereren, waar afspraken aan de lopende band werden gebroken.

Het geloof in Fanti als eventuele partner was helemaal weg toen in 1765 Ashanti en Fanti opnieuw in conflict raakten. Het leek nu echt eindeloos te duren. Er werden nog wel gezanten naar de Asantehene gestuurd, maar het duurde eindeloos voordat daar bericht van kwam. En geen bericht was in dit geval zeker geen goed bericht. Er kon alleen maar worden gehoopt – Huydecoper sprak dat voor de zoveelste keer uit.²³⁶ Ongeveer twee jaar later was er nog geen bericht van de afgezant en wist men niet of Ashanti nu eindelijk in oorlog was gekomen.²³⁷

Het enige goede bericht was dat Wassa zich in eind 1767 of begin 1768 had verzoend met Ashanti.²³⁸ In 1769 was er weer geen nieuws van de afgezanten over een oorlog, of mogelijke aanstaande handel met Ashanti.²³⁹ In 1771 en 1772 bleef het ook bij hoop op opening van de handelsroutes en een aanstaande invasie van Ashanti. Het was retrospectief een staaltje wishful thinking. Directeur-generaal Woortman probeerde overtuigend over te komen in zijn correspondentie met de Republiek. *‘...ook ben ik onderrigt geworden, dat der Adzijantijnen nu en dan aan Assini, en Caep Apolonia aan het strand komen, en daar hun slaeven alleen, voor snaphaanen, polver en lood verkopen en zig zo veel mogelijk van oorlogse ammonitie voorsien; het welk mij doet voor onderstellen dat eijndelijk den opstand der Adzijantijnen, dadelijk zal werden in ’t werk gesteld, dan of die koning het op de Fantijnsche of Wassasche volkeren gemunst heeft, blijft nog in het onzekerkeere.’*²⁴⁰ Men wist het gewoon niet op de kust. Het contact met Kumasi was veel te gering en het duurde ook veel te lang om überhaupt van

²³³ NA, WIC 931, H. Woortman aan kamer Amsterdam, 30 juni 1772.

²³⁴ NA, WIC 132, Resoluties directeur-generaal en raden, 23 december 1766.

²³⁵ NA, WIC 114, Directeur-generaal en raden aan Heren X, 19 juli 1765.

²³⁶ NA, WIC 114, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 28 februari 1766.

²³⁷ NA, WIC 114, H. Woortman aan Heren X, 10 november 1767; NA, WIC 114, H. Woortman aan kamer Amsterdam, 12 februari 1768.

²³⁸ NA, WIC 114, H. Woortman aan kamer Amsterdam, 21 januari 1768.

²³⁹ NA, WIC 930, Directeur-generaal en raden aan Heren X, 22 december 1769.

²⁴⁰ NA, WIC 931, H. Woortman aan kamer Amsterdam, 30 juni 1772.

reëel contact te kunnen spreken. Er zal later nog worden teruggekomen op de door Woortman vermelde inkoop van wapens.

Verlies van aandacht: andere kwesties

In het voorgaande deel werd al geconstateerd dat vanaf pakweg 1760 de berichtgeving over Ashanti, en de interacties met deze staat, op een lager pitje kwam te staan. Of de bestuurders zich in de zaak hadden berust in zekere zin valt niet met zekerheid te zeggen. Er speelden namelijk ook andere zaken. Dit waren soms kleine kwesties.²⁴¹ Maar met andere zaken wordt hier eigenlijk maar een persoon bedoeld: Amnichia.

De historische figuur Amnichia blijft een groot raadsel. Het is wel duidelijk dat hij zijn rijkdom heeft vergaard door handel te drijven. Het lijkt daarom evident om hem te beschouwen als een caboceer. Maar zijn aspiraties leken verder te liggen dan dat. Pim van den Assum stelt in zijn masterthesis vast dat Amnichia in ieder geval vorstelijke allures had: ‘...*the fact that Quassi, Amnichia’s appointed heir, was titled as king gives all the more reason to believe that the people of Appolonia did consider Amnichia as their king.*’²⁴² Hij bracht een indrukwekkend leger van duizenden manschappen op de been en vormde een bedreiging voor de WIC.

De gevolgen voor de relatie tussen de Nederlanders en de Ashanti waren niet gering; de kwestie met Amnichia was hardnekkig. Huydecoper had Erasmi medegedeeld dat hij koste wat het kost wilde voorkomen dat Amnichia een nieuwe Jan Cables en Jan Connie worden – twee caboceers die in hoofdstuk twee de revue zijn gepasseerd.²⁴³ In de resoluties van de directeur-generaal en raden van de kust van Guinee staan er talloze verwijzingen naar de voortdurende moeilijkheden met deze caboceer met vorstelijke aspiraties.²⁴⁴ De kwestie hield de WIC erg bezig, en niet alleen in geschrift. De Compagnie bewapende zelfs caboceers om de oorlog tot een goed einde te brengen, wat overigens niet lukte.²⁴⁵

De kwestie sleepte zich voort tot minimaal 1769, toen de hoop op een oplossing inmiddels was opgegeven.²⁴⁶ In 1766 was er steeds zeer uitgebreid aandacht voor Amnichia en

²⁴¹ Bijvoorbeeld over een kwestie in Chama: ‘Dagverhael van onse verrigtingen op onse togt naer Chama ter beslissing der geschillen tusschen de Eijlandsche en Chamasche neegers’, NA, WIC 510, ongedateerde bijlage bij resoluties 1770.

²⁴² P. van den Assum, ‘The WIC-Appolonia war’, 7.

²⁴³ NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan Heren X, 5 december 1761.

²⁴⁴ NA, WIC 929, H. Walmbreeck aan Heren X, 6 mei 1764.

²⁴⁵ NA, WIC 928, D.P. Erasmi aan Heren X, 1 mei 1762; NA, WIC 929, H. Walmbreeck aan Heren X, 6 mei 1764.

²⁴⁶ NA, WIC 930, H. Woortman aan Heren X, 26 februari 1769.

verscheen het onderwerp steeds opnieuw van de agenda van de bestuurders in Elmina.²⁴⁷ Op basis van de resoluties is het redelijk veilig om vast te stellen dat de zorgen over de conflicten tussen Ashanti en de andere staten naar de achtergrond waren geschoven. Daar waar de kwestie Amnichia steeds opnieuw onderwerp van spreken en schrijven was, kwam Ashanti niet meer in brieven voor.²⁴⁸

Alle aandacht werd opgeslokt door Amnichia. In 1764 vond er zelfs een consultatie plaats waarbij diverse functionarissen van de WIC op de kust werd gevraagd om advies ten aanzien van de kwestie Amnichia.²⁴⁹ In officiële documenten gaven de hogere functionarissen hun mening. Zo'n consultatie *avant la lettre* met betrekking tot de conflicten van Ashanti met diverse staten is helaas niet te vinden in de archieven. Was de situatie niet nijpend genoeg om over te gaan tot een brede consultatieronde? Kwam het simpelweg niet op bij de bestuurders op de kust? Of was er sprake van een onuitgesproken onvoorwaardelijke keuze voor Ashanti, waardoor een brede adviesinwinning met betrekking tot deze kwestie ondenkbaar was? Er is eigenlijk alleen maar over te speculeren. Pas na pakweg 1766 was er minder aandacht voor de kwestie van Amnichia.

In het algemeen was er steeds minder aandacht voor de conflicten in de binnenlanden. Maar dat was wellicht meer een kwestie van de wijze van rapportage van het bestuur. In 1768 kwamen de kwestie zeer kort terug in de brieven; dikwijls door vermelding van slechts een zin of alinea.²⁵⁰ In 1769 werd er in de resoluties van de directeur-generaal en raden niet gesproken over de binnenlandse kwesties.²⁵¹ Maar dat kon een kwestie van notuleren zijn; het lijkt bijna onvoorstelbaar dat het onderwerp niet ter tafel is gekomen. Dit sluit wellicht aan bij een algemene observatie dat de verslagen, brieven en resoluties onder leiding van Woortman minder lang en uitgebreid waren dan gedurende de tijd dat Huydecoper de scepter zwaaide.²⁵²

Personeel

Uit het bovenstaande zal ongetwijfeld duidelijk zijn geworden dat het voeren van beleid in Elmina ook moeilijk moet zijn geweest door de vele wijzigingen in het bestuur. Daarenboven

²⁴⁷ Er was steeds sprake van uitgebreide beschrijvingen. Bijvoorbeeld: NA, WIC 506, resoluties directeur-generaal en raden, 12 mei 1766; NA, WIC 507, resoluties directeur-generaal en raden, 21 augustus 1767.

²⁴⁸ Bijvoorbeeld een uitgebreide rapportage over Amnichia, zonder vermelding van de andere kwesties rond Ashanti: NA, WIC 929, H. Walmbreeck aan Heren X, 6 mei 1764.

²⁴⁹ Bijvoorbeeld: 'Advies van de oppercommissie en raad P. Woortman, omtrent den oorlog tusschen ons en den Cabo Apolonischen caboceer Amnichia, of men die moet voortzetten of niet', NA, WIC 947, bijlage bij resoluties directeur-generaal en raden, 21 november 1764.

²⁵⁰ Bijvoorbeeld: NA, WIC 114, H. Woortman aan kamer Amsterdam, 12 februari 1768.

²⁵¹ NA, WIC 509.

²⁵² Zie voor de regeerperiodes van de verschillende directeurs-generaal bijlage II.

speelt de vraag: bestond het bestuur wel uit geschikte lieden, die daadwerkelijk een relatie met Ashanti konden opbouwen?

Allereest iets over het personeel van de WIC op de Goudkust in het algemeen. Het was er geen pretje, dat was duidelijk. Ph.D. Curtin noemt het niet voor niets '*the white man's grave*'.²⁵³ Het sterftcijfer lag net onder de twintig procent en de dodenlijsten die we aantreffen tussen de correspondenties richting de Republiek zijn omvangrijk. Een deel van het probleem valt te verklaren aan de hand van het klimaat in combinatie met allerlei ziekten zoals malaria of gele koorts. Daarnaast hanteerden de meeste Nederlanders op de kust een dieet dat zeer weinig vitamines bevatte (ingezouten vlees en ander ingemaakt voedsel). Het was echter niet zo dat er geen mogelijkheden waren tot het eten van gezonder voedsel. Op de markt in Elmina kon men naar hartenlust gezond voedsel kopen, maar dit was kennelijk niet de gewoonte. Naast het eten van ongezond voedsel werd er op excessieve schaal misbruik gemaakt van alcohol. Den Heijer schetst een beeld van personeel dat ver van huis en haart, afgesloten van vrouwen en een sociaal leven, het maar op een drinken zette.

Deze levensstijl in combinatie met de gevaren van ziektes maakte de Goudkust tot een regelrecht kerkhof van personeel van de WIC. Naast de jaarlijkse dodenlijsten bevatten de overgekomen brieven en papieren dikwijls testamenten van hoge functionarissen. Het opstellen van inventarisaties en de afhandeling van deze testamenten zal al een dagtaak op zich zijn geweest.²⁵⁴

Men was in de Republiek overigens heel goed op de hoogte van het feit dat het leven op de Goudkust zeer ongezond en onprettig was. Een dienaar van de WIC ging in de eerste plaats niet louter uit overwegingen van plezier naar Afrika. Het waren dikwijls *social outcasts* of avonturiers die niets te verliezen hadden die naar Afrika trokken. Het kostte de WIC nogal wat moeite om personeel te vinden voor de lagere functies. Dat is overigens deels te danken aan haar eigen beleid: De Compagnie betaalde slecht. De WIC was door gebrek aan personeel steeds vaker aangewezen op het aantrekken van inheems personeel. De Nederlandse invloed verwaterde op de manier verder.

Het gebrek aan personeel en de zuinigheid van de WIC had tevens tot gevolg dat de kleinere buitenforten en logies, min of meer kleine houten hutjes, chronisch onderbezet waren. Soms waren er maar een of twee Nederlanders aangevuld met een paar zwarte soldaten

²⁵³ Ph. D. Curtin, 'The White Man's Grave: Image and Reality, 1780-1850', *Journal of British Studies* 1 (1961) 94-110.

²⁵⁴ Zie onder andere de zeer omvangrijke lijst goederen die directeur-generaal Van der Noot de Gietere heeft nagelaten: NA, WIC 927, J.P.T. Huydecoper aan Heren Tien, 27 februari 1760; ook de boedel van David Pieter in Erasmi kreeg van aandacht: NA, WIC 929, H. Walmbeeck aan Heren X, 1 september 1763.

(in sommige gevallen zelfs schuldenaren die tewerk gesteld waren door de WIC, ‘pandelingen genoemd’).²⁵⁵ Soms bleven bedienden van de WIC maanden lang onthouden van bezoek of informatie. Het gaat misschien wat ver om te stellen dat alleen in Elmina de Nederlandse aanwezigheid duidelijk zichtbaar en voelbaar was, maar de onderbezetting maakte het aanknopen van relaties met de Afrikanen niet makkelijker.

Nathalie Everts, historica op het gebied van Ghana, is ervan overtuigd dat de voortdurende wisselingen van de wacht een belangrijke rol hebben gespeeld in de relatie tussen de Nederlanders en de Afrikanen in het algemeen. De voortdurende bestuurswisselingen maakten het onmogelijk om een consistent beleid te voeren op de lange termijn. Keer op keer was de WIC in de Republiek overgeleverd aan de grillen van drankorgels in een hoge functie. Steeds opnieuw moesten mensen worden ingewerkt in de materie. Steeds weer werden de caboceers geconfronteerd met nieuwe gezichten. En steeds weer kregen bemiddelaars in de conflicten te maken met nieuwe karakters.²⁵⁶ Om deze bestuurswisselingen te illustreren een voorbeeld van de allerhoogste bestuursfunctie, de directeur-generaal: tussen 1747 en 1763 bekleedden niet minder dan zes lieden deze functie – Jan van Voorst, Nicolaas Mattheus van der Noot de Gietere, Roelof Ulsen, Lambert Jacob van Tets, Jan Pieter Theodoor Huydecoper en David Pieter Erasmí.²⁵⁷ Zoveel mensen, zoveel talenten. Maar ook zoveel gebreken en beperkingen. Het realiseren van een beleid was min of meer onmogelijk. *Ad hoc* bestuur was het gevolg.

Die karakters konden in sommige gevallen, zoals Huydecoper, nogal heetgebakerd zijn. Dronkenschap, vloeken en grofheid in algemene zin was aan de orde van de dag. Het is maar de vraag in hoeverre de Afrikaanse bevolking zich een houding wist aan te meten bij dit soort types. Het zal de relatie in ieder geval niet hebben gesterkt. Huydecoper had bijvoorbeeld de neiging om alle vormen van nuance te verliezen. Zo beschuldigde hij Asantehene Kusi Obodum van een gebrek aan ruggengraat doordat hij te veel zou zuipen.²⁵⁸ Deze aantijging zal de Asantehene zelf nooit heeft bereikt, maar het illustreert wel de politieke houding van Huydecoper.

Huydecoper is een mooi voorbeeld voor nadere inspectie. Baesjou stelt vast dat met name hij, de temperamentvolle Huydecoper, moeite had met het contact met de inlandse entiteiten. Hij taxeerde nogal eens een situatie verkeerd in. Hoewel de intenties altijd waren rust

²⁵⁵ De MCC, bijvoorbeeld, toonde ongenoegen over de bezetting: ZA, MCC 1569, Casparus Ribaut en Jan Guepin aan Staten Generaal, 17 juli 1750.

²⁵⁶ Informatie uit persoonlijk contact met Nathalie Everts.

²⁵⁷ M.R. Doortmont en J. Smit, *Sources*, 260.

²⁵⁸ NA, WIC 927, J.P.T. Huydecoper aan Heren Tien, 1 mei 1760.

te creëren, zodat de handel kon floreren, pakte dat niet altijd goed uit.²⁵⁹ Waar gewerkt wordt vallen spaanders; in dit geval speelde temperament en drankmisbruik een rol. De geschiktheid van de bestuurder was vaker onderwerp van gesprek binnen de Compagnie. Hierboven werd reeds besproken hoe Roelof Ulsen zijn ongenoegen uitte over het functioneren van Huydecoper. Ulsen wreef hem niet alleen zijn gebrek aan initiatief ten aanzien van de conflicten tussen Ashanti en de geallieerden aan, maar betreurde ook andere keuzes van de nieuwe ‘interim-directeur’. Zo maakte Huydecoper op 25 september 1758 een ‘plezierreis’ van een paar weken naar Axim, tot ongenoegen van Ulsen. Laatstgenoemde merkte op basis van een getuigenis van een van de passagiers van het schip het volgende op: *‘Hoe onnoodzakelijk dese reijs is geweest en wat gedrag aldaar ten spot van onse natie door hun is gehouden zal ik maar onge-roerd laten.’*²⁶⁰ Vier jaar later botsten beide persoonlijkheden opnieuw, getuige het feit dat de Heren X het zelfs tijdens een vergadering hadden over *‘...moeilijkheden tussen Huydecoper en den gewezen oppercommies Ulzen...’*²⁶¹

Een paar jaar later lag Huydecoper opnieuw onder vuur ten aanzien van zijn functioneren. Hij voelde zelfs de behoefte om uitgebreid te rapporteren over zijn wijze van besturen. Het werd een waar boekwerk: *‘Deductie van J.P.F. Huydecoper naar aanleiding van de beschuldigingen tegen hem ingebracht wegens het voeren van slecht beleid.’*²⁶² In dit verweerverslag ging hij uitgebreid in op de problemen omtrent Amnichia en zijn gemaakte keuzes en gevoerde beleid. De relatie met Ashanti kwam er in het verslag maar heel bekaaid vanaf. Op pagina 67 staat een vermelding dat de Ashanti niet op de kust aanwezig zijn door onrusten in het binnenland, en daar blijft het bij.²⁶³ Verder leek Huydecoper vooral bezorgd over zijn reputatie. Hij mocht dan wel geen *‘fijn-man’* zijn; de bestuurders in de Republiek moesten weten dat hij zich wel onthield van vloeken, en het feit dat hij heel weinig zou tieren en boos zou zijn. Hij moest het gezegd hebben.²⁶⁴ Of Huydecoper echt faalde als bestuurder, is de vraag. Maar het feit dat er intern geroddel, achterklap en onenigheid was, ondermijnde natuurlijk de slagkracht van de WIC in het streven zo goed mogelijk zaken te doen met de staten van de Goudkust, en Ashanti in het bijzonder.

Maar een bestuurlijke relatie kent natuurlijk twee partijen. Gebrek aan geloof in het functioneren van de Asantehene speelde een grote rol. Het ging daarbij niet alleen om zijn beleid, maar er speelden ook allerlei persoonlijke zaken een rol. Rond de persoon Kusi

²⁵⁹ R. Baesjou, ‘Trade conflicts’, 31-33.

²⁶⁰ NA, WIC 927, R.F. Ulsen aan Heren X, 20 november 1758.

²⁶¹ NA, WIC 842, Resolutie vergadering Heren X, 7 september 1762.

²⁶² NA, WIC 140, Deductie J.P.T. Huydecoper, 14 september 1763.

²⁶³ Ibidem, p. 67.

²⁶⁴ Ibidem, p. 54.

Obodum bijvoorbeeld. Huydecoper gaf hem er flink van langs in een correspondentie met de Heren X. Waarom was natuurlijk de vraag: was het een afleidingsmanoeuvre? De aanhoudende problemen op de kust werden door Huydecoper in de schoenen van de Asantehene geschoven. Kusi Obodum zou genoeg macht en stootkracht tot zijn beschikking hebben gehad om een einde aan de problemen te maken, maar faalde persoonlijk. Huydecoper noemde hem een gehaat persoon en suggereerde dat hij dom was. Hij zou bijvoorbeeld niet door hebben gehad dat de caboceers klaarstonden hem zijn poot te lichten, om vervolgens zijn zoon aan te stellen. Kusi Obodum werd bovendien verweten dat hij niet in staat was om eensgezindheid te creëren binnen het rijk, en bovendien te laf was om gezamenlijk ten aanval te trekken tegen Wassa. Een hele waslijst aan beschuldigingen, nog aangevuld met het verhaal hij aan de drank verslaafd zou zijn. Het was onder deze situatie volgens Huydecoper *'...ongeraaden gevonden veele onkosten te maken wijl dezelfde alle vergeefs en dus als weggeworpen zoude zijn...'*²⁶⁵

Bestuurlijk beleid in de Republiek ten aanzien van Ashanti

Naast alle problemen van het bestuur op de Goudkust was er natuurlijk nog een bedrijfsvoering van de Compagnie in de Republiek. Men kan zich afvragen hoe men in de Republiek dacht over de kwestie. De Compagnie had daar uiteraard grote belangen bij. Toch was de aandacht in de Republiek niet of nauwelijks gevestigd op de problemen die het bestuur in Elmina ondervond van de conflicten in het binnenland.²⁶⁶ De primaire zorg in de Republiek was handel, de huishouding van de forten, het personeel en de boekhouding, om maar een paar zaken te noemen.²⁶⁷ In de registers op de notulen van de vergadering van de Heren X is er geen vermelding van het onderwerp 'Ashanti' onder het onderwerp 'Guinea'. De oorlog met Amnichia wordt hier dan wel weer vermeld.²⁶⁸ De bestuurders van de verschillende kamers en de Heren X waren vooral bezig met de bovengenoemde zaken en adviseerden de bestuurders in Elmina eigenlijk niet ten aanzien van de binnenlandse problemen, behoudens het verstekken van algemene instructies over bestuur.²⁶⁹

Wat dat betreft verschilde de situatie van de WIC overigens niet veel van de Britse aanwezigheid op de kust. In 1752 had de zogenaamde Royal African Company plaatsgemaakt voor de African Company of Merchants, en het bestuur oordeelde dat het bestuur op de

²⁶⁵ NA, WIC 927, J.P.T. Huydecoper aan Heren X, 1 mei 1760.

²⁶⁶ Afwezigheid van vermeldingen van Ashanti of de conflicten in de uitgaande brieven. Zie onder andere: NA, WIC 63 en 64, Uitgaande brieven van de Vergadering van Tienen en van de Kamer Amsterdam aan Africa en America, 1750-1773.

²⁶⁷ Bijvoorbeeld: NA, WIC 63, S. Dedel aan D.P. Erasmi, 31 mei 1763; NA, WIC 63, Kamer van Amsterdam aan J.P.T. Huydecoper, 14 mei 1764.

²⁶⁸ NA, WIC 23, Klapper op de resoluties van de Vergadering van Tienen, A-G.

²⁶⁹ Bijvoorbeeld: NA, WIC 842, Resolutie Heren X, 10 augustus 1758.

Goudkust zelf, in het geval van de Engelsen in Cape Coast, het beste kon beoordelen welk beleid er gevoerd moest worden.²⁷⁰ Margareth Priestly stelt vast dat: ‘...*the Committee was aware of the fact that their officers had first hand knowledge of local affairs and were likely to be the best judges of what should be done in certain situations.*’²⁷¹ Soms betekende dit dat het gevoerde beleid niet overeenkwam met wat men in Londen van mening was.²⁷² De Heren X van de WIC lijken echter een nog terughoudender beleid te hebben gevoerd; in Elmina moesten de bestuurders het maar oplossen of beleid voeren.

Handel stond gelijk aan expansie?

Van de archiefresultaten terug naar het grotere geheel. De expansie van Ashanti richting de kust kwam na 1750 min of meer stil te staan. De staten tussen Ashanti en de kust waren in ieder geval niet bereid zich vrijwillig aan te sluiten bij de confederatie, zoals uit het voorgaande duidelijk is geworden. De vraag is of dit een gevolg was van de sluiting van de handelswegen; was dat de eenvoudige manier om de opmars van Ashanti te stuiten? Dit brengt het onderzoek weer naar een groter kader. Namelijk de vraag in hoeverre de maritieme handel met de Europeanen heeft geleid tot de formatie van steeds grotere state. Deze kwestie is onderwerp van verschillende historische onderzoeken naar West Afrika. Een ding is zeker: de maritieme handel heeft wel enkele voorwaarden bijna letterlijk aan wal gebracht, die het proces van staatformatie in de hand hebben gewerkt. Deze voorwaarden zijn vooral militair van aard. We zouden Afrika als eventueel als toetssteen kunnen gebruiken voor de these van de wijlen historicus Charles Tilly: ‘*war made the state, and the state made the war*’.²⁷³

Historicus J. Sanders noemt in een studie over Fanti en de opkomst van Ashanti enkele zaken die zouden hebben bijgedragen aan het proces van staatformatie. Hij heeft de discussie rond de impact van de maritieme handel met West-Afrika een samengevat met een tamelijk eurocentrische inslag. Hij noemt verschillende opties. In de eerste plaats de import van vuurwapens. Rondom de import van vuurwapens heeft zich de afgelopen decennia een levendige discussie afgespeeld. De Ashanti stonden bekend om hun gebruik van vuurwapens. Tot op de dag van vandaag zouden ze hierom bekend staan, aldus K. Arhin: ‘...*so that even today an Asante is known among the Dagomba, the Mamprusi, and their neighbors as kambona, gunman.*’²⁷⁴ Ten tweede de slavenhandel. Sander draagt daarbij Fage aan door te stellen dat de

²⁷⁰ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 114.

²⁷¹ M. Priestly, ‘The Ashanti Question’, 49.

²⁷² Ibidem.

²⁷³ C. Tilly, *The Formation*, 42.

²⁷⁴ K. Arhin, ‘Savanna Contribution’, 54.

slavenhandel de creatie van politieke territoriale autoriteiten teweeg heeft gebracht. Men moet daarbij denken aan het ontstaan van die nieuwe klasse van elite en ambtenaren die toezagen op de slavenhandel. Al met al zou er een formalisering van politieke instituties hebben plaatsgevonden om de slavenhandel te faciliteren. Het blijft echter allemaal een beetje vaag hoe de uitwerking van institutionalisering precies plaatshad.²⁷⁵ Concreter was natuurlijk de toepassing van vuurwapens – hier zal op gefocust worden.

Case studie: vuurwapens

Een van de meest besproken onderwerpen ten aanzien van de Goudkust in de Vroegmoderne Tijd waren dus de vuurwapens. Deze discussies gaan niet alleen over wapens als handelswaar, maar met name over de impact; in hoeverre hebben vuurwapens de groei van een grote staat als Ashanti en bijvoorbeeld ook Dahomey gefaciliteerd? Vuurwapens werden al sinds het einde van de zestiende eeuw aan de Afrikanen verkocht. Er was in eerste instantie geen breed assortiment, maar in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw kwamen er toch steeds meer soorten wapens op de markt van uiteenlopende kwaliteit. Er heeft een ware hausse van vuurwapenexport naar Afrika gevonden in de loop van de achttiende eeuw. Goud, dat in de zeventiende eeuw nog tot de *core business* van de WIC behoorde, verschoof naar de achtergrond en maakte plaats voor wapens in ruil voor slaven. De opkomst van Ashanti zou deze trend alleen maar verder hebben aangewakkerd. Het grote aanbod zou zelfs hebben geleid tot een daling van de prijzen van vuurwapens.²⁷⁶ De Nederlanders waren de eerste die de export van grote hoeveelheden wapens op zich namen, gevolgd door de Engelse.²⁷⁷

Er was echter niet alleen sprake van een groot aanbod van wapens, maar ook een grote vraag. In een wat technisch verhaal stelt J.E. Inikori dat de koopkracht van een pond sterling aan wapens significant hoger was dan de koopkracht van een pond sterling andere goederen.²⁷⁸ Via onder andere Middelburg werden veel wapens vanuit bijvoorbeeld Luik door de MCC naar de Goudkust gebracht. We kunnen vraagtekens plaatsen de kwaliteit van deze wapens. Niet zelden vielen er slachtoffers onder de gebruikers van de vuurwapens omdat ze bijvoorbeeld een harde terugslag hadden. Den Heijer toont aan dat de kwaliteit van deze vuurwapens ook nog eens verslechterde. Veel van de wapens werden teruggezonden.²⁷⁹ Ook Kea benoemt het feit dat veel wapens niet bruikbaar waren en zelfs gevaarlijk voor de gebrui-

²⁷⁵ J. Sanders, 'The Expansion of the Fante', 349.

²⁷⁶ W.A. Richards, 'The import of firearms', 46 en 49.

²⁷⁷ W.C. Whatley, 'The gun-slave cycle', 10.

²⁷⁸ J.E. Inikori, 'The import of firearms', 340.

²⁷⁹ H.J. den Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 118-121.

ker.²⁸⁰ En Inikori noemt de suggestie dat wapens veelal gebruikt werden ter decoratie, omdat ze niet functioneel waren.²⁸¹ De Afrikanen waren dan ook lang niet altijd tevreden met de kwaliteit van de aangeleverde wapens. Het mocht dat wel een exclusief Europees product zijn, men was kritisch en kocht niet alles wat er op de markt kwam.²⁸²

Het was met name de bovengenoemde gebrekkige kwaliteit die soms vragen oproept ten aanzien van de impact van wapens. Faciliteerde de toepassing van vuurwapens daadwerkelijk de expansie van Ashanti? Historicus Kea heeft zich onder andere beziggehouden met deze vraag. Hij gaat onder andere in op de vraag waarom juist Ashanti zoveel succes had door de import van vuurwapens. *'This gradual dispersion of guns coincided with the rise and consolidation of expansionist states like Akwamu, Denkyira, Asante and Dahomey, whose military prowess was based on the firearm.'*²⁸³ Als vuurwapens door alle staten op dezelfde wijze zou worden gebruikt zou er veel minder voordeel zijn geweest voor een van de partijen. Maar volgens Kea waren het juist Denkyira, Ashanti en Dahomey die grote militairen successen kenden door de juiste toepassing van vuurwapens. Daarbij werden militaire tactieken en technieken zo aangepast dat men door het gebruik van het vuurwapens effectief kon vechten. Ashanti paste de tactiek van 'gesloten gelederen' toe.²⁸⁴

Er zijn meer historici, waaronder John Kofi Fynn die de nadruk hebben gelegd op het succes als gevolg van het gebruik van vuurwapens.²⁸⁵ En W.A. Richards stelt vast dat de Ashanti met name in de jaren veertig hun overwinningen hebben behaald door het gebruik van Nederlandse wapens, die een langere loop dan de Deense wapens hadden.²⁸⁶ Enkele historici, waaronder Warren Whatly en J.E. Inikori, spreken zelfs van een 'slave-gun cycle'.²⁸⁷ Slaven werden ingeruild voor wapens, en met die wapens werden nieuwe slaven 'geproduceerd' – hoe ongelukkig productie ook klinkt. Inikori stelt dit als volgt: *'The strong preference of the slave sellers for guns indicates very strongly the connection between firearms and the acquisition of slaves. It reinforces the slave-gun cycle theory according to which the states and individual or groups of individual slave gatherers bought more firearms to capture more slaves to buy more firearms. For some states the necessity may have been imposed by defense requirements. But before the professional slave gatherers the firearms represented important in-*

²⁸⁰ R.A. Kea, 'Firearms and warfare', 203.

²⁸¹ J.E. Inikori, 'The import of firearms', 349.

²⁸² De MCC nam bijvoorbeeld verkeerde soorten wapens mee, wapens die niet 'begeerd' werden door de Afrikanen: ZA, MCC 60, Jan van Voorst aan directeuren MCC, 4 november 1750.

²⁸³ R.A. Kea, 'Firearms and warfare', 201.

²⁸⁴ R.A. Kea, 'Firearms and warfare', 210.

²⁸⁵ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 19.

²⁸⁶ W.A. Richards, 'The import of firearms', 48.

²⁸⁷ J.E. Inikori, 'The import of firearms', 351; W.C. Whatley, 'The gun-slave cycle', 1-26.

puts.²⁸⁸

Het archief van de Tweede WIC bevat vele verwijzingen naar de handel in vuurwapens. De impact van vuurwapens werd in ieder geval wel erkent als een factor van betekenis. Soms kregen WIC bedienden bijvoorbeeld de opdracht om geen wapens meer te verkopen aan bepaalde staten, in de hoop de positie van deze staten te verzwakken.²⁸⁹ De Afrikanen zelf waren ook overtuigd van de werking van wapens. In tijden van oorlog kwamen ze soms bijna dagelijks wapens en munitie kopen bij de WIC, om de strijd succesvol te kunnen doorzetten.²⁹⁰ Andere keren wilden ze juist belemmeren dat er gehandeld werd in wapens. Fanti, bijvoorbeeld, sprak in 1772 een expliciet verdict uit tegen de doorvoer van wapens en munitie, op straffe van de dood.²⁹¹ De WIC zelf geloofde ook in de werking van haar wapens om militaire successen te forceren. Toen in 1765 Ashanti opnieuw in conflict met Fanti raakte, was men er in Elmina heilig van overtuigd dat Ashanti weldra orde op zaken zou stellen. Een recente gevoelige militaire nederlaag werd slechts afgedaan als pech, doordat ‘...hun polver door de swaare reegens is beschadigt geworden.’²⁹²

In hoeverre de blokkade van de handelswegen, daarmee de handel in vuurwapens blokkerend, uiteindelijk heeft geleid tot een vermindering van militaire slagkracht van Asanti blijft echter de vraag. Het lijkt op basis van het bovengenoemde verhaal wel dat Ashanti kon expanderen door de succesvolle toepassing van wapens. Maar omgekeerd? Kon men zonder wapens niet verder groeien? In de allereerste plaats is er de vraag of er daadwerkelijk een groot gebrek aan wapens was in Ashanti? Of was het gewoon frustratie van de Nederlanders dat deze afzetmarkt zo goed af afgesneden was? De genoemde toegepaste militaire tactiek, waar Kea onder andere over schrijft, lijkt ook een belangrijke rol te hebben gespeeld.

Uit de archieven is een beeld te distilleren dat zowel de Afrikanen als de Nederlanders enorme waarde toekenden aan de inzet van vuurwapens. Het verkrijgen van de toegang tot de kust zou niet alleen economische doelstellingen hebben gehad, maar ook militaire. Het forceren van directe toegang zou politieke consolidatie verder hebben kunnen versterken. Toegang tot wapens, en met name ook munitie, om het rijk te beschermen tegen interne en externe invloeden zou van levensbelang zijn geweest.²⁹³ Maar of Ashanti er echt een te weinig van had om verder te kunnen doorstoten naar de kust, kan eigenlijk niet worden vastgesteld.

²⁸⁸ J.E. Inikori, ‘The import of firearms’, 351.

²⁸⁹ Bijvoorbeeld: NA, WIC 961, Circulaire missive, 11 augustus 1760.

²⁹⁰ NA, WIC 928, D.P. Erasmie aan Heren X, 22 maart 1761.

²⁹¹ NA, WIC 931, H. Woortman aan kamer Amsterdam, 30 juni 1772.

²⁹² NA, WIC 114, Directeur-generaal en raden aan Heren X, 19 juli 1765.

²⁹³ E. Reynolds, ‘Asante Wars’, 226.

Conclusie

De relatie tussen de Nederlanders, met in het bijzonder de Compagnie, en Ashanti was tussen 1750 en 1772 erg complex. Talloze oorlogen, opstanden en andere gebeurtenissen hadden de handel en communicatie ernstig verstoord. Dit maakt deze periode tegelijkertijd juist zo interessant om vast te stellen van welk type relatie sprake was – ‘in moeilijke tijden leer je je vrienden kennen’.

In het eerste hoofdstuk van dit onderzoek is het theoretische kader van dit onderzoek de revue gepasseerd, waarbij diverse politicologische concepten van relaties tussen volken en staatskundige eenheden ter sprake zijn gekomen. Daarbij is duidelijk aangegeven dat het raamwerk van H.M. Feinberg niet alleen bruikbaar is om de relatie tussen de Nederlanders en de inwoners van Elmina te toetsen, maar ook van pas komt bij het vaststellen van de verhoudingen tussen de Nederlanders en Ashanti. Feinberg heeft vier soorten concepten geformuleerd, namelijk *interdependent*, *dependent-independent*, *reciprocal* en *symbiotic*.²⁹⁴ Hier kan het door Fage geformuleerde *equal partnership* eventueel aan worden toegevoegd.²⁹⁵

Op basis van het descriptieve en analytische hoofdstuk kan worden vastgesteld dat hier sprake was van het politicologische concept *dependent-independent*, hoewel zo’n label nooit helemaal sluitend kan zijn. Ashanti als de onafhankelijke partij, de Compagnie daarentegen afhankelijk.

Waarom dit concept? Op basis van de vorige twee hoofdstukken kan worden vastgesteld dat de positie van de WIC op de Goudkust flinterdun was. De Compagnie moest laveren tussen allerhande conflicten, oorlogen, opstanden en andere zaken die de handel met Ashanti hebben belemmerd. De handel heeft in de periode 1750-1772 zeker niet stilgelegen, maar was alles behalve florerend. Het personeel van de WIC klaagde voortdurend over problemen die werden ondervonden doordat Ashanti de toegang tot de kust werd geweigerd. Naast de moeilijkheden in de binnenlanden van de Goudkust had de Compagnie ook nog eens te maken met diverse Europese concurrenten.

In hoofdstuk drie werd onder andere besproken dat de WIC diverse intensieve pogingen heeft gedaan om de rust, en daarmee handel, op de Goudkust te herstellen. Het bleek ijdele hoop. De diverse staten gingen dikwijls aanvankelijk wel akkoord met het idee van bemiddeling, maar trokken vroeg of laat toch hun eigen plan. De WIC bleef in veel gevallen met lege handen achter. De Compagnie bleef het echter jarenlang proberen totdat ergens rond 1760 werd besloten dat deze pogingen te duur en te intensief waren. Men leek te beseffen dat

²⁹⁴ H.M. Feinberg, *African and Europeans*, preface.

²⁹⁵ J.D. Fage, *Ghana*, 49.

ze eigenlijk geen rol van betekenis speelden. En in plaats van een proactieve houding nam de WIC een rol aan van buitenstaander met hoop – vooral heel veel hoop op beter. Hoop heeft uiteindelijk niet gebaat.

De Compagnie probeerde neutraliteit uit te stralen, maar had intern een andere agenda: Ashanti moest worden gesteund in de strijd tegen de staten die voortdurend de handelswegen gesloten hielden. Forceren kon men echter niet, en hoewel de WIC Ashanti steeds probeerde te stimuleren tot het uitvechten van een allesbeslissende oorlog, gebeurde dat in de bestudeerde periode niet. De WIC leek simpelweg te hebben gekozen voor de verkeerde partij, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Engelsen die banden hadden met Fanti. Door de verkeerde keuze moest de WIC op de blaren zitten, en probeerde het zoveel mogelijk andere Afrikaanse partijen op de kust te vriend te houden om toch te handelen.

Ashanti, op haar beurt, stortte niet in als gevolg van de handelsblokkades. Sommige historici suggereren dat bijvoorbeeld wapens cruciaal waren voor de expansie van Ashanti. In hoeverre Ashanti wat dat betreft daadwerkelijk hinder heeft ondervonden van de handelsblokkades van onder andere Wassala en Fanti, valt te betwijfelen. De opmars naar de kust werd dan wel gestuit, maar van een echte dreiging van problemen, die het voortbestaan van de confederatie in gevaar konden brengen, is nooit sprake geweest. Daarenboven lijkt het erop dat Ashanti genoeg andere mogelijkheden tot handelen had; met name in het noorden van het rijk. De verschillende Asantehenes, die maar al te graag geschenken van de Compagnie in ontvangst namen, leken ook niet erg zijn best te doen de banden sterk te houden. Althans, dit beeld ontstaat bij het bestuderen van allerhande correspondenties van de directeur-generaal. Er was geen grote schreeuw in Kumasi om de Nederlanders. Ashanti bleef zonder frequent contact met de WIC gewoon wat het was.

Het uitblijven van een goede duurzame relatie met Ashanti kan echter niet alleen maar worden verklaard aan de hand een groep recalcitrante staten op de kust. In hoofdstuk twee en drie zijn een aantal redenen benoemd en beargumenteerd. In de eerste plaats kan men zich afvragen in hoeverre de dienaren van de WIC alle instituties en machtsstructuren begrepen. Dienaren van de WIC kwamen nooit in het binnenland en waren vooral overgeleverd aan de rapportages en observaties van gezanten en andere boodschappers. De structuren en kennis over Ashanti, zoals beschreven in hoofdstuk twee, was in die tijd slechts beperkt voorhanden.

Daarenboven leek het bestuur van de WIC op de Goudkust niet geschikt om een duurzame band op te bouwen. In de eerste plaats vanwege de vele bestuurswisselingen, als gevolg van de hoge sterftecijfer, waardoor een beleid op de lange termijn onmogelijk was. Bovendien kan sterk worden getwijfeld aan de capaciteiten van de bestuurders. Het is echter te makkelijk

om de schuld helemaal in de schoenen te schuiven van bijvoorbeeld een Huydecoper. Er waren verzachtende omstandigheden. In de eerste plaats moest men het in Elmina allemaal zelf maar uitzoeken; er kwamen geen adviezen van de Heren X uit de Republiek. Daarnaast was de situatie door het grote aantal *stakeholders* zeer complex. Denk aan de grote hoeveelheden staatjes, de andere Europeanen, de caboceers en andere handelaren. Bovendien had het bestuur in Elmina het met name vanaf 1760 druk met tal van andere problemen. Amnichia, bijvoorbeeld, slokte voor een aantal jaren alle aandacht op.

De WIC was dus afhankelijker van Ashanti dan omgekeerd. De keuze voor Ashanti gedurende deze periode van oorlogen en opstanden heeft de WIC geen goed gedaan, zo lijkt het. Tussen 1750 en 1772 kwam er door allerlei problemen nooit een goede relatie tot stand. John Kofi Fynn draagt in zijn monografie over Ashanti een mooi citaat aan over de positie van de Europeanen in het algemeen. In 1752 had de British Board of Trade and Plantations de volgende conclusie namelijk als eens getrokken: *‘in Africa we were only tenants in the soil which we held at the goodwill of the natives’*.²⁹⁶ De Europeanen werden gedoogd, maar hadden in de achttiende eeuw nooit echt iets in de melk te brokkelen. Wij, Nederlanders, waren wel afhankelijk van hen, maar zij, Ashanti, niet van ons...

²⁹⁶ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours* 113-114.

Epiloog: grotere kaders en verder onderzoek

Op basis van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de relatie tussen de Nederlanders en Ashanti zeer problematisch was. De invloed van de Nederlandse aanwezigheid op de kust was zeer beperkt ten aanzien van de confederatie. Deze conclusies zijn getrokken op basis van een tamelijk eurocentrisch onderzoek op basis van Nederlandse archiefbronnen. In deze epiloog zal er naar het bredere perspectief worden gekeken ten aanzien van de Europese invloed op de staten op de westkust van Afrika. In de eerste plaats de impact van de Europese handel. En ten tweede zal er aandacht zijn voor een manier waarop mogelijk kan worden ontsnapt aan het genoemde eurocentrische perspectief als gevolg van het gebrek aan Afrikaanse bronnen, namelijk de toepassing van de archeologische wetenschap.

De impact van de Europese handel

In deze scriptie is vooral gekeken naar allerlei economische relaties tussen Europeanen en Afrikanen. Historici die zich hebben beziggehouden met dit onderzoeksveld hebben nogal eens last van tunnelvisie. De impact van de Europese producten wordt niet zelden overschat en er wordt dikwijls wordt Europa als bovenliggende partij of ‘zender’ binnen deze verhoudingen gezien. Niet voor niets ligt binnen dit onderzoeksveld sterk de nadruk op de goudhandel, de slavenhandel, de export van vuurwapens naar West Afrika en de vermeende problemen door ontvolking als gevolg van slavenhandel. Het zijn allemaal onderwerpen die sterk gedomineerd worden door de Europese kant van het verhaal.

Er zijn echter historici en archeologen die het geheel vanuit een ander perspectief bekijken. Zij stellen Afrika centraal, waarbij de Europeanen worden beschouwd als een hele kleine factor op de kust. De handel op Afrika zou van zo’n minimale omvang zijn geweest dat de impact op het continent bijna nihil was. De import van Europese goederen op de kust van Afrika zou van weinig belang zijn geweest als we dat gaan vergelijken met de rest van de binnenlandse productie. De binnenlandse economie zou in ieder geval weinig invloed ondervinden van de Europese goederen. Bovendien, en dat mag niet ongenoemd blijven, zou de impact van de handel met de gebieden in het noorden veel groter zijn geweest. Niet alleen was het noorden min of meer een reservoir van slaven die door de Ashanti werden doorverkocht of ingezet in het leger of elders. Men haalde er ook veel andere belangrijke producten voor alledaagse gebruikt, zoals zout en kola noten. Arhin stelt het volgende vast: *‘Trading in the savanna areas was of more economic significance to ordinary Asante than the coastal trade. Kola, the staple of the savanna was available to all able bodied adult, while gold, ivory and*

*war captives of the coastal trade were a monopoly of the rulers.*²⁹⁷ Het zou daarom zeer interessant zijn om een vergelijkende studie te doen naar de waarde van de Europese goederen in verhouding tot de binnenlandse productie van de staten van West Afrika en de overige handel.

Was de impact van de Europese aanwezigheid op de Afrikaanse staten echt zo groot? Hoewel er wetenschappelijk grote aandacht is geweest voor deze handel, lijkt het erop dat de invloed slechts beperkt was in de achttiende eeuw. Ten eerste moet worden vastgesteld dat de Europeanen niet in het binnenland kwamen, en louter aanwezig waren in hun forten op de kust. Daarbij pasten de Europeanen zich aan naar de gebruiken en gewoonten van het Afrikaanse systeem. Uiteraard wel uit eigenbelang, want zo stelt DeCorse vast: *'Europeans acted within the framework of the African social structure or risked the cession of relations and the interruption of trade.'*²⁹⁸ Tot aan de negentiende eeuw was de Europese aanwezigheid eigenlijk louter functioneel met betrekking tot de handel; er was geen andere reden buiten dat.²⁹⁹

Toch was er natuurlijk wel sprake van uitwisseling in brede zin van de betekenis. Er was geen directe politieke invloed, zoals tijdens het imperialisme van het einde van de negentiende eeuw, maar wel uitwisseling van handelsmateriaal. Kense beargumenteert dat de invloed van de handel vooral te vinden was in de steden. De grote regionale steden en de hoofdstad Kumasi konden groeien dankzij de internationale handel. Daarbij moeten echter wel de opmerking worden geplaatst dat deze internationale handel dus veel breder was dan alleen de handel met de Europeanen. De handel van Ashanti met de noordelijke gebieden van bijvoorbeeld van veel grotere omvang.

Kense beschrijft de grote steden als kosmopolitische centra.³⁰⁰ Verschillende culturen, groepen en etniciteit waren aanwezig in bijvoorbeeld Kumasi; het was min of meer een *melting pot*. Voorbeelden waren de verschillende aanwezige haardrachten, producten en dialecten. Maar of er echt Europese invloed was, is tamelijk dubieus.³⁰¹ Er waren uiteraard Europese wapens aanwezig, en de Asantehene nuttigde alcoholische drank uit Europa. Maar was dit van echt belang? Het lijkt er niet op. En waar in de grotere steden nog wel gevolgen en sporen te vinden waren van contacten met de Europeanen, was dit eigenlijk nauwelijks het geval in de meer perifere regio's, zo lijkt het. Kense stelt bijvoorbeeld het volgende vast: *'There was, in fact, only a limited influence on the tradition of the indigenous cultures, so that, outside of the main towns and their immediate areas, little change occurred in the lifestyle of the majori-*

²⁹⁷ K. Arhin, 'Savanna Contribution', 57.

²⁹⁸ C.R. DeCorse, 'Culture contact', 168.

²⁹⁹ C.R. DeCorse, 'The Danes on the Gold Coast', 168-169.

³⁰⁰ F.J. Kense, 'The Impact of Asante', 29.

³⁰¹ M.D. McLeod, *The Asante*, 41 en 117.

ty of the population.’³⁰²

In deze scriptie is vooral gekeken naar de politieke en economische relaties tussen de Nederlanders en Ashanti. Wederzijdse beïnvloeding kan zich echter op meerdere manieren voltrekken. Denk bijvoorbeeld aan de uitwisseling van materiele cultuur, technische innovaties en andere ideeën. Dit framework wordt door veel historici die zich met de Oudheid bezighouden aangegrepen om de *missing links* in de verhalen over de interacties tussen de Romeinen en andere volken op te vullen. Men moet hierbij denken aan de toepassing van de concepten onder andere *culture contact*. Oftewel: kunnen we aan de hand van de opgraving van materiaal conclusies trekken over de culturele uitwisselingen trekken? Was er sprake van transfers van Europese cultuur richting de inheemse cultuur? Dit concept kan ook worden toegepast als het gaat om impact verhoudingen tussen verschillende volken. De archeologische wetenschap, die later nog de revue zal passeren, speelt hierin een sleutelrol. In de toekomst wordt, aan de hand van nieuwe archeologische opgravingen, hopelijk meer duidelijk over de bredere impact van de Europeanen. En wellicht dat er meer resultaten over de transfer van ideeën, techniek, gebruiken en gewoonten, worden gepresenteerd. We zijn helaas nu vooral teruggeworpen op het genoemde oude werk van McLeod en Kense. M.D. McLeod, archeoloog van huis uit, laat zien dat dit maar beperkt het geval was. Europese gereedschappen, *tools*, en stijlen worden eigenlijk nauwelijks teruggevonden bij interessante archeologische sites.³⁰³

De archeologie

De archeologische wetenschap raakt in steeds grotere mate verweven met de historische wetenschap, en kan waardevolle antwoorden leveren over bijvoorbeeld de transfer van ideeën en goederen en andere wederzijdse beïnvloeding. Naast het archiefmateriaal en het onderzoek naar de Europese forten op de kust van Afrika, is archeologisch onderzoek in de binnenlanden lange tijd een onderbelicht aspect gebleven binnen het onderzoek naar de relaties tussen de Europeanen en de Afrikanen – en een aparte discipline gebleven.³⁰⁴ DeCorse vat de ontwikkelingen ten aanzien van dit nieuwe onderzoeksveld van ‘historische archeologie’ als volgt samen: *‘Although ‘historical archaeology’ as defined in North America has been undertaken in Africa, the field has only recently been recognized as a distinct sub-discipline, the most common usage being associated with Dutch and English colonial sites in South Afri-*

³⁰² F.J. Kense, ‘The Impact of Asante’, 29.

³⁰³ M.D. McLeod, *The Asante*, 117.

³⁰⁴ C.R. Decorse, ‘Documents, Oral Histories’, 43.

ca.³⁰⁵ DeCorse heeft zelf veel werk verzet als het gaat om de archeologie op de kust van Afrika, met name Elmina. Maar dat gaat dan weer niet verder dan de Europese invloeden in een stad op de kust waar onder andere de Nederlanders aanwezig waren. DeCorse pleit echter zelf voor uitbreiding van dit onderzoek naar het binnenland.³⁰⁶ Daar wordt sinds enkele jaren een aanzet toe gedaan. Archeologen proberen aan de hand van materiele vondsten te kijken in hoeverre de Europese invloeden zijn doorgedrongen in het *hinterland*.³⁰⁷ McLeod had begin jaren tachtig nog een redelijk uitgesproken mening over dit vraagstuk: er waren nauwelijks Europese invloeden.³⁰⁸

Maar de benadering is veranderd, waardoor ook de resultaten en opvattingen zijn veranderd. De nieuwe benadering is om het gehele landschap als studieveld te nemen, en daarbij de ontwikkelingen op de lange termijn te reconstrueren – dit in plaats van momentopnamen. Daarbij worden niet alleen de belangrijkste archeologische *sites* bestudeerd, maar regio's als geheel. In 2012 verscheen een bundel *Power and Landscape in Atlantic West Africa* waarin deze nieuwe benadering voor het eerst uitgebreid is toegepast in meerdere studies.³⁰⁹ Verschillende grote regio's zijn in deze studies in totaliteit bestudeerd, waarbij conclusies zijn getrokken over veranderingen in het landschap; '*...archeological research across West Africa has demonstrated the power of a landscape perspective to address broad-scale political and economic processes in the Atlantic Era, reflecting a veritable revolution in the methods and goals of historical-archaeological research in the region.*'³¹⁰

Er moet nog veel werk verzet worden, maar de resultaten zijn hoopgevend. De opkomst van grotere staten in het Atlantische systeem wordt uitgebreid onder de loep genomen. '*Archeologists have sought to use settlement landscapes, therefore, to generate rules of thumb for identifying periods of sociopolitical change in the past, such as the emergence of chiefdoms or the rise of the state. In addition to such indices of political scale and socioeconomic relations, archaeologists commonly examine how non-settlement building activity (state facilities, agricultural works, road networks, etc.) was used in the past as a strategy to promote the political and economic agendas of centralized government institutions at the local level.*'³¹¹, aldus Monroe en Ogundiran.

Helaas is ten aanzien van de opkomst van Ashanti een dergelijke benadering nog niet

³⁰⁵ C.R. Decorse, 'The Danes on the Gold Coast', 151-152.

³⁰⁶ C.R. Decorse, 'Documents, Oral Histories', 46.

³⁰⁷ J.C. Monroe en A. Ogundiran, 'Power and Landscape', 9.

³⁰⁸ M.D. McLeod, *The Asante*, 117.

³⁰⁹ J.C. Monroe en A. Ogundiran, 'Power and Landscape', 10; gehele titel bundel: J.C. Monroe en A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012).

³¹⁰ Ibidem, 13.

³¹¹ Ibidem, 15.

toepast. Hueda en Dahomey zijn bijvoorbeeld al wel aan bod gekomen.³¹² Het lijkt slechts een kwestie van tijd voordat deze methode zal worden toepast op Ashanti. En mogelijk zal dat leiden tot nieuwe inzichten en ideeën over de Europese rol in de opkomst van deze staten.

³¹² N. Norman, 'From the shadow of an Atlantic citadel: an archaeology of Huedan countryside', in: J.C. Monroe en A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012) 142-16; J.C. Monroe, 'Building the State in Dahomey: Power and Landscape on the Bight of Benin', in: J.C. Monroe en A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012) 191-221.

Literatuur en bronnen

Primaire bronnen

Nationaal Archief (NA), Den Haag

Archief van de Tweede West-Indische Compagnie (WIC)

23	Klapper op de resoluties van de Vergadering van Tienen, A-G
57	Register van uitgaande brieven naar de Kust van Guinee
62-65	Uitgaande brieven van de Vergadering van Tienen en van de Kamer Amsterdam naar Africa en America
114-118	Ingekomen brieven met bijlagen van de Kust van Guinee
132-133	Resoluties van de directeur-generaal en raden van de Kust van Guinee (met bijlagen)
140	Deductie van J.P.F. Huydecoper naar aanleiding van de beschuldigingen tegen hem ingebracht wegens het voeren van slecht beleid, 14 september 1763
504-510	Resoluties van de directeur-generaal en raden van de Kust van Guinee (met bijlagen)
842	Resoluties van de Vergadering van Tienen
926-930	Ingekomen brieven met bijlagen van de kust van Guinee
940-951	Resoluties van de directeur-generaal en raden van de kust van Guinee (met bijlagen)

961-974	Afschriften van de correspondentie van het hoofdfort met de buitenforten, en dagregisters van het hoofdfort
---------	---

Archief van de Nederlandse Bezittingen ter Kuste van Guinea (NBKG)

223	Contracten, door het Nederlandsche gouvernement gesloten ter Kuste gesloten met de inborlingen, 1758-1806
-----	---

Stadsarchief Amsterdam (SAA)

Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam

122388	Notariële akten, notaris Cornelis van Homrigh
--------	---

Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL)

Collectie Baesjou

35	Elmina en Goudkust, 17 ^e -19 ^e eeuw
----	---

Zeeuws Archief (ZA)

Middelburgse Commercie Compagnie (MCC)

60	Brieven van correspondenten in Elmina
----	---------------------------------------

96	Kopieboek uitgaande brieven
----	-----------------------------

1569	Stukken betreffende de handel op de kust van Afrika
------	---

Literatuur

Arhin, K. 'Savanna Contribution to the Asante Political Economy', in: E. Schildkrout (ed.), *The Golden Stool: Studies of the Asante Center and Periphery* (New York 1978) 51-59.

Arhin, K. 'The Structure of Greater Ashanti (1700-1824)', *The Journal of African History* 8:1 (1967) 65-85.

Assum, P. van den, 'The WIC-Appolonia war of 1761-1764: A detailed inquiry how the Dutch lost and the consequences of this loss' (ongepubliceerde Mphil-thesis 2012).

Austen, R.A., *African economic history: internal development and external dependency* (London 1986).

Baesjou, R., 'Historiae Oculus Geographia: Essai sur un corpus de cartes anciennes du sud-ouest du pays akan', *Journal des africanistes* 75:2 (2005) 2-43.

Baesjou, R., 'The Historical Evidence in Old Maps and Charts of Africa with Special Reference to West Africa', *History in Africa* 15 (1988) 1-83.

Baesjou, R., 'Trade conflicts in eighteenth-century western Gold Coast, and the formation of the Nzema state', in: M. Pavanello (ed.), *Prospettive di studi Akan* (Rome 1998), 23-54.

Casely Hayford, J.E., *Gold Coast Native Institutions, with Thoughts upon a Healthy Imperial Policy for the Gold Coast and Ashanti* (London 1903).

Chazan, N., 'The early state in African perspective: the Asante case', in: S.N. Eisenstadt, M. Abitol en N. Chazan (eds.), *The early state in African perspective: culture, power and division of labor* (Leiden 1988) 60-96.

Claridge, W.W., *A History of the Gold Coast and Ashanti* (London 1915).

Curtin, Ph. D., 'The White Man's Grave: Image and Reality, 1780-1850', *Journal of British Studies* 1 (1961) 94-110.

Bosman, W., *Nauwkeurige Beschryving van de Guinese Goud- Tand- en Slave-kust, nevens alle desselfs Landen, Koningryken, en Gemenebesten (...)* (Utrecht 1704).

Dantzig, A. van, *A short history of the forts and castles of Ghana* (Accra 1999).

Dantzig, A. van, 'The Akanists: A West Africa Hansa', in: D. Henige en T.C. McCaskie (eds.), *West African Economic and Social History: Studies in Memory of Marion Johnson* (Madison 1990) 205-216.

Davies, K.G., *The Royal African Company* (London 1957).

DeCorse, C.R., 'Documents, Oral Histories, and the Material Record: Historical Archaeology in West Africa', *World Archaeological Bulletin* 7 (1996) 40-50.

Decorse, C.R., 'Culture contact, continuity and change on the Gold Coast, AD 1400-1900', *The African Archaeological Review* 10 (1992) 163-196.

DeCorse, C.R., 'The Danes on the Gold Coast: culture change and European presence', *The African Archaeological Review* 11 (1993) 149-173.

Doortmont, M.R. en Smit, J., *Sources for the Mutual History of Ghana and the Netherlands* (Leiden 2007).

Drescher, S. en S.L. Engerman, *A Historical Guide to World Slavery* (New York 1998).

Fage, J.D., *Ghana: a historical interpretation* (Madison 1959).

Feinberg, H.M., *Africans and Europeans in West Africa: Elminans and Dutchmen on the Gold Coast During the Eighteenth Century* (Philadelphia 1989).

Feinberg, H.M., 'There was an Elmina Note, but...', *The International Journal of African Historical Studies* 9 (1976) 618-630.

Fynn, J.K. *Asante and its Neighbours 1700-1807* (London 1971).

Heijer, H.J. den, 'David van Nyendaël: The First European envoy to the court of Ashanti, 1701-1702', in: I. van Kessel (ed.), *Merchants, Missionaries & Migrants* (Amsterdam 2002) 41-49.

Heijer, H.J. den, *Goud, ivoor en slaven* (Zutphen 1997).

Heijer, H.J. den, 'Met bewillinghe van de swarte partij: Nederlands recht op de Goudkust in de zeventiende eeuw', *Pro Memorie* 5:2 (2003) 350-363.

Heijer, H.J. den, *Naar de koning van Dahomey* (Zutphen 2000).

Inikori, J.E., 'The Import of Firearms into West Africa 1750-1807: a quantitative analysis', *Journal of African History* 18 (1977) 339-368.

Kea, R.A., 'Firearms and warfare on the Gold and Slave Coasts from the sixteenth to the nineteenth centuries', *The Journal of African History* 12 (1971) 185-213.

Kea, R.A., *Settlements, Trade and Politics in the Seventeenth-Century Gold Coast* (Baltimore 1982).

Kelly, G.K., 'Using Historically Informed Archaeology: Seventeenth and Eighteenth Century Hueda/European Interaction on the Coast of Bénin', *Journal of Archaeological Method and Theory* 4 (1997) 353-366.

Kense, F.J., 'The Impact of Asante on the Trade Patterns of Northern Ghana and Ivory Coast', in: E. Schildkrout (ed.), *The Golden Stool: Studies of the Asante Center and Periphery* (New York 1978) 29-35.

Law, R., *Ouidah: the social history of a West African slaving port, 1727-1892* (Oxford 2004).

Law, R., *The Slave Coast of West Africa 1550-1750: The Impact of the Atlantic Slave Trade on an African Society* (Oxford 1991).

Lovejoy, P.E., *Transformations in Slavery* (Cambridge 1983).

Manning, P., *Slavery and African Life* (Cambridge 1990).

Marees, P. de, *Description and Historical Account of the Gold Kingdom of Guinea (1602)*, vertaald door A. van Dantzig en A. Jones, uitgegeven door: Union Académique International Fontes Historiae Africanae (Oxford 1987).

McCaskie, 'Empire State: Asante and the Historians', *Journal of African History* 33 (1992) 467-476.

McLeod, M.D., *The Asante* (London 1981).

Monroe, J.C. en Ogundiran, A., 'Power and Landscape in Atlantic West Africa', in: J.C. Monroe en A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012) 1-48.

Monroe, J.C., 'Building the State in Dahomey: Power and Landscape on the Bight of Benin', in: J.C. Monroe en A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012) 191-221.

Norman, N., 'From the shadow of an Atlantic citadel: an archaeology of Huedan countryside', in: J.C. Monroe en A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012) 142-168.

Paesie, R., *Lorrendrayen op Africa* (Amsterdam 2008).

Postma, J., *The Dutch and the Atlantic Slave Trade, 1600-1815* (Cambridge 1990).

Priestly, M., *West African Trade and Coast Society: a Family Study* (Oxford 1969).

Priestly, M., 'The Ashanti Question and the British: Eighteenth-Century Origins', *Journal of African History* 2 (1961) 35-59.

Rattray, R.S., *Ashanti* (New York 1923).

Reynolds, 'Asante Wars of the 19th Century and Direct Access to the Coast', in: E. Schildkrout (ed.), *The Golden Stool: Studies of the Asante Center and Periphery* (New York 1978), 225-231.

Richards, W.A., 'The import of firearms into West Africa in the eighteenth century', *Journal of African History* 21 (1980), 43-59.

Sanders, J., 'The expansion of the Fante and the emergence of Asante in the eighteenth century', *Journal of African History* 20 (1979) 349-364.

Sarbah, J.M., *Fanti Customary Laws* (London 1897).

Shillington, K, *Encyclopedia of African History, Volumes 1-3* (New York 2004).

Shumway, R., *The Fante and the Transatlantic Slave Trade* (Rochester 2011).

Smith, R.C. 'Case Study: What Is It That University-Based Oral History Can Do? The Berkeley Experience', in: D.A. Ritchie (ed.), *The Oxford Handbook of Oral History* (Oxford 2011) 417-426.

Spiers, S. 'The Eguafu Polity', in: J.C. Monroe and A. Ogundiran (eds.), *Power and Landscape in Atlantic West Africa* (Cambridge 2012) 115-141.

Thompson, P., *The Voice of the Past: Oral History* (Oxford 2000).

Tilly, C., *The Formation of National States in Western Europe* (Princeton 1975).

Vansina, J., *Oral Tradition as History* (London 1985).

Whatley, W.C, 'The gun-slave cycle in the 18th century British slave trade', *Munich Personal RePEc Archive*, April 2014.

Wilks, I., *Asante in the nineteenth century* (Cambridge 1975).

Wilks, I., *Ashanti Government in the 19th Century* (Accra 1964).

Yarak, L.W., *Asante and the Dutch: 1744-1873* (Oxford 1990).

Yarak, L.W., 'The Dutch-Elmina Peace Initiative of 1754-1758', *Asantesem* 7 (1977) 26-31.

Yarak, L.W., 'The "Elmina Note:" Myth and Reality in Asante-Dutch Relations', *History in Africa* 13 (1986) 363-382.

Bijlage I: Asantehene's van Ashanti

Periode	Asantehene
1701-1707	Otumfuo Nana Osei Tutu Opemsoo (Osei Tutu)
1717-1720	<u>Amaniampon</u> (andere titel: mam-ponghene)
1720-1750	Otumfuo Nana <u>Opoku Ware Katakyyie</u> (Opoku Ware)
1750-1764	Otumfuo Nana <u>Kusi Oboadum</u> (Kusi Obodum)
1764-1777	Otumfuo Nana Osei Kwadwo Okoawia (Osei Kwadwo)
Bron: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_rulers_of_Asante (geraadpleegd op 4 mei 2015)	

Bijlage II: Directeur-generaals 1747-1780

Periode	Directeur-generaal
1747-1754	Jan van Voorst
1754-1755	Nicolaas Mattheus van der Noot de Gietere
1755-1758	Roelof Ulsen
1758	Lambert Jacob van Tets
1758-1760	Jan Pieter Theodoor Huydecoper
1760-1763	David Pieter Erasmi
1763-1764	Hendrick Walmbееck
1764-1767	Jan Pieter Theodoor Huydecoper
1767-1780	Pieter Woortman
Bron: M.R. Doortmont en J. Smit, <i>Sources for the Mutual History of Ghana and the Netherlands</i> (Leiden 2007) 260.	

Bijlage III: Een chronologie van de conflicten

Dit beknopte overzicht begint in 1750. Op dat moment waren de Ashanti al zo'n zeven jaar niet meer op de kust waren geweest, vanwege conflicten met de koning van Wassa. Toch wilde dat niet zeggen dat er geen handelswaar vanuit Ashanti richting de kust werd vervoerd. De fysieke afwezigheid van de Ashanti zal ongetwijfeld gevolgen hebben gehad voor de handel, maar dat is moeilijk in te schatten.³¹³ Het jaar 1750 is tevens interessant vanwege de machtswisseling in Ashanti. Asantehene Opoku Ware maakte plaats voor een nieuwe Kusi Obodum (Oboadum). Opoku Ware had een groot doch verdeeld rijk achtergelaten. Fynn noemt een indrukwekkend lijstje aan gebieden, onderworpen aan de Asantehene: '*...Borong-Ahafo, Gyaman, Gonja, Kwawu, Akuapem, Akyem, Denkyira, Wassa, Twifo, Assin, Aowin and Sefwi.*'³¹⁴ Een poging om nieuwe wetten te introduceren had geleid tot interne onrust. De leiders van de verschillende staten, of eigenlijk zetbazen van de Asantehene, vormden een regelrechte bedreiging voor Opoku Ware – en dat zou voor Kusi Obodum niet anders zijn.³¹⁵ Het was het begin van een roerige tijd.

De achterliggende oorzaak van de periode van conflicten lag eigenlijk al in de jaren veertig. Ashanti was stevig uitgebreid en vormde een steeds grote bedreiging voor Wassa. Tussen 1738 en 1745 was Wassa min of meer opgeschoven richting de kust, om te ontkomen aan onderwerping. Priestly beschrijft treffend hoe grenzen zijn verschoven om Ashanti een halt toe te kunnen roepen: '*...the King of Wassaw, fearing an invasion by his powerful Ashanti neighbours, had depopulated his kingdom and marched southwards with his able-bodied subjects, taking possession of certain 'impregnable' passes behind Sekondi, Shama and Kommenda and in this way securing virtual control of the western trade route. By moving from their own country towards the coast, the Wassaws had blocked access to the forts in this area...*'³¹⁶

Wassa was een van de strijdende staten die met Twifo, Akyem en Denkyera onderdeel zou gaan uitmaken van wat de Kustcoalitie of de Grote Alliantie zou gaan heten. Het bundelen van de krachten was de enige manier om Ashanti een halt toe te kunnen roepen.³¹⁷ Fanti deed op haar beurt regelmatig mee aan de coalitie tussen 1750 en 1772, en was de leidende factor op het moment dat ze was aangeloten. Vanaf 1742 was het voor deze machtigste staat tussen Ashanti en de kust menens geworden. Na de val van Accra in de handen van Ashanti

³¹³ J. Sanders, 'The Expansion of the Fante', 358.

³¹⁴ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 84.

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ M. Priestly, 'The Ashanti Question', 38-39.

³¹⁷ R. Shumway, *The Fante*, 89.

had men in Kumasi toegang tot de middelen die Fanti en de andere staten verder in gevaar zouden brengen: wapens en munitie. In Fanti maakte een beleid van het selectief sluiten van allianties plaats voor een nieuw beleid: alle staten tussen de kust en Ashanti moesten zich aansluiten bij de coalitie om hun voortbestaan te garanderen.³¹⁸

De laatste jaren van Opoku Ware waren cruciaal. In de jaren voordat hij werd opgevolgd, in 1750, trachtte hij zoals eerder gemeld, hervormingen door te voeren om meer grip te krijgen op zijn rijk. Opvolger Kusi Obodum had te kampen met de nare gevolgen van dit beleid: de pogingen van Opoku Ware hadden niet minder dan burgeroorlog veroorzaakt. Aan het einde van de jaren veertig tekende zich in het gebied van de kust een coalitie af die tegenwicht moest bieden aan de voortdurende expansiedrift van Ashanti. Wassa, Twifo, Akyem en Denkyera maakten zich los en zouden later bijval krijgen van Fanti. Hierdoor was het gebied tussen Ashanti en de kust zo goed als geheel in handen van de coalitie. Voor Fanti, dat zeer onafhankelijk wilde blijven, was de tactiek duidelijk: Ashanti moest worden belemmerd om wapens en munitie van de Europeanen in handen te krijgen. Fanti had in feite in 1745 al stelling genomen dat iedere natie zich bij hen kon aansluiten om de opmars van Ashanti tegen te houden.³¹⁹

In Fanti realiseerde men echter enkele jaren later dat de succesvolle blokkade ook nadelige gevolgen had voor hun handel. In 1753 bemiddelde men daarom in het conflict tussen de vier staten en Ashanti. Wassa leek over de gehele periode overigens de meest agressieve tegenstrever van Ashanti. Fanti bemiddelde overigens met de hulp van de Engelsen. De Nederlanders wilden daarbij niet achterblijven en waren in staat om eveneens een rol als mediator op zich te nemen. In hoofdstuk drie komt deze bemiddeling uitgebreid aan bod. Er was enige succes waarbij afspraken werden gemaakt. Maar uiteindelijk liep alles op niets uit toen afspraken niet werden nageleefd. In 1758, na definitief mislukken van de bemiddeling, was de situatie min of meer ongewijzigd. Twifo, Akyem, Denkyera en Wassa bleven zich gezamenlijk verzetten tegen Ashanti. Fanti overigens ook, maar deze staat hield zich soms wat afzijdig van de conflicten. Fanti manoeuvreerde zich min of meer in de positie van ‘middleman’ tussen Ashanti en de Europeanen, zolang Ashanti geen aanstalten maakte om hun territorium te veroveren.³²⁰ Lange tijd bleef de situatie ongewijzigd: Fanti en de andere staten bleken in staat Ashanti tegen te kunnen houden.

In 1764 nam Osei Kwadwo het stokje over. Een invasie liet opnieuw op zich wachten

³¹⁸ R. Shumway, *The Fante*, 106-107.

³¹⁹ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 84-87.

³²⁰ *Ibidem*, 90-93.

door interne moeilijkheden en problemen, waaronder het overlijden van twee belangrijke caboceers.³²¹ En in 1764 raakte Ashanti afgeleid door een aanval van Oyo en Dahomey, twee grote staten ten oosten van de Goudkust.³²² Wanneer zou Ashanti nu eindelijk doortocht vinden naar de kust? In 1765 werd gemeld dat er de overweging was om Wassa te vallen om de handelswegen vrij te maken, die min of meer al 20 jaren waren gesloten.³²³ Ashanti sloot een coalitie met Fanti en viel Wassa aan, dat vervolgens toevlucht zocht in ander gebied. Het besluit van Fanti om zich nu aan te sluiten bij Ashanti kwam voort uit de wens om de handelswegen vrij te maken. Gezamenlijk zou men beter in staat zijn om Wassa, Twifo en Akyem te verslaan. Het lag misschien niet in de lijn der verwachting dat Fanti zich aansloot bij Ashanti, aangezien een sterke coalitie op de kust juist de macht van Ashanti zou kunnen belemmeren om op te rukken naar de kust. Fanti wilde namelijk onafhankelijk blijven. Voor Fanti was het echter geen optie meer om samen te werken met Wassa; er bestonden aan het einde van de jaren vijftig en de jaren zestig grote rivaliteiten tussen beide staten, hoewel het nooit echt tot oorlog kwam tussen de twee staten. Pas toen Ashanti en Fanti gingen samenwerken was hier wel sprake van.³²⁴

De alliantie was echter maar van korte duur. Fanti besloot 1200 tot 1500 Ashanti gevangen te nemen en tot slaaf te maken. De Asantehene rekende echter niet meteen op oorlog en liet eerst onderzoek doen naar de kwestie. Toen bleek dat ze echt tot slaaf waren gemaakt zonder goede reden, kwam er een einde aan de alliantie. Een echte oorlog tussen Fanti en Ashanti brak niet uit, maar er werd wel gevochten waarbij Ashanti een pijnlijke slag werd toegebracht. En waar er voor het eerst sinds lang een doorbraak richting de kust mogelijk leek, werden de wegen weer geblokkeerd. De Europeanen op de kust waren gefrustreerd door de hele kwestie en probeerden te bemiddelen tussen de twee partijen. De partijen gingen akkoord met bemiddeling, maar van echte resultaten was geen sprake. Dit kwam mede door de inspanningen van Richard Brew, een grote Britse handelaar met eigen fort in Anomabo, om zand in de machine van de onderhandelaar te gooien. Zowel de Nederlanders als de Engelsen gingen er eigenlijk vanuit dat Ashanti snel wraak zou nemen. De Nederlanders, die officieel neutraal waren, juichten dit toe, terwijl de Engelsen, partner van Fanti, dit liever niet hadden.³²⁵

En waar 1765 het jaar was van samenwerking tussen Fanti en Ashanti, waarbij Akyem werd verslagen, werd het ook het jaar van hernieuwde conflicten. Fanti was ineens weer be-

³²¹ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 99.

³²² R. Shumway, *The Fante*, 108.

³²³ M. Priestly, 'The Ashanti Question', 35-37.

³²⁴ *Ibidem*, 40-41.

³²⁵ J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 101-108

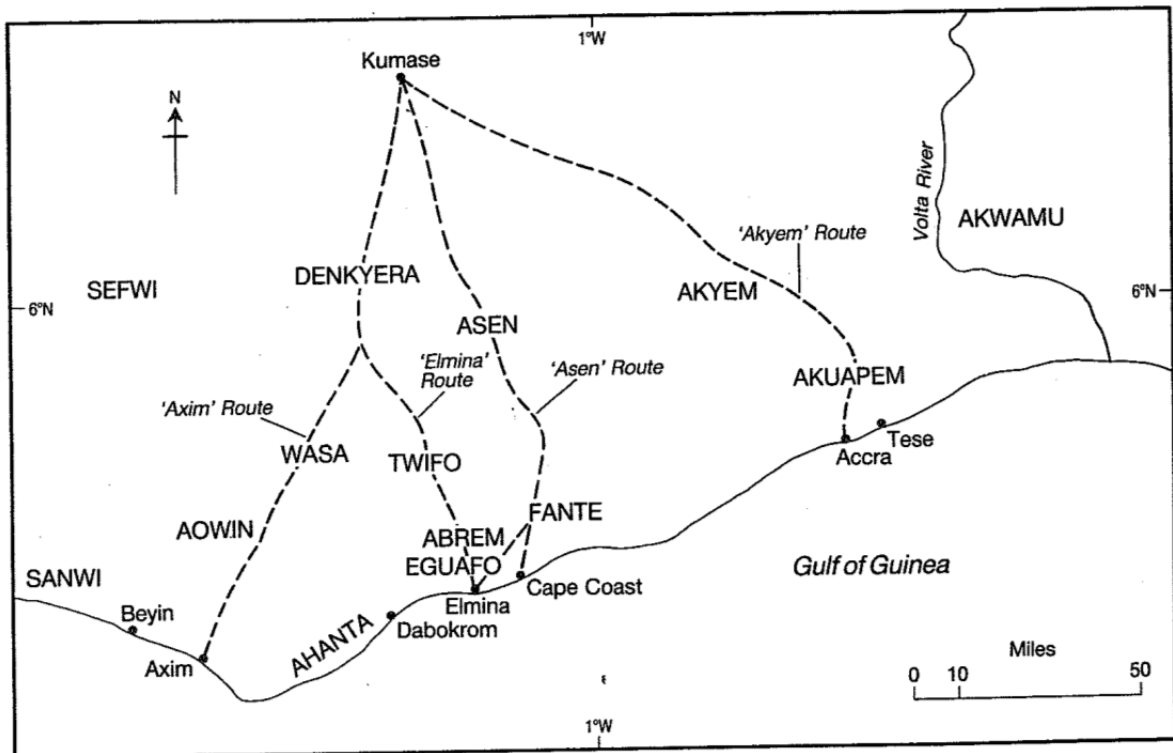
reid om een coalitie te sluiten met het altijd gehate Wassa en Twifo, waarna de westelijke handelsroute richting de kust weer geblokkeerd kon worden. Ashanti kon nu echter wel via de oostelijke route, die veel langer en moeilijker was dan de westelijke, de kust bereiken als gevolg van het verslaan van Akyem. Accra was nu bijvoorbeeld bereikbaar.

Toen in 1767 Akyem, sinds 1765 onderworpen aan Ashanti, in opstand kwam, was alle hoop op een snelle oplossing van het conflict en de kwestie rond de handelswegen verdwenen. Interne moeilijkheden maakten een verdere oorlog met het machtige Fanti, gesteund door onder andere Wassa, onmogelijk. Tussen 1768 en 1772 was het relatief rustig, hoewel er geen vrede was. Er was bijvoorbeeld wel sprake van handel tussen Ashanti en Fanti in Assin, op de grens van het gebied van Fanti. Toen in 1772 Fanti werd geplunderd door de inwoners van Assin, braken er weer grote spanningen uit. Fanti dacht namelijk dat de Asantehene dit volk had opgezet tegen Fanti. Tot een echt militaire confrontatie kwam het niet, want Ashanti was te druk met de problemen van onder andere het wederom rebellerende Akyem.³²⁶ Er brak een periode van status-quo aan.

Het voorgaande heeft duidelijk gemaakt dat de situatie op de Goudkust zeer complex was. Er waren veel staten betrokken bij allerhande coalities en tijdelijke bondgenootschappen, die soms maar heel kort standhielden. Deze snel wisselende coalities maakten de zaak zeer onoverzichtelijk voor de dienaren van de WIC.

³²⁶ M. Priestly, 'The Ashanti Question', 43-46; J.K. Fynn, *Asante and its Neighbours*, 110.

Bijlage IV: de handelswegen

Bron: L.W. Yarak, *Asante and the Dutch 1744-1873* (Oxford 1990) 119.

Bijlage V: Vergoedingen van de Coalitie aan Ashanti met aanvullende voorwaarden

Vergoedingen	
Ontvangende partij	in bendas goud
1. koning van Assiantijn	200
2. Denqua del konings broeder en onderkoning van Beqriaay	100
3. Akjaaba konings moey en haar dienesfan	6
4. Nantijn caboceer	40
5. Saffe thezaurier des konings	30
6. Say Koema troonsopvolger	30
7. Aboadje Domboe onderhorige van Danqua	80
8. Adoe Djammena veld overste van heel Assiantijn	50
9. Oeso Aquesin, welke neevens diverse andere neutrale grote personagien aan het werk gevlijtigd hebben	250
10. loopbodens voor drinkloon	13
Subtotaal	800
Dus resteert nog van tijt tot tijt in terminen te betalen, nadat reeds de vrede zal gesloten zijn, in goud coopmanschappen en zout aan den koning	200
Totaal	1000
Bron: NA, WIC 927, no. 69	

- I. Dat de koningen en landschappen van Aquamboe, Assine of eigenlijk genaamd Akanny, Quaboe, en Leigné die thans alle aan Assiantijn gehoorzaam zijn, en met elkander in vrede leefden, nimmer door een van de vier landschappen, welke nu met hem contracteerden, zouden mogen beoorlogd of beledigd worden veel mn door alle vier tezamen.

- II. Dat sij de helft van de landen Akjim en (...), ofwel de caboceers en volkeren, die uijt die contrijnen tot hem gekomen waaren, en hem nu gehoorzaamheid bewezen, meede in zijn bescherming had genomen, en uijt dien hoofde ook door hun allen zoude moeten ongemollesteert blijven.
- III. Dat zijne volkeren eene vrije passage gins en herwaards onverhindert, met of zonder package, of vrugten zouden moeten hebben, en om geen schuld, of onder eenig pretext aangehouden worden, maar in zulke cas bij hem justitie erlangen, zoo als bij koning van zijne zijde dit articul meede beloofde natekomen.
- IV. Dat alle rebellen, misdadigers en andere overlopers, van wederzijden zonder eenige difficulteit, zouden moeten uijtgeleverd worden.
- V. Dat den neger Ajeraqua / neef van wijlen den koning Pokoe / die door Pokoe bij Pobi, koning van Akjim, in de vorige vrede als gijzelaar, tot zijn gerustheid was gesteld, en nog bij hem, Pobi werd aangehouden, ten spoedigsten met zijn ab en dependentiën / waar onder eene sware streng conde terra is / naar Assiantijn zal gezonden worden, als ook de nagelaten effecten van den Assiantijnschen neeger Djanfrimpon, die door de Wassasche in volle vrede, ten tijde van Pokoe is onthoofd geworden, en daer benevens de Goudeschulp die op de muts van den Tjetje genaamd Quakje behoort, wlke persoon door Pokoe met een commissie, aan hun gezonden, meede door de Wassasche, tegens alle gebruik der negers is gedetineert, en in gevangenis overleeden.
- VI. Dat Uijdoepon konink van Tjuffor – Twifo – / zal restitueeren de 20 bendos goud die door wijlen Poekoe in de voorige vrede aan hem tot het inkopen van polver zijn gezonden.
- VII. Dat de geallieerde koningen en volkeren na verloop van 10 maanden uijt de landstreek daer sij nu gecampeerd leggen, zullen opbreken en een ijder koning met zijn volk in zijn eijge land terug keeren opdat de Akannise, die zij lieden daeruijt met swaard en nier drevven hebben, weder een vredig bezit van konnen neeme.
- VIII. Eijndeling dat sij protesteert en verklaard onschuldig te zijn, aan nieuwe moeyelijkheeden en ongenoegen die zouden ontstaan, wanneer met het decampeeren van t Akannische land, langer dan de bepaalde tijt werd gedelayeerd, alzoo sij in zulken gevalle geresolveert is, en genoodzaakt zoude worden, de onwilliege met de wapenen daertoe te dwingen.